

Ногоон хөгжлийн төлөө

MONGOLIAN Economy

2014 ОНЫ 3 САР, №05 (063)

УСНЫ
ҮНЭ ЦЭНЭ

сарын аян

WWW.MONGOLIANECONOMY.MN

УС
БҮХНИЙГ
ӨӨРЧИЛНӨ

ТОГ ТОГ! ТОГНЫ БИШ, УСНЫ
ХЯЗГААРЛАЛТ

УКРАИН УУ ЭСВЭЛ ЭДИЙН
ЗАСГИЙН ҮХЭЛ ҮҮ?

ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН БАЙР
СУУРЬ ХААНА ЯВНА ВЭ?

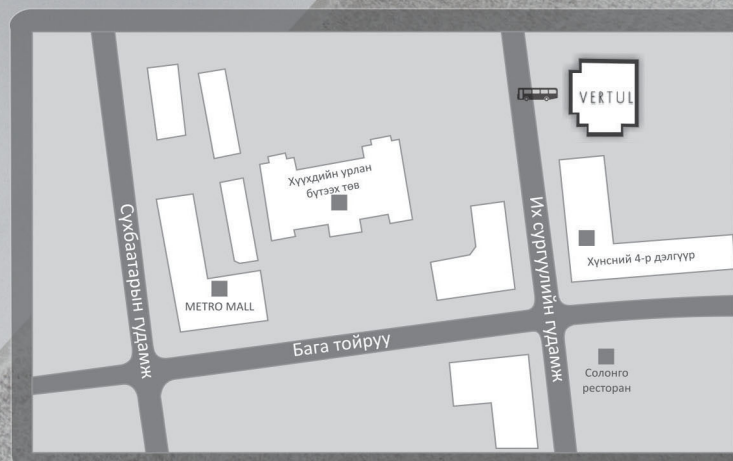
VERTUL

OFFICE FURNITURE
ART GALLERY

Италийн алдарт DOIMO группийн
албан тасалгааны тавилгыг албан
ёсны эрхтэйгээр нийлүүлж байна.

Хаяг: Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг,
Их сургуулийн гудамж, 31/1 , PC MALL
Утас: 7711-3535, 9903-7487

МОНГОЛЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ЧУУЛГАН 2014

Тав дахь Монголын эдийн засгийн чуулган 2014 оны 3 сарын 24-25-ны өдрүүдэд Төрийн ордонд зохион байгуулагдана.

Энэ 2 өдрийн турш Монгол Улсын ирээдүй, нийгэм, эдийн засагт тулгамдсан асуудлуудыг хэлэлцэх юм. Мөн Дэлхийн эдийн засгийн форумын төслийн баг Монгол Улсын хөгжлийн зураглалын хувилбаруудыг танилцуулах болно.

Цахим бүртгэл: <http://meforum.mn/registration/>

Монголын Эдийн Засгийн Чуулган

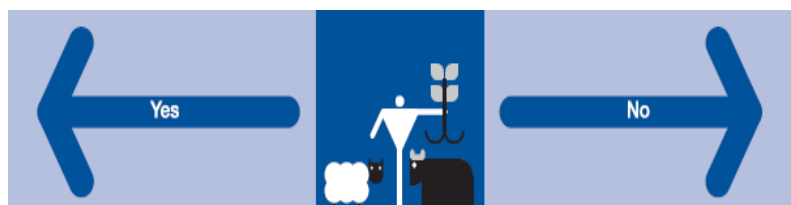
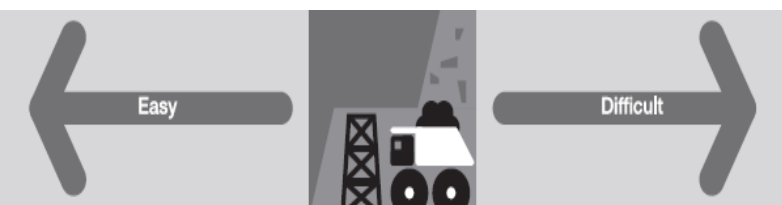
Сан Бизнес Центр, 9 –р давхар.

Сүхбаатар Дүүрэг, 8 –р хороо

Улаанбаатар, Монгол Улс

Утас: 976-11-321051

Цахим шуудан хаяг: info@meforum.mn

Ногоон хөгжлийн төлөө

MONGOLIAN ECONOMY

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ЭРХЛЭГЧ:

Д.Бэхбаяр / 9999-4248

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ОРЛОГЧ ЭРХЛЭГЧ:

И.Отгонжаргал / 8800-6228

ЕРӨНХИЙ РЕДАКТОР:

Б.Цогзаяабаатар / 9919-0715

АНГЛИ ХЭЛНИЙ РЕДАКТОР:

Теренс Эдвардс

ЗӨВЛӨХ МЭРГЭЖИЛТЭН:

Лиззи Хүү

ОРЧУУЛАГЧ:

Р.Гантулга

СЭТГҮҮЛЧИД:

Б.Баяртогтох

Э.Зоригт

Б.Энхцэцэг

Х.Хулан

Б.Үүрийнтуяа

Б.Бямбадорж

С.Батзаяа

ДИЗАЙНЕР:

Ш.Оюундарь

ВЭБ МАСТЕР:

Н.Гал

МАРКЕТИНГИЙН МЕНЕЖЕР:

Д.Барянжав / 9409-2904

Д.Баттулга / 9409-2905

БОРЛУУЛАЛТЫН МЕНЕЖЕР:

М.Хишигтогтох / 9409-2906

“ECONOMY” ТВ СТУДИ

СЭТГҮҮЛЧ:

Ц.Соёлмаа

ЗУРАГЛААЧ:

Ш.Гантуул

КОМПЬЮТЕР ГРАФИКЧ:

Т.Баярсайхан

ХАЯГ:

Улаанбаатар, Сүхбаатар дүүрэг. VI хороо, Их сургуулийн гудамж.

AB center. 503 тоот

15160 Улаанбаатар,

Төв шуудан, ш/х-2762

www.mongolianeconomy.mn

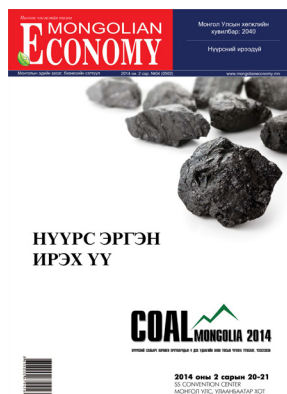
info@mongolianeconomy.mn

Утас/Факс: 976 - 7011 5476

“Улаанбаатар принт” ХХК-д хэвлэв

www.ubprint.mn

Монголын сэтгүүлдийн эвлэлийн “2013 оны Шилдэг сэтгүүл”

РЕДАКЦИД
ЗАХИАЛБАЛ
ХҮРГЭЛТ
ҮНЭГҮЙ

MONGOLIAN ECONOMY
ОНЛАЙН СЭТГҮҮЛ
mongolianeconomy.imedia.mn

АГУУЛГА

НОГООН ЭДИЙН ЗАСАГ

- 8 Цэнхэр сувдны үнэ цэнэ
- 9 Тог тог! тогны биш, усны хязгаарлалт
- 15 Саарал усыг хэзээ эргэлтэд оруулах вэ
- 16 Ус гэдгийг манайхан зөвхөн уудаг л зүйл гэж ойлгодог
- 18 Сайн туршлага
- 19 “Тэсэхэд үнэхээр хүнд байсан”

ЭДИЙН ЗАСАГ

- 22 “Насаа элээтэл малаа дагана”
- 24 Сумын төрх
- 26 Хөрөнгө оруулагчдыг үргээхгүй байх нь чухал
- 28 Английн виз хүсэхэд өөрчлөлт орлоо
- 29 Өрсөлдөөний талбарт буй Монгол нүүрс
- 32 Эдийн засгийн эрх чөлөөг хангах төрийн үүрэг
- 34 Украин уу эсвэл эдийн засгийн үхэл үү?

БИЗНЕС

- 36 Эмэгтэйчүүдийн байр суурь хаана явна вэ?
- 37 Хатан нүүдэл
- 40 Итгэлцэл
- 42 Дэлхийг хувцаслах мөрөөдөл

“ECONOMY” ТВ СТУДИ

“Ноён долларыг ногтолж чадах уу?” хэлэлцүүлэг

Нэвтрүүлэх суваг: NTV телевиз

Нэвтрүүлэх цаг: 2014.03.11-ний 21.50 цаг

Эдийн засгийн эрх чөлөө Монголд байна уу? нэвтрүүлэг

Нэвтрүүлэх суваг: NTV телевиз

Нэвтрүүлэх цаг: 2014.03.18-ны 21.50 цаг

“MONGOLIAN ECONOMY” СЭТГҮҮЛИЙН ЗӨВЛӨЛ

Б.БЯМБАСАЙХАН Монголын бизнесийн зөвлөлийн
ТУЗ-ийн дарга, “Mongolian Economy” сэтгүүлийн
Зөвлөлийн тэргүүн

Б.БОЛД “Рио Тинто” компанийн Зэсийн группын Олон
улсын үйл ажиллагаа эрхэлсэн Ерөнхийлөгч

С.БЭХБАТ ЭЗХЯ-ны Инноваци, төр, хувийн
хэвшлийн түншлэлийн газрын дарга

Д.ЖАРГАЛСАЙХАН МIН группын ерөнхийлөгч

Ц.БАТСҮХ СЭЗДС-ийн Эдийн засгийн тэнхимийн
эрхлэгч

Ж.СҮНЖИДМАА “Пийбоди Энержи” компанийн
Монгол дахь хамтын ажиллагаа, олон нийтийн
асуудал хариуцсан менежер

Б.ТҮВШИНТӨГС Эдийн засгийн судалгаа,
эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн захирал

facebook.com/Mongolian.Economy

twitter.com/EconomyMongolia

youtube.com/user/MongolianEconomy

Борлуулах цэгүүд:

“Интер ном”

“Цэцэг төв”

“Минж плаза”

“Алтантүлхүүр” номын дэлгүүр

“Номин” супермаркетийн бүх салбар

“Макс” супермаркетийн бүх салбар

“Фреско” супермаркет

BTST супермаркет

“Аз орчлон” номын дэлгүүр

“Билэг” их дэлгүүрийн номын тасаг

“Гранд Плаза” дахь супермаркет

“Мир” номын дэлгүүрийн

“Grand plaza”

“Metro mall”

“Sky” супермаркет

“Улаанбаатар” их дэлгүүр дэх салбар

“Max mall” салбарууд

МОНГОЛД

ТАТВАР

Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын тухай хуульд өөрчлөлт оруулахаар УИХ-аар хэлэлцэж байна. НӨАТ төлөгчөөр бүртгүүлэх босгын хэмжээг өнөөгийн эдийн засгийн болон бараа бүтээгдэхүүний үнийн өсөлттэй уялдуулан өөрчлөх шаардлага бий гэж үзжээ. Хуулийн төсөлд НӨАТ-ын босгын хэмжээг 50, сайн дураар бүртгүүлэх босгын хэмжээг 10 сая болгон өөрчилсөн байна. Босгыг ийн өндөрсгөснөөр татвар төлөгч жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийн 50 орчим хувь нь НӨАТ-ын тайлан гаргах, бүртгэл хөтлөх, падаан цуглуулах үйл ажиллагаанаас чөлөөлөгдөх аж. Сангийн яамнаас хийсэн тооцоогоор 2013 оны жилийн эцэст нийт НӨАТ төлөгчдийн дийлэнх нь 50 саяас 1.5 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлоготой байна.

Үйлдвэржилт

Засгийн газраас үйлдвэржилтийг дэмжих төсөл хүлээн авсан. Нийт 1151 төсөл ирсний 776 нь импортыг орлох, 121 нь экспортыг дэмжих агуулга бүхий аж. Үүнээс шүүж, шаардлага хангасан төслүүдийг санхүүжүүлэх аж. Сонирхуулахад, Монголын эдийн засгийн форум ирэх сарын сүүлчээр "Монголдоо бүтээцгээе" сэдвийн дор зохион байгуулагдах аж.

Ажлын байр

Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн найман хөтөлбөрийн дүнд өнгөрсөн онд улсын хэмжээнд 52, үүнээс орон нутагт 29 орчим мянган ажлын байр шинээр бий болжээ. Эдний 40 гаруй хувь нь барилга, боловсруулах үйлдвэрийн салбарт гарчээ. Үндэсний мэргэжилтэй ажилтан бэлтгэх хөтөлбөрөөр өнгөрсөн жил 6417 хүн төгсгөснөөс 79 хувь нь ажлын байртай болсон байна. Энэ оны нэгдүгээр ээлжийн элсэлт зарлахад ажил олгогч 1000 орчим байгууллагаас 7000 гаруй ажлын байрны захиалга өгч, 12 мянган иргэн суралцахаар бүртгүүлжээ. Мөн ажлын байрны талаарх улсын хэмжээний мэдээллийн сан үүсгэж, интернэтэд холбогдсон сумд, нийслэлийн бүх хороог хамруулан 345 байршилд онлайн бирж байгуулжээ.

Ашигт малтмал

ОУИТБС-ын тайланг 2012 онд ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч 1514, газрын тосны бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ бүхий 11, цацраг идэвхит ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч зургаан компани гаргажээ. Эдгээрээс 40-өөс дээш сая төгрөгийн татвар, төлбөр төлсөн 200 компанийн тайланг аудитаар тулган баталгаажуулсан байна. Энэ нь улсын төсөвт нэг их наяд 594 тэрбум төгрөгийн татвар, төлбөр төлсөн буюу улсын төсвийн урсгал орлогын 33 хувийг бүрдүүлсэн үзүүлэлт аж. Аудитаар баталгаажсан компаниудын төлсөн төлбөрийн нийт дүнгийн

93 хувь нь улсын, зургаан хувь нь орон нутгийн төсөвт, үлдсэн нэг хувь нь төрийн байгууллагуудад хандив, дэмжлэгийн орлого бүрдүүлжээ.

Автозам

Автозамчид өнгөрсөн онд Хөгжлийн банк, гадаадын зээл, тусламж болон улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар буюу нийт 974 тэрбум төгрөгөөр 1560 км зам барьжээ. 2012 онд барьж дуусгасан ч улсын комисс хүлээж аваагүй 264 км замыг оруулаад нийт 1824 км зам хүлээж авсан байна. Энэ нь сүүлийн таван жилд барьж ашиглалтад оруулсан замын урттай тэнцэж буй аж. Өнгөрсөн жил зургаан аймгийн төвийг нийслэлтэй холбох зорилт тавьснаас Хөвсгөл, Дорнод, Өмнөговийн замын ажил дуусаагүй үлджээ. Харин энэ онд дээрх аймгийн замаас гадна Сүхбаатар, Говь-Алтай, Завхан нийслэлтэй хатуу хучилттай автозамаар холбогдох юм байна.

Ус

Улсын төсвийн хөрөнгөөр судалж тогтоосон газрын доорх усны нөөцийн хайгуул, судалгааны ажлын зардлыг эгүүлэн

төлүүлэх журам гарлаа. Тус төлбөрийг жил бүр улсын төсвийн бүрдүүлэлтийн тооцоонд тусгаж байх юм. Энэ журмыг мөрдсөнөөр аж ахуйн нэгжүүдэд санхүүгийн дарамт үүсэхгүй бөгөөд харин ч батлагдсан нөөцөөс хэрэгцээндээ тохируулан авах боломжтой болох аж. Ингэснээр хайгуулын зардал буурах тооцоо гарчээ. 2013 оны байдлаар улсын төсвийн хөрөнгөөр хайгуул хийж, нөөцийг нь тогтоосон газрын доорх усны 218 орд байна.

Монголын банкны холбооны (МБХ) гишүүд энэ сарын 10-17-нд болох "Global Money Week" буюу "Дэлхийн мөнгөний долоо хоног"-т оролцоно. Энэ арга хэмжээг "Хүүхэд ба залуучуудын санхүү" олон улсын байгууллагаас жил бүр зохион байгуулдаг. Уг ажил хүүхдүүдэд чиглэсэн байдгаараа онцлогтой. Тэдэнд мөнгөний тухай ойлголт өгч, ариг гамтай хадгалж зөв хэрэглэх, мөн ажилд орох зэрэг сэдвээр мэдээлэл олгодог юм.

Уг ажилд 2012 онд 21 орны 33.000 хүүхэд оролцсон бол өнгөрсөн жил 80 орны сая гаруй багачууд оролцож, 403 байгууллагыг хамарсан байна. Харин манай улсад хүүхдүүдийн мөнгө санхүүгийн боловсролыг дэмжих зорилгоор МБХ дээрх арга хэмжээний хүрээнд хэд хэдэн үйл ажиллагаа зохион байгуулахаар болжээ.

ДЭЛХИЙ ДАХИНД

ЕВРОБУС

Евро бүсийн хэрэглээний индекс энэ оны нэгдүгээр сард огцом буурсан талаар “Евростат” статистик гаргажээ. Энэ талаар “Ройтерс” агентлаг мэдээлсэн байна. Өнгөрсөн оны сүүлч үеийнхтэй харьцуулах инфляци нэгдүгээр сард 1.1 хувиар буурчээ. Энэ нь хоёр сарын турш 0.8 хувиа хадгалсан үзүүлэлт аж. Үүнд эрчим хүчний үнэ 0.2 хувиар буурсан. Мөн эрчим хүчнээс бусад салбарын бүтээгдэхүүний зардал огцом буурсан нь нөлөөлжээ.

JP MORGAN

JP Morgan компани сүүлийн үед үйл ажиллагаандаа ихээхэн алдагдал хүлээгээд байгаа билээ. Үүнтэй холбоотойгоор моргейж болон хувь хэрэглэгчдэд хандсан банкны үйлчилгээний талбартаа 8,000 ажилтан цомхотгохоор болжээ. Өнгөрсөн онд 16,500 ажилтнаа цомхотгож байв. Орон тооны цомхотгол хийх болсон шалтгаан нь АНУ-ын Холбооны нөөцийн банкны бодлогын хүү нэмэгдсэн. Улмаар моргейжийн нэмэлт санхүүжилт багассантай холбоотой аж.

БНХАУ

Энэ оны эхээр БНХАУ-д орон сууцны үнэ буурах төлөвтэй байв. Тус улсын 70 томоохон хот, сууринд шинэ орон сууцны дундаж үнэ жилийн өмнөх мөн үеийнхтэй харьцуулахад 9.6 хувиар өсчээ. Харин өнгөрсөн оны сүүлчээр 9.9 хувийн өсөлттэй байв. Энэ нь 2012 оны есдүгээр сараас хойш анх удаа буурсан үзүүлэлт юм байна.

WHATSAPP

Facebook-ийн гүйцэтгэх захирал Марк Закерберг өнгөрсөн сард WhatsApp мессенжерийг худалдан авахаа мэдэгдсэн билээ. Тэрбээр Барселон хотноо “Дэлхийн гар утасны хурал”-ын үеэр “WhatsApp нь манай компанид гайхалтай тохирно. Энэ бол гар утасны ертөнцөд бидний мэдэх хамгийн шилдэг программ” гэжээ. Тус компани гар утасны 3-5 оператортой хамтран ажиллаж, интернэтэд холбогдоогүй олон хэрэглэгчийг татах сонирхолтой байгаа аж.

УКРАИН

Украины Төвбанкны шинэ тэргүүн Степан Иванович Кубив ОУВС-тай хамтран ажиллах төлөвлөгөөтэй байна. Түр Засгийн

газрынхан нь 35 тэрбум ам.долларын санхүүгийн туслалцаа шаардлагатай байгаа талаар мэдэгджээ. Ерөнхий сайдад нэр дэвшээд буй Арсени Петрович Яценюк “Шинэ төр засаг Төвбанкинд хяналт тавьж байх нь чухал. Учир нь өмнөх засаг үндэсний сан хөмрөг ихээр шамшигдуулж, улс орныг дампууруулсан” гэжээ.

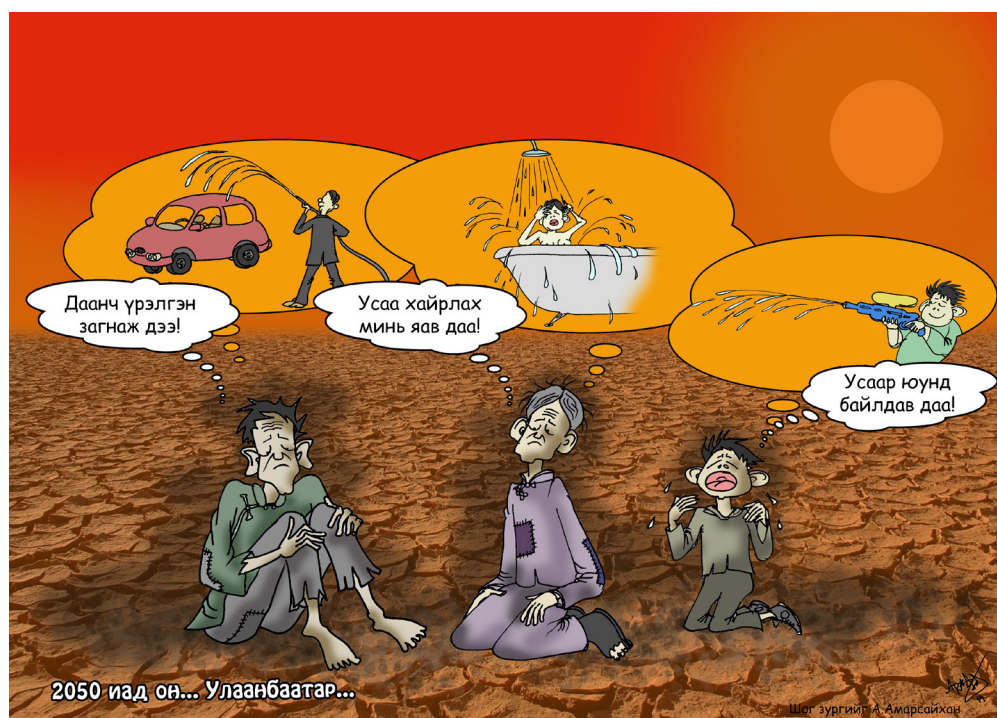
SAMSUNG GALAXY

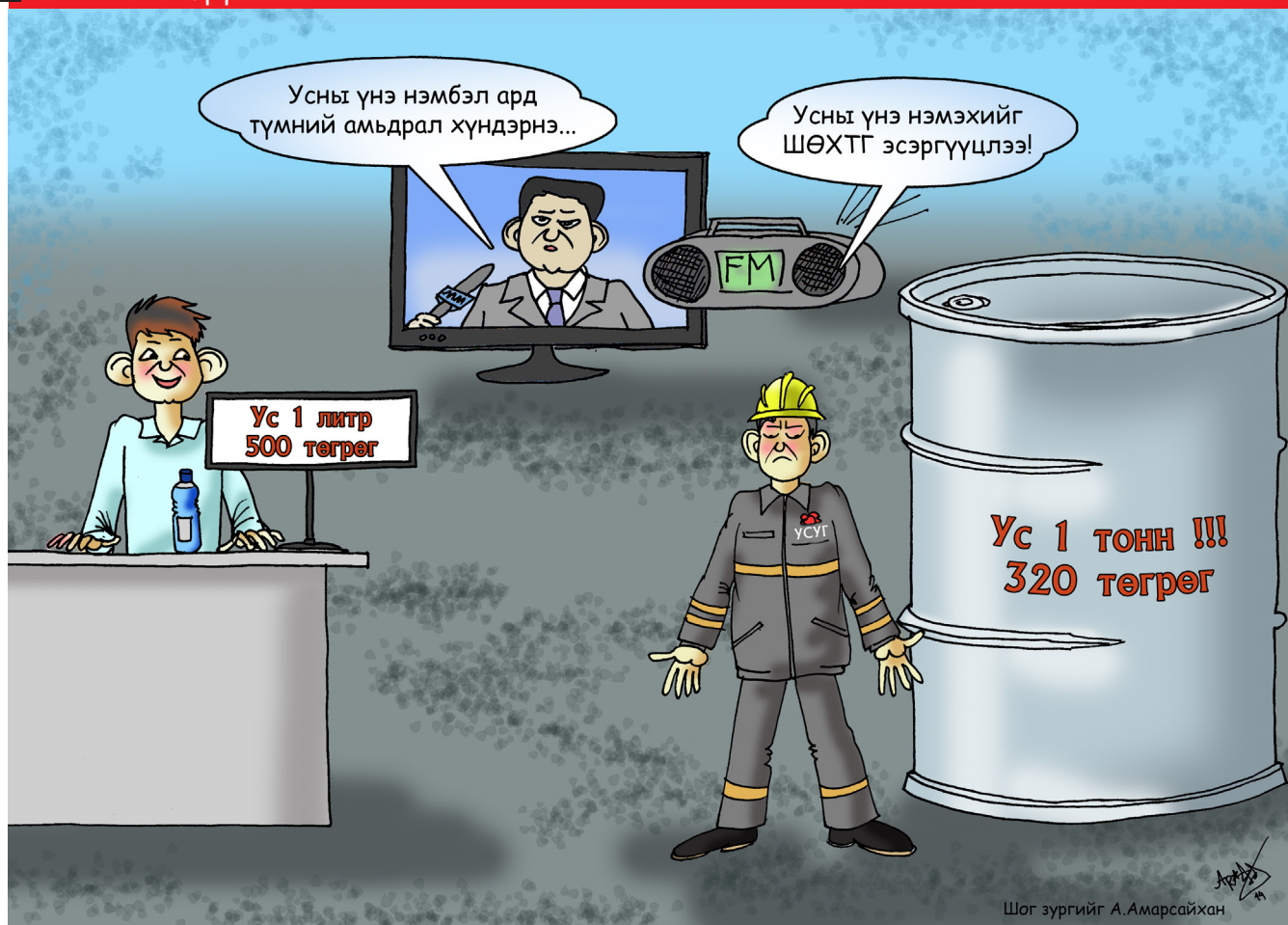
Samsung Galaxy ухаалаг гар утасны шинэ загвар биометрийн хамгаалалт (biometric security)-тай, мөн Apple iPhone 5-ын адил гол товчлуур нь утсыг нээж, түгжихэд хурууны хээгээр ажилладаг болох аж. Мөн хамгийн түргэн хугацаанд автоматаар фокусаа тохируулдаг камертай гэж тус компаниас мэдэгдэв

Харин ирэх дөрөвдүгээр сард гарах Apple S5 загвар шороо тоос, усны хамгаалалттай болох юм байна.

LINKEDIN

Ажлын хэрэгч хүмүүст зориулсан нийгмийн сүлжээ болох LinkedIn Хятад хэл дээрх хувилбараа гаргахаар туршиж байгаа аж. Тус компани Хятадын хэрэглэгчиддээ орон нутгийн чанартай үйлчилгээ түлхүү хүргэх зорилготой аж. Энэ нь ч LinkedIn-ийн нэр хүндийг өсгөх аж. Учир нь Facebook, Twitter зэрэг нийгмийн сүлжээг хэрэглэхийг Хятадад хориглосон байдаг. Интернэт хэрэглэгчдийн тоо нь 500 сая хол давсан урд хөрш өдгөө дэлхийн хамгийн том интернэт зах зээлд тооцогдож байна

ОНЦЛОХ

ЦЭНХЭР СУВДНЫ ҮНЭ ЦЭНЭ

И.ОТГОН

Манай сэтгүүлийн шинэ дугаар эдийн засаг, бизнесийн олон сонирхолтой мэдээлэл багтаасны дотор хүн төрөлхтний амьдралын эх үндэс, хөгжил дэвшлийн суурь болсон усны үнэ цэнэ, үнэлэмж Монголд ямар байна вэ гэдэг тухай хэд хэдэн нийтлэлээр онцлон хүргэж байна. Энэ сарын 22-нд Дэлхийн усны өдөр тохиож, бөмбөрцгийн хүмүүс усаар амьсгална. “Mongolian Economy” сэтгүүл болон УСҮГ, “Хот, суурины усан хангамж, ариутгах татуургын ашиглалт үйлчилгээг зохицуулах зөвлөл”, “Монголын усны түншлэл” ТББ, усны эрдэмтэн, мэргэжилтнүүдийн төлөөлөл хамтран “Усны үнэ цэнэ” нэртэй сарын аяныг хоёрдугаар сарын 22-ноос эхлүүлсэнийг дуулгахад таатай байна. Бид Монголын бүх хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийнхэн, сэтгүүлчдийг үүнд нэгдэн идэвхтэй оролцохыг уриалж буй.

Учир нь цэнхэр гаригт усны төлөөх дайн дажин, тэмцэл хурцадсаар байна. Харин монголчууд бид их хувь заяаны тохиолоор усны гачлант амьдралыг мэдэхгүй, угаалтуур суултуурдаа ч газрын гүний цэвэр цэнгэг усаа урсгасаар

сууна. Хотжилт нэмэгдэж, уул уурхай эрчимжиж буй энэ цагт монголчууд тэр дундаа улаанбаатарчууд бидний өмнө цэвэр усны хангамжийн асуудал хурцаар тавигдах боллоо. Өнөөдөр Монгол Улсад зоосон мөнгөөр үнэлэгддэг ганцхан бараа, үйлчилгээ байгаа нь ус юм. /Орон сууцны нэг өрх нэг литр усыг 29 мөнгөөр, үйлдвэр, аж ахуйн газрууд 55 мөнгө, гэр хорооллын иргэд нэг төгрөг тус тус төлдөг/. Дэлхий нийтэд усны үнэлэмж улам бүр нэмэгдсээр байхад манайд үнэгүй шахуу байгаа нь усны үнэ цэнийг алдагдуулж, зохисгүй замбараагүй хэрэглээг өөгшүүлж иржээ. Түүнчлэн усны үнэ тариф хэт доогуур байгаа учраас орон сууц, үйлдвэр, аж ахуйн газрыг 24 цагийн турш усаар тасралтгүй хангах үйлчилгээ эрхэлдэг компаниуд дампуурлын ирмэгт ирээд буй аж. Улаанбаатар хотын усны нөөцийг удирдаж байгаа Ус сувгийн удирдах газар л гэхэд 10 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай ажиллаж байх жишээтэй.

Тиймээс хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд болон сэтгүүлчид компанийн нийгмийн хариуцлага болон сэтгүүлчийн нийгмийн хариуцлагаа ухамсарлан энэхүү усны асуудлуудыг тал бүрээс нь хөндөн бичиж, айсуй ►

► усны гачлант амьдралаас урьдчилан сэргийлэх, усны зөв зохистой хэрэглээг бий болгох, “Хар ус харамладаггүй” гэх биш, “Чандмань эрдэнэ” болсон усыг хайрлан хамгаалах сэтгэхүйг ард түмэнд суулгахад хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлчдийн үүрэг оролцоо их билээ.

Өнөөдөр 1990 оноос хойш шинэчлэгдээгүй усны үнэ тарифийг судалж үзэх асуудал нийгмийн шаардлагаар, байгаль эхийн дундарч буй нөөцтэй холбоотой урган гарч байгаа гэдгийг хаана хаанаа ойлгох хэрэгтэй болов уу. Энд ямар ч

улстөржилт, хэн нэгний аль нэгэн компанийн эсвэл аян өрнүүлж буй хэвлэлийн байгууллагын асуудлыг зоосны нүхээр харах гэсэн уйваагүй эрх ашиг байхгүй гэдгийг онцлон хэлье. Ус бол дэлхийн сэдэв. Амьдралын эх булаг юм.

Манай сэтгүүлээс уншигч Та усны салбарт хамгийн тулгамдсан ямар асуудал байна вэ, түүнийг шийдвэрлэх арга зам гарц нь юу байж болох вэ гэдгийг мэдэх болно. Мөн усны салбарт хэрэгжиж байгаа төсөл хөтөлбөрийн үр дүн хийгээд бидний хэрэглээ ямархуу байна вэ гэдгийг тоон мэдээллийн нүүрээс сонирхож

үнэлэлт дүгнэлт хийгээрэй. Түүнчлэн гүний цэвэр тунгалаг усаар ундаалж буй монголчуудын дотор хамгийн цэвэр цэнгэг ус хэрэглэдэг азтай хүмүүс нь Улаанбаатар хотын иргэд. Тэгвэл тэрхүү цэвэр цэнгэг усаа хэдий болтол хайр гамгүй урсгасаар суух вэ. Одооноос усны зохистой хэрэглээний зөв дадал хэвшил, боловсролыг бий болгохын төлөө санаачилгатай ажиллахад монголчууд оройтохгүй. Тиймээс “Mongolian Economy” сэтгүүлийн дэргэдэх “Ногоон эдийн засгийн өсөлт” ТББ-аас усанд хэмнэлттэй хандах зөвлөмжийг ч хүргэж байна. ■

АСУУДАЛ

ТОГ ТОГ! ТОГНЫ БИШ, УСНЫ ХЯЗГААРЛАЛТ

И.ОТГОНЖАРГАЛ
("Mongolian Economy" сэтгүүлийн Орлогч эрхлэгч)

Улаанбаатар хотын цэвэр усны нөөц 2020 онд дуусах нь үнэн үү?

Уул уурхай Монгол Улсын ирээдүй хойчийн хөгжлийг тодорхойлох тулгуур салбар болон түүчээлэн хөгжиж байна. Төр, засгийн зүгээс ч энэ байр суурь бодлогыг баттай баримтлан ажиллаж буй. Монголын газрын хэвлийд наян төрлийн эрдэс баялаг, ашигт малтмал нуугдаж байгаа нь нэгэнт тодорхой болсон нь юутай сайхан. Энэ арвин баялгийг олзворлон ашиглаж, үсрэнгүй хөгжин дэвших боломжийн талаар дотоод, гадаадад хуралдаж чуулах нь олонтаа ч санаа

зовоосон нэг томоохон асуудлыг орхигдуулах нь бий. Харин саяхан болсон “Coal Mongolia”-2014 –ийн үеэр тэр асуудлыг цухалзуулж байсан нь сайшаалтай. Тэр бол ус юм. Усгүй бол энэ дэлхийд амьдрал байхгүй. Тиймээс уул уурхайн үйлдвэрлэл, хөгжил, хөрөнгө оруулалт ярих гэж байгаа бол эхлээд ус ярих ёстой баймаар. Манай сайд, дарга нарын амнаас гардаг хөгжлийн сайхан хөтөлбөрүүдийг хөгжлийн үндэс болсон устай хэрхэн уяж холбосон байдаг бол.

Ус гэдэг энэ богинохон үг уул уурхай дээр өнөөдрийг болтол тун бага яригдсан. Гэтэл Монголын

усгүй говьд ирээдүйн их хөгжлийг тодорхойлох их бүтээн байгуулалт ид өрнөж байдаг. Өмнийн говийн томоохон хөрөнгө оруулагчидтай Монголын төр хөрөнгө мөнгө, хувь оролцоо л гэж ярьж, маргаж ирсэн болохоос өнөө болтол “усаа хэрхэн шийдвэрлэх гэж байна аа” гэж ам ангайсан удаагүй гэхэд хэтрүүлэг болохгүй болов уу. Уг нь бол ашигт малтмалаа арилжиж баян, бар болсон улс хөрөнгө оруулагчдын ашигт малтмал олборлож, үйлдвэрлэх тухай анхны саналыг сонсонгуутаа л эхлээд усны асуудлаа шийдвэрлэх, тэгсний дараа асуудлыг ярьж шийдвэрлэж, ойлголцож болно гэсэн бодлогоор хөгждөг гэх. Харин манайд эсрэгээрээ бусдын хамгийн эхэнд ярьдаг асуудлыг адагт нь дуугарах болчихоод байна. Секундад усыг хэдэн тонноор ховх сордог уул уурхайн үйлдвэрлэлийн усан хангамжийг хэрхэн шийдвэрлэх вэ гэдэг өдгөө хариулт нэхсэн асуулт хэвээр. Өдөр хоног өнгөрөх тусам уг асуудал улам бүр хурцдах нь мэдээж. ►

► Усны асуудал маш олон салбарыг бүр дэлхийг хамарсан өргөн сэдэв учраас “Mongolian Economy” сэтгүүл усны талаар байнга бичнэ. Байнга бичиж ч ирсэн. Мэдээж уул уурхайн усан хангамж чухал ч ирэх цаг хугацаанд улиг болтол яригдах учраас түүнээс түрүүнд авч үзэх усны үнэ цэнэ, Улаанбаатар хотын усан хангамжийн асуудлыг энэ сарын 22-нд тохиох “Дэлхийн усны өдөр”-ийг угтсан энэ удаагийн тусгай дугаараараа хөндөж байна.

Монгол орон салхиар, малаар, уул, талаар баян болохоос усаар баян биш. Дэлхийн нэн ядмаг усны нөөцтэй 22 орны тоонд зүй ёсоор ордог байна. Ядмаг нөөцтэй гэсэн ангилал бий ч нэн ядмаг гэдэгт багтаж байна гээд бод доо. Яагаад гэж үү. Монгол хуурай хуурайвтар бүс нутагтай Төв Азийн өндөрлөгт оршдог орон. Нийт нутаг дэвсгэрийн 70 орчим хувь нь гадаргын усны алдагдалтай бөгөөд тал хээр, говийн хуурай бүс нутагт усны нөөцийн 22 хувь нь бүрэлддэг. Газар нутгийн хувьд аваад үзвэл, дэлхийн усны гурван том ай савд хамаарагдаж байна. Монголын нэг хэсэг гол Хойд мөсөн далайн ай сав руу цутгадаг бол Онон, Балж, Хэрлэн гээд зүүн талын том голууд Хятадын Далай нуур руу урсаад цаашаагаа Номхон далайн ай сав газар руу талийдаг. Үлдсэн 70 гаруй хувь нь гадагшаа урсацгүй Баруун Монголын мөнх цас, мөсөн голуудаас тэжээлтэй бөгөөд Төв Азийн гадагш урсацгүй ай савд хамаардаг. Түүнчлэн манай орны нөхөн сэргээгдэх усны нөөцийг бүрдүүлдэг үндсэн эх үүсвэр нь хур тунадас. Гэтэл хур тунадасны хэмжээ харьцангуй бага. Орсон хур тунадасны дийлэнх хэсэг нь ууршиж, 10 гаруйхан хувь нь нөхөн сэлбэгдэх нөөцийг бий болгодог байна. Өөрөөр хэлбэл, хур тунадсны ууршиц маш өндөр буюу 800-900 мм байдаг аж. Гэтэл олон жилийн дундаж хур тунадасны хэмжээ 230 мм байх жишээтэй. Уул уурхай эрчимтэй хөгжиж, хотжилт, төвлөрөл бий болж, дэлхий даяар уур амьсгалын дулаарал явагдаж байгаа энэ үед уул уурхай, хот, суурины усан хангамж, хөдөө аж ахуйн усжуулалтын асуудал хурцадсаар.

Үнэгүй усны үнэ

Улаанбаатар хотын цэвэр усны нөөц 2017 он гэхэд дуусна. Он нь

Монгол орны усны нөөц

№	Усны нөөцийн төрөл	Нийт нөөц, км³	Ашиглах боломжтой нөөц, км³
1	Гадаргын ус	597.5	4.96
2	Нуур	500	
3	Мөнх цас, мөсөн гол	62.9	
4	Гол мөрний ус	34.6	4.96
5	Газрын доорх ус	12	5.6
6	Нийт усны нөөц	609.5	10.56

Эх сурвалж: Ж.Далай “Ус ба говь” ном. 2011

олон янзаар дурдагддаг. 2016, 2017, 2020, 2050, хамгийн сүүлд хэвлэлээр гарсан мэдээллээр бол 2030 он гэж байх шиг байсан. Ийм мэдээллийг монголчууд хэрэндээ олон жилийн өмнөөс сонссон. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр улиралдаа нэг сенсааци болгож бичдэг. Тийм болохоор сүүлдээ сонсохоос ч дургүй хүрч, ёстой нөгөө худлааг 1000 давтвал үнэн болно гэдгийн адилаар нээрээ л нийслэл хот маань хэдхэн жилийн дараанаас цэвэр усны нөөцгүй болох юм байлгүй дээ гэж хэн хүнгүй бодох хэмжээнд хүрч байх шиг. Тийм бодол тээсэн хэрнээ айдас болгоомжлолд автсан шинжгүй сууна. Амар амгалан суух нь ч буруугүй байх. Учир нь, эртнээс дуулдсан, олонтаа давтагдсан сенсаацлаг мэдээлэлд наанаа итгэсэн царай гаргах ч цаанаа “Эх сайхан Монгол оронд, их хувь заяатай монголчуудад тийм муу зүйл тохиолдохгүй байлгүй дээ” гэж монгол хүний уужим ухаанаар хандаж суугаа биз ээ. Тиймээ, би ч нийслэлийн нэг иргэний хувьд ийм л бодолтой явдаг. Гэхдээ оргүй хоосон биш байх гэж боддог. Тэгээд үнэхээр тийм үү, үгүй юу гэдэг үнэн худлыг дэнслэх үүрэгтэй сэтгүүлчийнхээ ажлаар судлаад үзлээ. Гаднын байгууллагын зарим судалгаагаар Улаанбаатарын гүний цэвэр усны нөөц дуусах тухай дээрх онууд яригддаг нь үнэн. Гагцхүү хэр үнэн бодитой, өргөн цар хүрээтэй судалгааны үр дүн бэ гээд ухаад харвал бас учир дутагдалтай юм. Д.Басандорж, С.Чулуунхуяг гээд усны чиглэлийн Монголын урдаа барьдаг эрдэмтэн, судлаачидтай ярилцаад үзэхээр Улаанбаатарт усны нөөцийн судалгаа хийгдсээр байгаа ч судалгаа бүрэн дүүрэн хийгдэж чадахгүй байгаа гэдэгтэй санал нэгдэж байна. Яагаад вэ гэвэл, Ус сувгийн удирдах газрын удирдаж байгаа нөөцөөс гадна хашаандаа гүний худагтай айл

өрх, үйлдвэр, аж ахуйн газар, зуслан нэмэгдсээр байгаа учраас энэ бүгдийг хамруулж хийгдсэн бүрэн дүүрэн судалгаа одоогоор алга. Тухайлбал, ДЦС IV гэхэд л Биокомбинатын 20-иод гүний худгаас усныхаа хэрэгцээг хангадаг байх жишээтэй. За тэгээд Долоон буудлын Дондог өвөөгийн хашаанд байгаа худгийг гадаадаас ирсэн мэргэжилтнүүд гадарлах уу. Гэхдээ 2016 оноос Улаанбаатарын гүний усны нөөц дуусна гэдэг оргүй биш, ортойг усны хүмүүс хэлж байна. Учир юу гэвээс хэдийгээр усны нөөцийг бүрэн хамарсан даацтай судалгаа үгүйлэгдэж байгаа ч их хотын хөгжил, хүн амын төвлөрөл, үйлдвэр аж ахуйн газрын өсөлтийг хараад үзсэн ч социализмын үед тогтоож байсан гүний усны нөөц өдөр хоногоор дундарсаар байгаа гэдэгтэй санал нийлж байна. 1980-аад оны эхээр тухайн үеийн ЗХУ-ын холбогдох судалгааны институтаас мэргэжилтнүүд ирж, Улаанбаатар хотын ундны усны нөөцийг тогтоож байжээ. Одоо бол дээрх нөөцийг хэлэхэд учир дутагдалтай ч УСУГ-ын боломжит нөөц гэж байдаг. Мөн Туул гол орчмын сав газрын усны боломжит нөөц гэж ч бий аж. Үүгээр үзэх юм бол улаанбаатарчуудын хэрэгцээнд өдөртөө 273-300 орчим мянган шоо метр ус аваад байхад боломжийн хэмжээний нөөц байгаа гэнэ. Нөөц дуусах вий гэсэн болгоомжлолыг төрүүлж байгаа ганц гашуун үнэн бол мэргэжилтнүүдийн хэлж буйгаар нийслэлчүүдийн усны замбараагүй хэрэглээ. Улаанбаатар хот одоогийн байдлаар өдөрт 160-аад мянган шоо метр ус хэрэглэдэг аж. Энэ бол бусад хотын цэвэр усны хэрэглээтэй харьцуулахад маш өндөр тоо. Энэ нь зөвхөн төвлөрсөн усан хангамжид холбогдсон айл өрх, албан газруудын хэрэглэж байгаа усны хэмжээ шүү дээ. Дээр нь нэмээд мөнөөх тоог нь хянаж хэлж мэдэхгүй хувийн гүний ►

хүдгүүдийг оруулж тооцох юм бол хэт өндөр хэрэглээг илэрхийлэх тоо хэд болж нэмэгдэхийг хэн ч хэлж мэдэхгүй. Гэхдээ нийсэлийн 1700 гаруй өрх хашаандаа худагтай гэсэн там тум тоо бий. Устай холбоотой хууль, хөтөлбөр цөөнгүй бий ч усны хэрэглээг хэн ч хянадагүйд л хамаг учир бий аж. УСУГ болон бусад холбогдох байгууллагын гаргасан судалгаагаар орон сууцанд амьдардаг нэг хүн хоногт 250-300 литр ус хэрэглэдэг байна. Гэтэл гаднын өндөр хөгжилтэй оронд нэг хүний цэвэр усны дундаж хэрэглээ 100-150 литр байх жишээтэй. Харин усан хангамжийн хувьд санасан цагтаа гараа угаачих эрхгүй гэр хорооллын нэг өрх хоногт дунджаар 8-10 литр ус хэрэглэдэг гэх. Аяга угаасан усаа асгах хайран санагдаж, шалныхаа алчуурыг базаад асгаа мэддэг тэд зөөврийн устай болоод ч тэр үү, усны үнэ цэнийг илүү мэддэг хүмүүс. Усан хангамжийн хэрэглээн дээр орон сууц, гэр хорооллын иргэдийн дунд ийм өдөр шөнө шиг ялгаатай байдал үүгээр дуусахгүй.

“Чандмань эрдэнэ” гэгддэг усыг үнэгүйдүүлж байгаа дараагийн нэг чухал зүйл бол үнэ тарифийн асуудал. Гэр хорооллын иргэд нэг литр усыг ямар үнээр авдаг вэ гэвэл манайхны ихэнх нь нэг төгрөг гээд мэддэг. Гэтэл орон сууцны айл санасан цагтаа хананаасаа цэвэр ус авч, хайр найргүй хэрэглэснийхээ төлөө нэг литр усанд хэдэн төгрөг төлдөг бол гэхэд хэн ч мэдэхгүй шахуу. Мэдэхгүй байхаас ч аргагүй. Тэд нэг литр цэвэр усанд 32 мөнгө төлдөг байна. Манайд өнөөдөр зоосон мөнгөөр үнэлэгдэх бараа бүтээгдэхүүн байх нь битгий хэл, аравт, хорьтын дэвсгэрт хог дээр хаягдах нь холгүй болсон цаг. Гэтэл Үндсэн хуульдаа “...Стартегийн үнэт баялаг бол ус мөн...” хэмээн заасан атлаа цэнхэр сувдаа ийм хямдхан үнэлж иржээ. Орон сууцныхан нэг тонн ус хэрэглэлээ гэхэд 320-хон төгрөг болох нь. Үйлдвэр, аж ахуйн газрууд мөн нэг литр цэвэр усанд 55-хан мөнгө төлдөг. Арьс шир, ноос ноолуур угаах, ундаа, цэвэр ус савладаг үйлдвэрүүдэд 55 мөнгө юу вэ. Крантнаасаа авсан цэвэр усыг 32 мөнгөөр ууж байгаа хэрнээ бид 0,5 литрээр савласан цэвэр усыг 500

төгрөгөөр худалдан авч хэрэглэдэг. Худалдаанд байгаа 0,5 литр усны мөнгөөр гэртээ бол 1,5 тонн ус хэрэглэнэ гээд бод. Тэгэхээр үнэгүй, үнэлэмжгүй усыг хэрэглээд л байхаас яах вэ.

Крантны усны чанарт бид эргэлздэг. Ариутгах бодис болон зөв их амтагдаж байна гэж муулах дуртай.

Тэгвэл энэ эргэлзээнд УСУГ-ын дарга С.Үнэн “Крантны ус чанарын хувьд гадуур зардаг савласан уснаас муудах зүйл огт байхгүй. Харин ч улаанбаатарчуудыг би хувьдаа Алтан тэвшийн хөндийгөөс газрын гүний хамгийн цэвэр цэнгэг ус ууж байгаа азтай хүмүүс гэж боддог. Бид гүнээс татаж авч байгаа усаа хлоргүйжүүлж, »

ЦААСАН ДЭЭРХ УСНЫ БОДЛОГО

- 1999 онд Усны үндэсний хөтөлбөр
- 2002 онд Ус, цаг уур орчны хяналт шинжилгээний салбарыг 2015 он хүртэл хөгжүүлэх хөтөлбөр, Рашаан, сувилалыг хөгжүүлэх хөтөлбөр
- 2003 онд Төрөөс хүнс, хөдөө аж ахуйн талаар баримтлах бодлого
- 2004 онд “Усны шинэтгэл-XXI” үйл ажиллагааны чиглэл
- 2006 онд Ариун цэврийн байгууламжийг сайжруулах хөтөлбөр
- 2008 онд Хүн амыг эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн усаар хангах хөтөлбөр
- 2010 онд “Ус” хөтөлбөр
- 2011 онд Ус бохирдуулагчийн төлбөрийн тухай хууль
- 2011 онд Хот, суурины усан хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хууль

Усны салбарын хууль эрх зүйн зохицуулалтыг сонирхуулж байна. Харамсалтай нь хөтөлбөрүүдийн зорилго, зорилт, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө нь уялдаа холбоо муутай, нэгдсэн удирдлага зохицуулалтгүй, хяналт сул байгаагаас үр дүн муутай байдаг гэдэгтэй усны салбарын хүмүүс санал нэгддэг. Түүнчлэн усны бодлогод хамаардаггүй төрийн яам

тун цөөхөн. Хамаатай гэхээсээ илүү хамааралгүй яамыг нь нэрлэх нь илүү хялбархан санагдана. Гадаад харилцааны яам, Сангийн яам зэрэгт л хамаардаггүй юм шиг байгаа. Батлан хамгаалах, Эрүүл мэнд, Үйлдвэр, хөдөө аж ахуй, Барилга хот, байгуулалт, БОНХЯ гээд усанд хайртай хамаатай төрийн байгууллага олон. Хүн амын эрүүл аюулгүй амьд явах эрх, улсын хөгжилтэй холбоотой асуудал учраас арга ч үгүй байх. Гэхдээ энд дээр хэлсэнчлэн нэгдсэн толгой байхгүй. Тийм ч учраас цаасан дээр жагсаасан хэрэгждэггүй баахан хөтөлбөр, хуультай суудаг бололтой. Уг нь уулзаад явахаар усны салбарын эрдэмтэн судлаачид нь Ж.Далай, Д.Басандорж, С.Чулуунхуяг гээд туршлагатай, сэтгэлтэй салбараа арван хуруу шигээ мэддэг мундаг хүмүүстэй. Тэд нар нь төрийг хараад, гараа хумхиад суудаггүй дор бүрнээ усны асуудалд анхаарч, байнга гадаад, дотоодод хурал чуулганд хамрагдаж, идэвх зүтгэлтэй завгүй ажилладаг. Энэ салбарын ТББ гэхэд л 500-гаад. Мэргэжлийн салбарынхан төр, хувийн хэвшлийнхэнтэй түншлээд, хүчээ нэгтгээд, зөв ажиллаж, төрийн үүрэх ачааллаас өөрсдийнхөө чадах хэмжээгээр шилжүүлэн аваад явъя гэж өнгөрсөн оны арванхөрдугаар сард Төрийн ордонд болсон усны үндэсний чуулганаар хэлэлцэж, тохиролцсон. Түрүү жилийн гуравдугаар сарын 22-нд буюу Дэлхийн усны өдөр “Монголын усны түншлэл” байгууллагыг хүртэл байгуулсан байна.

► халдваргүйжүүлдэг учраас зарим үед ариутгалын бодис амтагдах нь бий. Тэр бол нэг их гэмтэй хортой зүйл биш, санаа зовох асуудалгүй. Харин зэв амтагдаж байгаагийн тухайд Улаанбаатар хотын цэвэр усны шугам хоолой 50-60 жилийн насжилттай. Тиймээс өнөөдөр усны үнийг нэмж, алдагдлаасаа гарвал бидний хамгийн түрүүнд хийх ажил шугам хоолойн шинэчлэл байгаа юм” гэв. Үндсэндээ 1990 оноос хойш үнэ тариф нь огт шинэчлэгдээгүй хөсөр хаягдсан ганц бараа, үйлчилгээ нь усны салбар.

О.Магнай дарга аа, та юунд эргэсэнэ вэ

Усны үнэ цэнэ юунд оршиж байна вэ. Үнэгүйдээ гол нь биш, усанд угаасаа үнэ байдаггүй. Усыг үнэлдэггүй. Гэхдээ нийслэлчүүд бидний хүссэн цагтаа хананаасаа авдаг ус голын уснаас шанагадаж аваад хэрэглэж байгаатай адил ойлголт биш. 1.3 сая хүн амд усан хангамжийн тасралтгүй баталгаатай үйлчилгээ үзүүлнэ гэдэг маш олон хүний хүч хөдөлмөр, хөрөнгө мөнгө зарсан ажил юм. Та бидний цорго нээх төдий хөдөлгөөн хийгээд авдаг усыг газрын гүнээс олборлож, Улаанбаатар хотыг хөндлөн гулд хэрсэн цэвэр усны 370 км шугам хоолойгоор дамжуулж хүргэдэг нүсэр үйлчилгээ. Иргэдэд усны үнэ цэнийг ойлгуулах үүднээс бяцхан схем сонирхуулъя. УСУГ Улаанбаатарын ойролцоох дөрвөн том эх үүсвэрээс ус олборлодог. Олборлоно гэдэг нь маш гүнзгий, том худаг гаргасан байх ёстой. Ийм худаг хотод нийт 174 ширхэг байдаг. Дөрвөн том эх үүсвэрээсээ усаа соруулж аваад, нийт 10 ширхэг аварга усан санд хуримтлуулна. Хуримтлуулна гэхээр зүгээр усаар дүүргээд орихичих биш, маш том хүчин чадлын насос хөдөлгүүрүүдийг ажиллуулаад, тэнд хлоргүйжүүлж, халдваргүйжүүлэлт, ариутгалын бүх үйл ажиллагаа хийгдэнэ. Энэ бүх шат дамжлага дээр нарийн мэргэжлийн мэргшсэн ажилтнууд сууж, 24 цагийн турш байнгын эрчим хүч хэрэглэж иргэдийн хэрэгцээнд шахаж нийлүүлдэг. Ийм үйлчилгээ үзүүлсэнийхээ төлөө УСУГ гэхэд л жилд 10 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай ажилладаг байна. Тэднийх гэр хорооллын нэг худагт таван тоннын цестерн бүхий

“Зил130” машинаар ус аваачихад дунджаар 7950 төгрөгийн зардал гардаг. Гэтэл хүргэсэн уснаасаа 5000 төгрөгийн орлого олдог гэж тооцохоор нэг худгаас л гэхэд 2950 төгрөгийн алдагдалтай ажиллаж байна. Оросын ачааны том тэрэг өгсүүр замд нэг км-т нэг литр бензин идэх нь холгүй учраас ийм хэмжээний зардал гарах нь аргагүй. Улаанбаатар хотын гэр хорооллын 560 ус түгээх байрт ийм байдлаар өдөр бүр ус хүргэдэг.

Энэ бүхнийг өгүүлсэнээр усны үнэ цэнийг монголчууд ойлгох цаг болжээ гэдгийг гаргахыг оролдлоо. Ус шавхагддаг байгалийн баялгуудын нэг учраас өнөөгийн хотын хурдацтай хөгжлийг дагаад нөөц нь багасаж байгаа нь үйлийн үргүй үнэн тул монголчуудад усны үнэ цэнийг мэдэрч, хайрлаж гамнах шаардлага тулгарч байна. Товчхоноор хэлбэл “Хар ус харамладаг болой”. Эцэст нь хэлэхэд, УСУГ болон Хот, суурины усан хангамж, ариутгах татуургын ашиглалт үйлчилгээг зохицуулах зөвлөл зэрэг мэргэжлийн байгууллагаас жил хагасын өмнөөс усны үнийг нэмэх шаардлагын дагуу бодит тооцоо судалгаа хийгээд, үнэ нэмэх санал боловсруулсан юм билээ. Усны үнийн асуудлыг хуулиар ШӨХТГ хянаж, эцсийн шийдвэрийг гаргах ёстой аж. Усны үнэ тариф нэмэгдүүлэх асуудлыг ШӨХТГ нэлээд удаан хугацаанд судалж танилцаад, сая Цагаан сарын өмнө түр хойшлууллаа гэсэн хариуг усныхан О.Магнай даргаас сонссон байна. Гол нь усны үнийг бүх нийтийн эрх ашгийг хөндөх суурь үнэ гэдэг утгаар нь шийдвэр гаргах түвшний хүмүүс болгоомжилж байгаа бололтой. Тийм болохоор Магнай дарга аа, та усны үнэ дээр битгий их болгоомжлол тээж, эргэлзээчээ гэж хэлэх байна. Одоо чинь ард иргэдийн сэтгэлгээ ерээд оны сүүлч, шинэ мянганы эхэн үеийнх шиг биш болсон шүү. Зах зээлийн нийгэмд шилжсэнээс хойш үнийн асуудалтай нүүр тулж, ачааны хүндийг нуруундаа үүрсээр өдгөө бодит шалтгаантай, шалтгаангүй үнийн өсөлтийг ялгахтайгаа болчихсон. Тийм болохоор усны үнийг нэмлээ гээд танай ШӨХТГ болон таныг буруутгаад байхгүй л болов уу. Учир нь, усны үнийг даруй нэмж, хэрэглээндээ хяналттай хандах жаахан ч гэсэн цочроог өгмөөр байна. Үүнийг бичигч

миний бие Усны үнэ нэмэх асуудал дээр УСУГ болон бусад холбогдох мэргэжилтнүүдийг ч гэсэн бодит зүйлээ зоригтой хэлж байгаачээ гэж шүүмжилмээр санагдав. Яагаад гэвэл, тэдний усны үнийг нэмэгдүүлэх саналыг судалж үзлээ. Гэр хорооллын иргэдийн усны үнийг энэ удаа нэмэхгүй юм байна. Тэд харьцангуй өндөр үнээр ус аваад, үнэ цэнийг нь ойлгодог хүмүүс гэж үзжээ. Харин орон сууц болон үйлдвэр, аж ахуйн газрын дээр дурдсан нэг литр усны үнэ дээр 18-хан мөнгө нэмэх тухай л асуудал аж. Тэгээд бодохоор орон сууцны айл 32 мөнгө биш 50 мөнгө, үйлдвэр, аж ахуйн газрууд 73 мөнгө төлдөг болох нь л дээ, үнэ нэмэгдсэнээр. Өөрчлөлт байх уу. Усны үнэ цэнийг мэдрэх, хайрлаж гамнах хэмжээнд үнийн цочроо өгнө гэж бодохгүй байна. Тийм болохоор манай “Mongolian Economy” сэтгүүлийн зүгээс усны үнийг нэгэнт л нэмэх гэж байгаа бол нэг литр усны үнийг ядаж гэр хорооллын иргэдийн хэмжээнд аваачаачээ гэдэг саналыг энэ нийтлэлээр дэвшүүлэн тавьж байна. Үнэгүй усны үнэ цэнэ ийн ажгуу. Цаг хугацаа өнгөрөх тусам цэнхэр сувд алт болно. Усны нөөцийг удирддаг газар нь 10 тэрбумын алдагдалтай ажилладаг биш, 10 тэрбумын ашигтай ажиллаж байж ирээдүйд ар араасаа цувах Улаанбаатар хотын усан хангамжийн асуудлыг шийдвэрлэх тэнхээтэй болно. УСУГ-ын дарга С.Үнэнгийн учирласан нэгэн таагүй мэдээллийг дуулгаад нийтлэлээ дуусгая. “Усны үнэ тарифийн асуудлыг тодорхойгүй шалтгаанаар хойшлуулаад байгаа учраас УСУГ үйл ажиллагаа явуулахад бэрх болж байна. Орон сууцны контор, усны үйлчилгээний компаниуд гээд манайд маш их өр авлагын сүлжээ үүссэн байдаг. Тиймээс тогны хязгаарлалт гэдэг шиг усны хязгаарлалт хийхээс аргагүй байдалд хүрээд байна. Уг нь асуудлыг XXI зуунд ийм хүнд байдалд хүргэхгүйгээр ярьж ойлголцоод шийдье гэж бодсон юм. Гэхдээ одоо тэгэхээс аргагүй боллоо. Бид цагаан сарын өмнө Налайх дүүрэгт усны хязгаарлалт хийсэн” гэж тэрбээр учирласан. Хэдэн тонн ус үргүй урсгаад байгаагаа мэдэхгүй усанд булхаж суутал чинь нэг л өдөр усны хязгаарлалт хаалгыг чинь тогших нь байна. Тог тог! тогны биш, усны хязгаарлалт гэвэл бүү гайхаарай. ■

“Улаанбаатарын хотын хүн ам өсөхийн хэрээр усны хэрэглээ мөн нэмэгдэж буй. Үүний дүнд Туул голын сав газраас нөхөн сэргээгддэг газрын доорх усны түвшин жил тутам 15 метрээр доошилж байна”

“Ногоон эдийн засгийн өсөлт” ТТБ-ийн Удирдах зөвлөлийн гишүүн **З. Батбаяр**

УСНЫ УХААЛАГ ХЭРЭГЛЭЭГ ТӨЛӨВШҮҮЛЬЕ

1

Гэр бүл, хамаатан садан, найз нөхдөө усны талаар мэдлэгтэй болгож, усыг хэмнэх тухай сануулж байх

2

Крантны ус шүүрч буй эсэхийг шалгах. Крантнаас шүүрсэн усны хэмжээ нэг сард хоёр тонноор хэмжигддэг

3

Усанд орохдоо аль болох ваннтай ус хэрэглэлгүй, шүршүүрт түргэхэн орох

4

Крантны ус тосох. Халуун ус иртэл гоожуулж буй усаа саванд тосч, дараа хэрэглэх

5

Шаардлагагүй үед тухайлбал, шүд угаах, үсээ шампундах үедээ крантаа хааж хэвших.

6

Угаалгын машинаа хэрэглэхдээ аль болох угаах юмаар дүүргэж, бага цаг зарцуулдаг хувилбарыг сонгох

7

Крант болон шүршүүрний хошуунд ус хэмнэх төхөөрөмж суулгах

8

Аяга, тавгаа автомат угаагчаар угаалгүй, аль болох гараараа угаах

9

Ус хэмнэх зориулалттай шүршүүрний толгой, суултуур суулгах

10

Угаалгын машин зэрэг ус хэрэглэдэг цахилгаан хэрэгсэл худалдан авахдаа аль болох усны хэрэглээ багатайг нь сонгох

Ногоон Эдийн засгийн Өсөлт

төрийн бус байгууллага

www.greengrowth.mn

“MONGOLIAN ECONOMY” СЭТГҮҮЛИЙН АСУУЛТ

Та усны үнэ цэнийг юу гэж боддог вэ. Үнэ нэмэх шаардлагатай юу?

С.ЭНХЖАРГАЛ /Сүхбаатар дүүрийн 16 дугаар хорооны иргэн/:

-Ус үнэ цэнэтэй юу гэвэл хорвоогийн хамгийн үнэ цэнэтэй зүйл. Хэрвээ үнэ нэмэх ёстой бол ус ихээр хэрэглэдэг хэсгийг нь олж тогтоогоод нэмэх хэрэгтэй байх. Тухайлбал, гэр хорооллын иргэдийн хувьд аваад үзэхэд тэд чинь өвлийн хүйтэн, зуны халуунд өөрсдөө усаа зөөдөг шүү дээ. Хэрвээ үнийг нь нэмэх дээрээ тулбал усны үйлчилгээгээ сайжруулж байж нэмэх нь зүйтэй. Орон сууцны иргэдийн хувьд ч гэсэн дээ. Тоолуураа тавиулаад зохих журмынх нь дагуу хэрэглэсэн усныхаа үнийг төлөөд л явж байгаа шүү дээ.

Ч.Батсүх /Баянзүрх дүүргийн 13 дугаар хорооны иргэн/:

-Ус чандмань эрдэнэ гэдгийг монгол хүн бүр мэддэг шүү дээ. Эрт үеэсээ баримталж ирсэн ёс заншилтай улс. Гэтэл энэ үйлдвэр, аж ахуй нэгжүүд усыг бохирдуулах нь арай дэндүү байна. Тийм байхад иргэдийн усны хэрэглээ гэхээсээ илүү хамгаалах тал дээр анхаарал хандуулмаар юм шиг ээ. Нөгөө талдаа хэрэглээний усны үнийг нэмж болно. Гэхдээ тэр хэрэглэж байгаа ус нь чанарын шаардлага хэр хангаж байна вэ гэдэгт илүү анхаарах хэрэгтэй болов уу. Өнөөдөр орон сууцны иргэдийн хэрэглэж байгаа уснаас хэтэрхий их ариутгах бодис үнэртдэг. Заримдаа зэвтэй, шохойтой ус гардаг. Ийм наад захын чанарын шаардлага хангахгүй ус өгч байж үнэ нэмнэ гэвэл хэн ч дуртай байхгүй л болов уу. Тиймээс эхний ээлжинд усаа бүрэн цэвэрлэхээс үнэ нэмэх талаар ярих хэрэгтэй.

Ж.Баянтөгс /Чингилтэй дүүргийн 13 дугаар хорооны иргэн/:

-Ус хямдхан байгаа нь үнэн. Тиймээс үнэ цэнэгүй байна уу даа гэж хааяа бодогддог. Үнийг нь нэмэх хэрэгтэй. Гэхдээ усны үнийг нэмэхдээ ялгавартай хандах хэрэгтэй байх. Тухайлбал, гэр хорооллын иргэд усыг их гамтай хэрэглэдэг шүү дээ. Өөрсдөө тэргээ түрээд усаа зөөдөг болоод ч тэр үү. Тиймээс зөөврийн ус хэрэглэдэг хэсгийн усны үнийг нэмээд хэрэггүй. Харин орон сууцны иргэдийн усны үнийг нэмж болох юм. Гэхдээ орон сууцны иргэд ус хэмнэх дэвшилтэт технологийг гэртээ суурилуулсан бол хөнгөлөлттэй үнээр авч болно гэдэг ч юм уу илүү зохистой хэрэглээнд уриалан дуудсан арга хэмжээ авах нь зөв болов уу. Харин ус их хэрэглэдэг албан байгууллага, саарал ус хэрэглэж болох зүйл дээр цэвэр усыг хэт их хэрэглэдэг үйлдвэр үйлчилгээний газрын усны тарифыг харьцангуй өндөр тогтоох хэрэгтэй. Ингэж чадвал сая ус үнэ цэнэтэй болно. ■

Д.ГАНЗОРИГ /Сүхбаатар дүүргийн 13 дугаар хорооны иргэн/:

-Усны үнийг нэмэх хэрэгтэй юу гэвэл хэрэгтэй. Гэхдээ зарим нэг зүйлийг анхаарахгүй бол болохгүй. Өнөөдөр орон сууцны өрхийн хэдэн хувь нь тоолуур тавьсан байгаа вэ. Хэрвээ дийлэнх хэсэг нь тоолуур тавиагүй бол усны үнийг нэмчихээр хэтэрхий их төлбөрийн ачаалал үүсч магадгүй. Тиймээс шалтгаан нь зөв байх хэрэгтэй. Дээрээс нь усны үнийг нэмэх нь үнэ цэнийг нь нэмэгдүүлэх зөв алхам байж чадах уу. Түүнийхээ оронд хойч үеийнхэндээ усыг үнэ цэнэтэй зүйл гэж ойлгуулах нь илүү зөв ч байж мэдэх юм. Ер нь хэтэвчтэй нь гэхээсээ илүүтэй тархитай нь ажиллавал илүү үр дүнд хүрэх байх.

Ю.ОЮНСУВД /Чингилтэй дүүргийн иргэн 12 дугаар хорооны иргэн/:

-Би нэг зүйлийг гайхаад байдаг юм. Гэр хорооллын иргэд усыг илүү өндөр үнээр, илүү хөдөлмөр зарж авдаг. Гэтэл орон сууцны иргэд крант нээгээд л авдаг ус нь хямдхан. Мөн хэрэглэдэг ус нь харьцангуй их. Ер нь ажиглаад байхад орон сууцны иргэд ус хэрэглэхдээ үнэхээр зохисгүй ханддаг. Гэр хорооллын иргэд нэг литр усаар аягаа угаагаад, аяганы алчуураа хамт угаадаг. Зарим нь магадгүй тэр усаараа шалаа угаадаг. Гэтэл орон сууцныхан ганц аяга угаах гэж усаа гоожуулаад л байдаг. Шалаа угаахдаа цэвэр ус л хэрэглэдэг шүү дээ. Ийм байхад орон сууцны иргэдийн усны үнийг нэмэх хэрэгтэй.

ХУУЛЬ

СААРАЛ УСЫГ ХЭЗЭЭ ЭРГЭЛТЭД ОРУУЛАХ ВЭ

С.ЗАЯА

Манай улс усны маш бага нөөцтэй хэр нь тансаг хэрэглээтэй оронд тооцогдох болж. Бид алхам тутамдаа ундны цэвэр ус хэрэглэж байна. Ахуйн хэрэглээнээс гарсан бохир ус буюу саарал усыг дахин ашиглах талаар яриад ч хэрэггүй. Үе үеийн парламент энэ талаар ярьж, хөнддөг ч удалгүй замхардаг. Энэ жишиг ч өмнөх УИХ-ын үед давтагдав. Саарал усны тухай хууль батална гэж хууль тогтоох байгууллагынхан 2011 оны сүүлээр ярьж байсан ч одоо мартагдаад байна. Саарал усыг ашиглахгүйгээр өнөөдрийн замбараагүй хэрэглээгээрээ явбал манайх 2020 он гэхэд цэвэр усны нөөцгүй болох судалгаа байдаг. Тиймээс саарал усыг эргүүлэн ашиглах хэрэгцээ шаардлага бий болоод буй. Энэ асуудлыг шийдвэр гаргах түвшинд хэрхэн харж байгааг сонирхоё.

Нийслэлийн Засаг даргын 2012 оны хоёрдугаар сарын 14-ний 85 дугаар захирамжаар шинээр баригдах орон сууцны хорооллын барилга

байгууламжийн ажлын зураг төсөлд хөрсний болон саарал усыг ашиглаж байхаар тусгасан. Харамсалтай нь, саарал усны стандарт байхгүйгээс хэрэглээнд нэвтрүүлэх аргагүй болсон байна. Нэг даргын гаргасан шийдвэр нөгөөтэйгээ уялдахгүй байх нь манайд хэвийн үзэгдэл болоод буйг эндээс харж болно. Ийм стандарттай болохоор Барилга, хот байгуулалтын яам бусад яам, агентлагуудаас санал авч, зангидахаар болсон ч энэ ажил түүхий хэвээр байна. Учир нь, тус яамны дэргэдэх Барилгын хөгжлийн төвийнхөн өнгөрсөн жилээс хойш стандарт боловсруулахаар суусан ч олигтой үр дүнд хүрээгүй гэх. Тэд Хот, суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хуулийн саарал устай холбоотой зарим зүйл заалтад өөрчлөлт оруулахгүйгээр стандарт боловсруулахад хэцүү гэдгийг хэлж байсан.

Саарал ус ашиглахтай зэрэгцэн Ус бохирдуулсны төлбөрийн тухай хуулийг дурьдахгүй өнгөрч болохгүй. 2012 онд батлагдсан Байгаль орчны багц хуулийн нэг нь энэ юм.

Хууль батлагдсан ч дагаж мөрдөх зарим журам өнөөг хүртэл гараагүй байна. Энэ нь хуулийн хэрэгжилтэд чөдөр тушаа болж буй аж. Уг нь дээрх хуулиар хаягдал усыг хэрхэн цэвэрлэх, ус бохирдуулж буй иргэн бүр төлбөр төлөх ёстой юу зэргийг зохицуулж өгчээ. Одоо ус бохирдуулсан этгээд, албан байгууллагад

төлбөр тооцох журам яаралтай гаргах шаардлага байна. Байгаль орчин ногоон хөгжлийн сайд С.Оюун “Саарал ус ашигласан үйлдвэрүүдэд 70-80 хувийн хөнгөлөлт үзүүлнэ. Ингэснээр том, жижиг гэлтгүй үйлдвэрүүдийг усаа дахин ашиглах технологи нэвтрүүлэхэд хөшүүрэг болох юм. Тухайлбал, Ухаа худагийн ДЦС хөргүүртээ дахин цэвэршүүлсэн ус ашиглаж байна. Хамгийн гол нь цэвэр усныхаа нөөцийг хамгаалах, хэмнэх нь тулгамдсан асуудал болоод байгаа учраас энэ тал дээр нарийн зохицуулалт хийнэ” гэв.

Мөн Хот, суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хуульд бохир ус цэвэрлэх байгууламж нь саарал усыг цэвэршүүлэн эргүүлэн ашиглах технологи бүхий тоног төхөөрөмжтэй байх ёстойг хуульчилжээ. Үүний үр дүнд уул уурхайн салбарт үйлдвэрлэлийн хэрэглээнээс гарсан бохир усыг цэвэрлэн зам талбайн тоосжилтыг дарахад эргүүлэн ашиглаж байгааг Хот, суурины ус хангамжийн ариутгах татуургын ашиглалт үйлчилгээг зохицуулах зөвлөлийн мэргэжилтэн Г.Нарантуяа хэлсэн. Энэ улирлын чанартай ажил. Тиймээс хангалтгүй үзүүлэлт. Олборлох үйлдвэрлэл идэвхтэй явуулдаг 100 гаруй компани байдаг гэсэн судалгаа бий. Тэд бүгдээрээ саарал ус ашигладаг болвол усны нөөц өдөр ирэх тусам хомсдохгүй. Тиймээс Саарал усны тухай хуулийг яаралтай баталж, стандарттай болох шаардлага нийгэмд тулгараад байна. Олон жил яригдсан Саарал усны тухай хуулийг сураглахад ийм урагшгүй дүр зураг харагдаж байгааг эцэст нь тэмдэглэе. ■

МЭРГЭЖЛИЙН ХҮНИЙ ҮГ

УС ГЭДГИЙГ МАНАЙХАН ЗӨВХӨН
УУДАГ Л ЗҮЙЛ ГЭЖ ОЙЛГОДОГ

И.ЖАРГАЛ

Усны асуудлаар “Монголын усны түншлэл” ТББ-ын гүйцэтгэх захирал Д.Басандоржтой ярилцлаа. ШУТИС-ийн тэргүүлэх профессор тэрбээр усны салбарт олон жил ажилласан туршлагатай мэргэжлийн хүн. Тэрбээр өнгөрсөн жилийн Дэлхийн усны өдрөөр байгуулагдсан “Монголын усны түншлэл” ТББ-ыг удирддаг. Түүнтэй Монгол орны усны нөөц, гадаргын усны ашиглалт, усны менежментийн талаар ярилцлаа.

-“Монголын усны үндэсний түншлэл” ТББ-ын тухай товч танилцуулахгүй юу?

-Дэлхийн усны өдөр өнгөрсөн жил усны түншлэлийн асуудлыг уриалга болгосон. Үүнтэй холбоотойгоор Монголын усны чиглэлийн төрийн болон ТББ, хувийн хэвшлийнхний түншлэлийг бий болгох нь тулгамдаж буй олон асуудлыг шийдэх гарц байж болох юм гэж үзсэн. Ингээд усны чиглэлийн төрийн болон ТББ, хувийн хэвшил, хувь хүн нийлсэн 200 орчим хүн цуглаж, усны түншлэлийн Санамж бичигт гарын үсэг зурсан. Санамж бичгээ ажил хэрэг болгох үүднээс тэр даруйдаа “Монголын усны түншлэл” ТББ-ыг албан ёсны статустай байгуулаад явах тохиролцоонд хүрсэн.

Манай УИХ-д усны инженер

мэргэжилтэй нэг хүн байдаг нь Д.Батцогт гишүүн. Түүнд манай байгууллагын тэргүүнээр ажиллаж, бидний үйл ажиллагааг төртэй холбож ажиллах санал тавьсан, зөвшөөрсөн. Манайх 17 хүний бүрэлдэхүүнтэй Удирдах зөвлөлтэй. Үүнд УИХ-ын гурван гишүүн, БОНХЯ, Барилга, хот байгуулалтын яам, ҮХААЯ, Ерөнхийлөгчийн байгаль орчны асуудал хариуцсан зөвлөх зэрэг төлөөлөл багтдаг. Швейцар дэд төвтэй Дэлхийн усны байгууллагатай хамтарч ажиллах гэрээ байгуулсан. Эднийх 189 оронд салбартай, 13 газарт бүсийн төвтэй байгууллага. Би судлаачийнхаа хувиар өмнө нь энэ байгууллагын гишүүн болчихсон байсан. Монголоос арваад байгууллагыг тус байгууллагад шинээр элсүүлээд тэднийхээс нэг бус удаа төлөөлөгчид ирж, Монголын усны асуудлыг судалж үзээд, 2-3 удаа сургалт семинар хийсэн. Манай усны түншлэлийнхэн ярилцаад дээрх байгууллагын Төв Ази Кавказын түншлэлийн бүсэд “Монголын усны түншлэл”-ийн байгууллага гишүүнээр нэгдэх нь зөв байна гэж үзсэн. Энэ дагуу миний бие тус бүсийн Москвад болсон хуралд очоод, хүсэлтээ тавьсан. “Монгол Улс маш сайхан санаачилга гаргаж байна. Бид танайхтай хамтран ажиллахдаа таатай байна” гэсэн. Улмаар 2014 оны Азийн усны симпозиумыг Монголд зохион байгуулах санаачилгыг гаргасан. Бид энэ хурлыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ивээл дор хийхээр урьдчилан тохироод байгаа. Хурал хийх хугацааны тов одоогоор хараахан гараагүй байна.

-Нийгэмд тэр дундаа усны салбарт танай байгууллагын гүйцэтгэх үүрэг юу байх вэ?

-Манайх өнгөрсөн оны

арванхоёрдугаар сарын 28-нд Төрийн ордонд “Усны салбарт ямар асуудал тулгамдаад байна вэ” сэдэвт үндэсний чуулган хийсэн. Хуралд төрийн болон ТББ, хувийн хэвшлийн 300 орчим хүн оролцсон. Тэгээд Монголд усны асуудлаар их ярьдаг. Тэгвэл аль нь хамгийн нэгдүгээрт анхаарал хандуулж, шийдэх асуудал юм. Хоёрдугаарт юу байх вэ гэж асуудлуудаа эрэмбэлж гэж ярилцсан. Өөрөөр хэлбэл, асуудлыг дэс дараатай, цаг хугацаатай, хөрөнгө мөнгөтэй нь системчилж шийдэх гарцыг хайх зорилго тавьсан.

-Хамгийн тулгамдсан асуудал юу байна вэ?

-Гурван асуудлыг чухалчилж үзсэн. Нэгдүгээрт, усны салбарын бүтэц зохион байгуулалт тармаг байна. Усны асуудлыг дагнан хариуцаж, зангидсан төрийн бүтэц байхгүй. Удирдлага зохион байгуулалт маш сул. Тиймээс усны салбарын бүтэц зохион байгуулалт, эрх зүйн орчинг сайжруулах шаардлагатай. Холбогдох хуулиудад өөрчлөлт орууъя. Заавал төр гэхгүй төрийн зарим үүргийг ТББ-д шилжүүлэхтэй холбоотой бид юуг нь хийж чадах юм бэ гэдэгт анхаарсан. Энэ асуудлыг судалж, санал боловсруулах Ажлын хэсэг гарсан. “Монголын усны түншлэл” байгууллага ч байдаг юм уу, нэг ТББ нь усны салбарыг удирдлага зохион байгуулалт, менежменттэй болгох чиглэлд анхаарч авч явах ёстой. Хоёрдугаарт, усны тухай салбарын хүмүүс яриад байгаа ч үр дүн гарахгүй байгаа нь ус үнэ цэнэгүй, ямар ч үнэлэмжгүй байгаатай холбоотой гэж үзсэн. Эндээс усны үнэ тарифийг нэмэгдүүлж, үнэлэмжийг бий болгох асуудлыг УИХ, Засгийн газарт асуулга тавих замаар шийдье »

▶ гэсэн.

Гуравдугаарт, Монгол Улсын усны нөөц ямар байгаа юм бэ гэдэгт анхаарал хандуулахаас аргагүй болсон. Усны нөөцийн тоо хэмжээг дахин нарийвчилж үзэх. Усны нөөц хэрэглээ яаж өсөх юм бэ. уул уурхай, хүн ам, хөдөө аж ахуйн усан хангамжийн хэрэглээ хэрхэн өсөж байгааг гаргах. Усны нөөц, хэрэглээний зохистой менежмент богино, дунд, урт хугацаанд ямар дүр зураг харагдах ёстой вэ гэдэг. Эхний ээлжинд энэ гурван асуудлыг шийдэхийн төлөө ажиллахаар тогтсон. Ер нь бол усны хүмүүс салбарыг бүрэн шинэчлэх хэрэгтэй байна гэдэг дээр санал нэгдэж байгаа. Ингэхийн тулд төрөөс Усны яам байгуулах шаардлагатай байна гэж хүсэн хүлээж, горьдож суух нь цаг үрсэн ажил юм байна гэж үзсэн. Тиймээс өөрсдөө санаачилгыг гартаа аваад хийх ёстой гэж харж байгаа. Мөн холбогдох хуулиудад өөрчлөлт оруулах Ажлын хэсэг байгуулагдаад санаа оноо нь гарчигдсан байгаа. Бид энэ асуудлуудаараа хэлэлцүүлэг хийгээд “Монголын усны түншлэл” ТББ-ын тэргүүн Д.Батцогт гишүүнээр дамжуулаад төрд асуудлаа хүргэж, шуурхай шийднэ.

Мөн бидний нэг бодлого усны үнэлэмж бий болгож, нөөцийг зөв зохистой ашиглахад хувийн хэвшлийн оролцоог нэмэгдүүлэх механизмыг бий болгох нь чухал гэж үзэж байгаа. Тиймээс энэ чиглэлд нэлээд ажиллана. Жишээ нь нэг литр кока кола ундааг үйлдвэрлэхэд таван литр ус хэрэглэдэг. Энэ мэт томоохон хэрэглэгч, үйлдвэрлэгчид усны асуудалд анхаарал хандуулж байж бизнес нь тогтвортой хөгжинө. Энэ бол бидний хийж чадах юм.

-Усны нөөцийг зохистой хэрэглэх, гадаргын усыг ашиглаж эрчимжиж байгаа уул уурхай, хөдөө аж ахуй, хүн амын хэрэглээг хангах чиглэлд төрийн бодлого ямар явна гэж Та хардаг вэ. Мөн нөгөө талаар усны туршлагатай мэргэжилтний хувьд танд энэ талаар юу хийж болмоор санагддаг вэ?

-Шинэчлэлийн Засгийн газраас устай холбоотой хэд хэдэн тогтоол шийдвэр гаргасан байгаа. Үүнд бол бид сайшаалтай ханддаг. Тухайлбал,

бохир усыг цэвэршүүлээд, дахин ашиглавал төлбөрөөс чөлөөлөхөөр байгаа шүү дээ. Ус бохирдуулсан бол мөн төлбөр төлөхөөр байгаа. Ийм байдлаар усны нөөцийн эх үүсвэрийг бохирдохоос хамгаалсан хууль эрх зүйн орчин бүрдсэн. Харамсалтай нь батлагдсан хуулийн хэрэгжилт сул байна. Ус бохирдуулсаны төлбөрийн тухай хууль хоёр жилийн өмнө батлагдсан хэрнээ өнөөдөр хэрэгжилт нь тун тааруу түвшинд байх жишээтэй. Хуулийг дагаж цөөнгүй дүрэм журам, стандарт гарах ёстой тэрийг гаргаж чадаагүй л байна гэсэн үг. Төрөөс гарч байгаа шийдвэрүүдийг хэрэгжүүлээд явах юм бол энэ олон асуудлыг шийдээд явах боломжтой.

-Гадаргын усны ашиглалтыг хэрхэн нэмэгдүүлэх вэ?

Гадаргын усыг ашиглахын тухайд Ерөнхий сайд усныхантай уулзсан л даа. Тэр бидэнд хандаж нэг зүйлийг хэлсэн. “Та нар Орхон говь, Хэрлэн говь гээд говь руу гол татах маягаар төсөлдөө нэр өгөөд, нийгэм үүнийг чинь хүлээн авахгүй байна. Гадаргын усыг ашиглах томоохон усан сангууд баръя. Харин тэрийгээ юу гэж нэрлэж, юунд ашиглах нь хамаагүй. Эхний ээлжинд Улаанбаатар хотод Туул гол дээр усан сан барих хэрэгтэй байна” гэсэн. Энэ бол зөв зүйл.

“Ус “үндэсний хөтөлбөрт усан сан барих 10-аад газрыг товллоод өгчихсөн байгаа. Ер нь бол Монголд байгалиасаа усан сан байхаар газар ч бий. Хэрвээ тэгэх юм бол цас, мөсний хайлаад гадагшаа урсаад алга болчихож байгаа усаа бид тогтоон барьж 10 жилийн дараа том нууртай болчихо гэсэн үг. Дахиад 10 жилийн дараа дахин нэг том нууртай болох байдлаар усан сангуудаа дүүргээд авчихна. Олон улсын хилийн усны тухай хуулиар гадагшаа гарч байгаа усны 20 хувийг дотооддоо тогтоон барьж ашиглах хуультай. Бид 3-8 хувийн асуудлыг ярьж байгаа. Олон улсын хуулийн хүрээнд нь асуудлаа зохицуулаад явъя гэдэг байр суурьтай байгаа. Үүнийг Ерөнхий сайд нэлээд дэмжиж байгаа. Хэрэгцээтэй үедээ Оюутолгой болон загасны аж ахуй, аялал жуулчлал, хөдөө аж ахуй, эрчим хүчний үйлдвэрлэл юунд ч ашиглаж болно. Иймэрхүү маягаар хөгжил авчрах замаар

усны нөөцөө ашиглах ёстой. Азийн бар орнууд усныхаа нөөцийн 60 -70 хувийг ашиглаж байж бар болсон байдаг. Усан дээр хөгжил байдаг. Хармсалтай нь манай монголчууд усыг зөвхөн уудаг л зүйл гэж боддог. Тийм биш, хөгжлийн эх үндэс ус шүү дээ. Тэгэхээр бид усны үнэ цэнэ үнэлэмжийг бий болгохын тулд сэтгэхүйгээ хүртэл өөрчлөх хэрэгтэй болж байна.

-Туул гол дээр усан сан байгуулахад хэдий хэмжээний хөрөнгө шаардагдах вэ?

- 500-700 сая ам. доллар хэрэгтэй. Олон талын зориулалттай томоохон усан сан байгуулах нь маш чухал. Ялангуяа Улаанбаатар хотод хүн амын төвлөрөл бий болж байгаа энэ үед усан сан барихаас аргагүй болно.

-Монголын усны салбарт олон улсын байгууллагын болон гаднын төсөл нэлээд хэрэгжсэн байдаг. Судалгаа ч бас их хийгдэх юм. Үр дүн нь хэр байдаг вэ?

-Манай усны салбарт олон төсөл хөтөлбөр хэрэгжсэн. АХБ-наас олон удаа зээл авсан. Дэлхийн банк, ОУВС, Нидарландын Засгийн газраас хүртэл зээл авсан. Улаанбаатар хот болон олон аймгийн усан хангамж, орчны эрүүл ахуйг сайжруулах төслүүд хэрэгжсэн. Эцсийн үр дүн юу байна вэ гээд харахаар АХБ болон бусад байгууллагын зээлээр хэрэгжсэн төслүүдийн үр дүн хангалтгүй гарсан байдаг. Нэгэнт эргэн төлөгдөх зээлээр хэрэгжсэн учраас өнөөдөр Монголын Засгийн газарт том өр болон босож ирж байгаа. Хөдөө, орон нутагт зээл авч үйлчилгээ үзүүлсэн байгууллага нь хөл дээрээ босож ирээгүй. Мэргэжлийн хүний хувьд хархад гол асуудлыг нь олоод шийдсэн бол өнөөдөр авсан зээлээ төлчих чадвартай байсан. Хамгийн гол нь үйлчилгээний үнэ хэт доогуур байсан. Үнэхээр төлбөрийн чадваргүй бол зээл өгөх ёсгүй байсан. Гэтэл Монголын Засгийн газар төлөх учраас гээд өгчихдөг. Олон төсөл хэрэгжсэн учраас зарим байгууллагад боловсон хүчний мэдлэг чадвар дээшилж, ганц, хоёр компьютертэй болсон зүйл бий л дээ. Энэ тал дээр манай төрийн чанга хатуу хяналт, бодлого л дутаж байгааг харуулаад байгаа. ■

ТӨСӨЛ

САЙН ТУРШЛАГА

Б.САНЖААХАНД

Олон үйлчилгээт худаг

“Эй Си Эф интернэйшнл” олон улсын байгууллагын Монгол дахь үйл ажиллагаа гэр хорооллын усан хангамж, орчны ариун цэврийн байгууламжийн хүртээмжийг сайжруулах, эрүүл ахуйн зөв дадал олгох гэсэн гурван зүйлд чиглэгддэг байна. Хотжилт, хүн амын төвлөрөл ихэсч байгаа үед Улаанбаатар хотын хувьд дээрх гурван зүйл нь гурвуулаа тулгамдсан асуудал учраас уг төслийн хүрээнд нэлээд ажил хийдэг байна. Бид энэ удаа тус төслийн зөвхөн усан хангамжтай холбоотой хийж байгаа ажлын үр дүнг сонирхлоо.

“Улаанбаатар хотын гэр хорооллын иргэдийн хувьд усан хангамж тийм ч хүрэлцээтэй биш учраас хотын захын болон шинээр суурьшсан гэр хорооллын зарим айл өрх ойролцоох булаг шандаас усаа авах нь бий. Тиймээс “Эй Си Эф интернэйшнл” байгууллага 2008 оноос нийслэлийн зарим булгийн эхийг сэргээн засварлах, хашиж хамгаалах төсөл хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. Төслийнхөн гэр хорооллын иргэдийн ундны усаа авч байгаа зарим булгийн уснаас дээж авч, шинжлэхэд тодорхой хэмжээний бохирдолтой гарсан учраас их хөлийн газрын булаг шандыг хамгаалснаар иргэдийн эрүүл мэндэд бүрэн тусалж чадахгүй юм байна гэж мэдээд төдөлгүй тийш чиглэсэн үйл ажиллагаагаа зогсоожээ. Тэрний оронд иргэдэд хэдий хол ч гэсэн худгаас ус авах нь илүү аюулгүй гэдгийг ойлгуулах, огт худаггүй алслагдсан гэр хороололд төвийн шугамд холбогдсон, олон үйлчилгээтэй худаг гаргаж өгөх нь зөв юм байна гэдгийг олж харжээ.

Энэ талаар “Эй Си Эф интернэйшнл”-ийн Монгол дахь Суурин төлөөлөгч

Кристиан Фррьер “бидэнд гэр хорооллын худгийг сонирхох хоёр шалтгаан байсан. Нэгдүгээрт, Улаанбаатарын худгийн ихэнхэд нь машинаар ус зөөж нийлүүлдэг. Энэ явцад ус бохирдох эрсдэлтэй юм болов уу гэж харсан. Хоёрдугаарт, санхүүгийн хувьд бүх худаг алдагдалтай ажилладаг юм билээ. Тийм болохоор бид худгийн энэ менежментэд шинэчлэл болох өөр загварын худаг гаргаж ирэхийг хүссэн. Ингээд нийслэлийн Сонгинохайрхан дүүрэгт хэд хэдэн худаг янзалсан. Улаанчулуутын хогийн цэгийн орчмын алслагдсан гэр хороололд цэвэр усны төвийн шугам татаж, олон үйлчилгээт шинэ загварын худаг барьж өгсөн” гэв.

Тус төслийн барьсан худаг нь төвийн цэвэр усны шугамд холбогдсон олон үйлчилгээт худаг аж. Олон үйлчилгээтэй гэдэг нь зөвхөн ус түгээхээс гадна худгийн байранд үсчин, угаалга, оёдол гэсэн үйлчилгээ явуулах боломжтой юм. Бусад худгийн хувьд зөвхөн зөөврөөр нийлүүлсэн усаа нэг литрийг нь иргэдэд нэг төгрөгөөр түгээх үйлчилгээтэй. Ус сувгийн удирдах газраас гэр хорооллын нэг худагт таван тоннын машинаар ус хүргэхэд дунджаар 7950 төгрөгийн зардал гаргаад 5000 төгрөгийн орлого олж, нэг худагнаас 2950 төгрөгийн алдагдал хүлээдэг байна. Тэгвэл дээрх төслийн худаг нь энэ зардлыг өөрөөрөө нөхөх үйл ажиллагаатайгаараа онцлог. Өөрөөр хэлбэл, ахуйн үйлчигээ ажиллуулж олсон түрээсийнхээ мөнгөөр усныхаа үнийг хаана. Уг худгийг барихад төвийн цэвэр усны шугам татаж холбосон тул нэлээд зардалтай байжээ. Нийт зардлынх нь тал хувь нь шугам татахад зориулагдсан байна. Төслийнхөн энэ худгаа барьж, “Толгойт” орон нутгийн өмчит байгууллагад хүлээлгэн өгсөн гэнэ. Хамгийн гол нь Монголд худгийн

халаалт дулаанд орлогоос нь илүү зардал гарахаар байдаг нь хэчнээн өөр үйлчилгээнээс орлого олдог байсан ч амаргүй зүйл болохыг Кристиан Фррьер онцлон тэмдэглэж байлаа.

Тус төслийнхөн одоо УСУГ-ын алдагдалтай ажилладаг гурван худгийг дээрхийн адил ямар нэгэн нэмэлт үйлчилгээтэй болгохыг зорьж байгаа аж. Мөн Улаанбаатар хотын бүх худгийн 500-гаад түгээгчид ус бохирдохоос урьдчилан сэргийлэх сургалт явуулж байгаа нь нийгэм рүү хандсан сайхан зүйл санагдлаа. Кристиан Фррьер ч үүнд сэтгэл хангалуун байгаа бөгөөд цаашдаа усны тэрэгний жолооч нарыг ч сургалтад хамруулах бодолтой байгаагаа хэлсэн. Тэрбээр “Нийгэмд хандсан зүйл их хэрэгтэй юм байна гэдгийг сургалтад хамрагдаж байгаа ус түгээгч нарын нүднээс олж хардаг. Тэд сургалтандаа маш идэвхтэй, баяр хөөртэй хамрагдаж байгааг харах сайхан байдаг” гэв.

Мөн усны зохистой хэрэглээ болон орчны эрүүл ахуйн сургалтуудаа СХД-ийн сургууль болон цэцэрлэгийн насныханд явуулдаг байна. Төслийн эрүүл мэндийн клубт хамрагдсан хүүхдүүд сургагч багш болоод үеийнхэндээ эрүүл мэндийн сургалт явуулдаг аж. Бидэнд дутагдаж байгаа гол зүйл бол хүүхэд багачууддаа багаас нь усыг хайр гамтай хэрэглэх, үнэ цэнэтэй зүйл гэдгийг ойлгуулахыг эрмэлздэггүй явдал юм. Тэгвэл дээрх төсөл хүүхэд багачуудад хандсан үй ажиллагаа нэлээд явуулдаг нь олзуурхуштай байв.

Ундны усны 20.000 сав үйлдвэрлэнэ

Түүнчлэн гэр хорооллын худгийн уснаас дээж авч шинжлэхэд бохирдол гараагүй ч ахуйн нөхцөлд хийсэн ➡

► шинжилгээний дүн харьцангуй муу гарсан байна. Учир нь, иргэдийн ус авч байгаа сав болон ахуйн нөхцөлд хадгалах явцад ус бохирддог нь энэ байгууллагын хийсэн шинжилгээгээр тогтоогджээ. Усны бохирдлыг монголчуудын ихэнх нь хүнсний зориулалтын биш хуванцар саванд ундныхаа усыг зөөж, хадгалж байгаатай холбон тайлбарлаж байна. Үнэхээр ч тийм байх талтай. Хот, хөдөөгүй зөвхөн ус төдийгүй сүү, айргаа хурааж, хадгалахдаа хүнсний зориулалтын биш хуванцар сав ашигладаг.

Кристиан Фррьер “Монголд ундны усны савны стандарт гэж байдаггүй. Энэ бол шийдвэр гаргах түвшний хүмүүсийн нэн яаралтай анхаарал хандуулж, арга хэмжээ авах ажил. Хүнсний зориулалттай хуванцар савны стандарттай болох ёстой” гэлээ. Ингэж хэлж байгаагийн учир нь дээрх төслөөс ШУТИС-тай хамтраад усны савны шинэ стандартыг бий болгосон байна. Төслийн зүгээс СХД-ийн гэр хорооллын иргэдэд олон улсын стандартын шаардлага хангасан ундны сав нийлүүлэхээр ажиллаж байна. Усны савны стандарт, загварыг маш нарийн гаргаад, 20.000 ширхэгийг үйлдвэрлэж, нийлүүлэх тендер зарлаж, сонгон шалгаруулалт явагдаад, одоо үйлдвэрлэл нь ид дундаа яваа гэнэ. Тендерт монгол компани шалгарчээ. Кристиан Фррьер “Энэ нь нэг талаар жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжиж байгаа гэсэн үг. Үүнийг бусдад тархаагаасай гэсэн хүсэл байна” гэв. Захиалгын дагуу хийгдэж буй ундны усны сав заасан стандарт шаардлага нийцэж байгаа эсэх маш нарийн хяналттай гэнэ. 20.000 савыг бөөнөөр нь шууд үйлдвэрлүүлчихгүй 2000 тутмаас 10 ширхэгийг авч стандартын дагуу хийгдэж буй эсэхийг шинжилж үзсэний үндсэн дээр үйлдвэрлэлийг цааш явуулах зөвшөөрлийг өгдөг байна. Ирэх зургадугаар сарын дунд гэхэд гүйцэтгэгчийн зүгээс 20.000 ширхэг савыг хүлээлгэн өгөх бөгөөд СХД-ийн гэр хорооллын иргэдэд тодорхой үнээр өгөх аж. Огт үнэгүй өгөх нь бүтээгдэхүүний үнэлэмжийг бууруулдаг учраас тохирсон үнээр зарах юм байна.

“Бид аль болох хямд энгийн технологи ашиглахыг зорьдог” гэсэн Кристиан

Фррьерийн үг сэтгүүлч надад нэлээд үнэ цэнэтэй сонсогдов. Учир нь Монгол Улсад хот, хөдөөгийн усан хангамжийг сайжруулах чиглэлээр олон орны цөөнгүй том, жижиг төсөл хэрэгжсэн байдаг. Гэвч гарт баригдаж, нүдэнд харагдах үр дүн тун бага байдаг тухай усны салбарын эрдэмтэн, мэргэжилтнүүд хэлэх нь бий. Тэгвэл “Эй Си Эйф” байгууллагын нийслэлийн Сонгинохайрхан, Налайх дүүргийн гэр хороололд хэрэгжсэн уг төсөл жижигхэн ч гэсэн бодитой гарт баригдах үр дүн гарч байгаад баяртай байна. Түүнчлэн уг төсөл холбогдох мэргэжлийн байгууллагуудтай

хамтраад өнгөрсөн жил Дэлхийн усны өдрийг тохиолдуулж, өөрийн төсөл хэрэгжсэн дүүргийнхээ хүүхэд багачуудын дунд усан хангамж, орчны эрүүл ахуйн чиглэлээр “Ус миний амьдрал” гар болон фото зургийн үзэсгэлэн, телевизийн богино хэмжээний рекламны уралдаан зарлажээ. Уралдаанд ирүүлсэн болон шалгарсан шилдэг бүтээлүүдээр “Хаан гэр” галлрейд үзэсгэлэн гаргасан нь нийгэмд хэрэгтэй зүйл байв. Манай сэтгүүлийн энэ удаагийн дугаарын тэргүүн нүүрийг өнгөлсөн зураг болон дотор нүүрт үзүүлсэн зургууд ч мөн дээрх уралдааны бүтээлүүд юм. ■

БОЛОВСРОЛ

“ТЭСЭХЭД ҮНЭХЭЭР ХҮНД БАЙСАН”

Э.ЗОРИГТ

“Эй Си Эф Монгол” олон улсын байгууллага Хот, суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалт, үйлчилгээг зохицуулах зөвлөл, Нийслэлийн боловсролын газар хамтран өнгөрсөн жил Дэлхийн усны өдрийг тохиолдуулан ерөнхий боловсролын 7-11 дүгээр ангийн сурагчдын дунд “Ус бидний амьдралд” сэдвийн дор видео бичлэг, фото зургийн уралдаан зохион байгуулжээ. Уг уралдааны тэргүүн байрт

“Ус чамаар өдөр хоног цаг минут секунд дойл тутамд тутна. Ус үгүй бол амь үгүй. (16 цаг шингэн юм хэрэглэлгүйгээр явсны дараа уруул хатав)” гэсэн тайлбартай “Шинэ эхлэл” сургуулийн 116 ангийн сурагч Б.Уранзаяа охины бүтээл нэгдүгээр байр эзэлсэн байна. Тэрбээр уралдаанд усгүй амьдрал ямар байдгийг биеэрээ мэдэрч үзжээ. Ингээд Б.Уранзаяатай усны үнэ цэнийн талаар цөөн хором ярилцсан юм.

-Уралдаанд оролцохдоо усгүй амьдрал санаагаа өөр дээрээ

“Шинэ эхлэл” сургуулийн 116 ангийн сурагч Б.Уранзаяа

туршиж үзсэн чинь их өвөрмөц санагдсан. Энэ сэдлээ хаанаас олсон бэ?

-Би гэрэл зураг сонирхдог. Миний төрсөн өдөр аав ээж хоёр маань Canon 7D гээд өндөр чанартай зургийн аппарат авч өгсөн юм. Тэгээд шинэхэн зургийн аппараттай болчихоод байж байтал Дэлхийн усны өдрийн хүрээнд “ЭйСиЭф Монгол” олон улсын байгууллага гэрэл зургийн уралдаан зарласан байхыг харсан. Тэгээд л тус уралдаанд оролцохоор ►

“Ус миний амьдрал” уралдааны тэргүүн байр.
“Шинэ эхлэл” сургууль 106 анги. Б.Уранзаяа

► шийдсэн юм. Тэгээд гоё зураг дарах гэж их бодсон. Ус бидний амьдралд ямар үнэ цэнэтэй вэ гэж би өөрөөсөө зөндөө асууж үзсэн. Гэхдээ яг тийм гэсэн хариулт олж чадаагүй. Хэдийгээр бид бүгдээрээ ус чухал, ус бол чандмань эрдэнэ, усгүйгээр хүн амьд явж чадахгүй гээд маш их ярьдаг боловч үнэ цэнийг тэр бүр мэддэггүй юм билээ. Тиймээс ус хүнд ямар хэрэгтэйг өөрийн биеэр мэдрэхийн тулд 24 цаг ус огт уухгүй байж үзэхээр шийдсэн юм.

- 16 цаг ус уухгүй байхад хүний биед ямар өөрчлөлт гардаг юм байна?

-Хэдийгээр 24 цаг шингэн зүйл уухгүй гэж бодож байсан ч санасанаас хэцүү юм билээ. Магадгүй би говьд төөрсөн бол 24 цаг ус уухгүйгээр тэсч чадах байсан байх. Гэтэл сургуульдаа явах, найзуудтайгаа хамт байх гээд ийм орчинд огт ус уухгүй байх нь хүндрэлтэйг тэр үед л мэдэрсэн. Хаашаа л харна хүн бүр юм ууж харагдаад тэсэхэд үнэхээр хэцүү байсан. Сүүлдээ ус уухгүй удахаар толгой эргэж, ам хатаад, хичээлээ ч сайн ойлгохгүй болчихдог юм билээ. Тэгээд хичээлийн завсарлагаанаар

өөрийгөө толинд хартал царай сааралтаад уруул хатчихсан байсан. Тэр үед гэнэт л уруулынхаа зургийг авах санаа орж ирсэн юм.

-Чиний хувьд усны цэнэ гэж юу вэ?

- Ус, алт хоёр адилхан. Энэ хоёр эрдэнэ хоёулаа хязгаарлагдмал байгалийн нөөц. Ус, алтыг хүсэх хүний шунал яг л адилхан их. Гэтэл яагаад алт нь тийм үнэтэй, ус нь ийм хямдхан байдаг юм бол оо. Миний бодлоор энэ их сонин санагддаг. Магадгүй бид Африк шиг оронд төрсөн бол алт гэхээсээ илүү усыг хайрлах байсан байх. Миний хувьд ус хүний биед ямар хэрэгтэйг хэсэгхэн ч гэсэн өөрийнхөө биеэр мэдэрсэн. Тиймээс аль болох усаа хайрлах тал дээр байнга анхаардаг. Гэр бүлийнхэндээ хэлдэг, найзуудтайгаа усны зохистой хэрэглээний талаар ярилцдаг. Тухайлбал, шүдээ угаахдаа тусгай аяганд усаа тосч хэрэглэх, ►

“Ус миний амьдралд” уралдааны II байр.
Фотог Т.Баярбаатар, Ч.Мөнхжин (Бид хэчнээн олон литр усыг хаа хамаагүй зарцуулж байна вэ?)

хэрэгцээгүй үед цэвэр усыг хайр гамгүй асгахгүй байх гэдэг ч юм уу. Гэхдээ зарим хүмүүс тухайн үедээ усаа хэмнэдэг боловч заримдаа мартчихдаг юм шиг ээ. Тиймээс хүн бүр ус хэрэглэхдээ юун түрүүнд хайрлах сэтгэлээр хандах хэрэгтэй байх. Гэлээ ч тэднийг буруутгаж болохгүй. Учир нь хүн бүр над шиг ус уухгүй 16 цаг байж үзээгүй болохоор ус хүний биед ямар хэрэгтэйг мэддэггүй байх. Мөн усны үнэ цэнийг мэддэг хүн бүр бусддаа энэ талын мэдээллийг байнга өгөх хэрэгтэй. Миний хувьд усгүй амьдралыг хэсэгхэн ч гэсэн хугацаанд өөрийн биеэр мэдэрч зургаа өөрөө авч, уралдаанд оролцож байгаа нь нэг талаар усны үнэ цэнийг бусдад мэдрүүлэх гэсэн оролдлого юм.

-Тэгвэл усаа хайрлахын тулд хүмүүс юунаас эхлэх хэрэгтэй юм бол?

-Ус монголчуудын хувьд байнга бэлэн шахуу байж байдаг. Тиймээс үйлдэл бүртээ усаа хайрлах хэрэгтэй. Булаг шандтай тааралдвал бохирдуулахгүй. Хэрэггүй зүйлд усыг хайр гамгүй хэрэглэхгүй гээд та өөрийнхөө өдөр тутмын амьдралын хэвшлээс л усыг хайрлаж эхлэх хэрэгтэй.

-Танай сургуульд усны үнэ цэнийн талаар хичээл ордог уу?

-Манай хичээлийн программд ус болон байгаль экологитой холбоотой хичээл бараг байдаггүй. Уг нь ийм хичээл ордог бол хүүхэд бүр байгаль эхээ хайрлах сэтгэлтэй хүн болж төлөвших болов уу гэж боддог. Миний сонссоноор олон улсад хүүхдийг багаас нь байгальдаа хайртай хүн болгохын тулд төрөл бүрийн байгалийн шинжлэлийн болон танин

мэдэхүйн хичээл ордог гэсэн.

-Хүмүүст хандаж усны үнэ цэнийн талаар юу хэлэх вэ. Манай сэтгүүлээр дамжуулан илүү олон хүнд дуу хоолойгоо хүргэж болно шүү.

-Баярлалаа. Надад хүмүүсээс асуух нэг зүйл байна л даа. Өнөөдөр танд уух ус, эд баялаг гээд бүгд байж

болно. Магадгүй таны хойч үед таны эзэмшдэг эд баялаг өвлөгдөөд үлдэх байх. Гэхдээ тэдэнд цэнгэг ус, онгон зэрлэг байгаль гээд таны багадаа мэдэрч өссөн байгалийн сайхан бүхэн тэр хэвээр хадгалагдаж үлдэх болов уу. Мөн усаар гачигдах цагт таны эд хөрөнгийг та болон таны хайртай хүмүүс ууж болох уу гэдэг асуултыг тавьмаар байна. ■

“Ус миний амьдралд” уралдааны III байр.

Орчлон сургуулийн 11 дүгээр анги. Ж.Батдорж, Г.Буяндэлгэр, Б.Оюун

ТОМИЛОЛТ

“НАСАА ЭЛЭЭТЭЛ МАЛАА ДАГАНА”

С.БАТЗАЯА

Хаврын илч муутай наран өөдөөс мэлтийх талын энгэрт хунгарласан цасыг хайлуулна. Тэртээх талд адуу, хонь, үхэр бэлчиж, хааяа нэг морьтой хүн үзэгдэх. Өвс, шарилж цасанд дарагдаагүй нь энэ нутагт хур тунадас бага унасныг гэрчилнэ. Мал тарга тэвээрэг сайтай байгаа нь өнтэй өвөл болсныг илтгэнэ. Хэдийгээр өвлийн сар шувтарч хүйтний эрч суларсан ч хаврын хуйсгануур тэнгэр аашаа харуулж цаанаа л зэвэргэн. Өглөөхөн нартай цэлмэг байсан хангай дэлхий үдийн алдад салхилан, орой нь нойтон цас хаялж, нүүр нүдгүй шуурав. Монголын хөдөөд хавар ийм л байдаг. Хаврын араншин нь ийм болохоор малчид ч дасан зохицож, муухан цаг уурчаас илүү тэнгэр хангайгаа шинжиж, мэднэ. Налгар намар, өнтэй өвлийг давсан малчид маань хаварт эртнээс бэлддэг. Тиймээс манай сэтгүүл энэ удаа малчны хотноос сурвалжлага хийхээр нийслэлээс 100 гаруй км-ийн зайд орших Төв аймгийн Архуст сумыг зориллоо. Монгол ахуй, эгэл жирийн амьдрал хөдөөд л бий. Малчин өрхийн амьдрал ахуй, малч ухааныг бид сэтгүүлийнхээ хуудсаар дамжуулан уншигчдадаа хүргэж байна.

Архуст сумын малчин Ч.Пүрэвжал 70 нас дөхөж яваа ч ануухнаараа. Аймгийнхаа сайн малчин хэмээх алдрыг хоёр гурвантаа хүртсэн энэ буурал шаггүй бизнес сэтгэлгээтэй нэгэн. Социализмын үед жолоо мушгиж явсан тэрбээр 1994 оноос хойш мал маллажээ. Мал дагасны хүчинд хүүхдүүдээ сургууль соёл төгсгөж, заримд нь мал тасалж өгсөн аж. Энэ тухайгаа тэрбээр “Сэтгэлээ гаргаж ажиллавал мал хурдан өсдөг

Ч.Пүрэвжал (Архуст сумын малчин)

Фотог Э.Зоригт

юм шиг санагддаг. Би 2006 онд мянгат малчин болж, 2008, 2009 онд 2000 гаруй мал тоолуулж байсан. Олон малтай болчихоор бэлчээр муудаж, хавь ойрын хүмүүс ч сайн ханддаггүй юм билээ. Ингээд хүүдээ мал тасалж өгсөн” хэмээн ярих. Малчид малынхаа мах, сүү, арьс шир, ноос ноолуурыг тушааж, амьдрал ахуйгаа залгуулдаг. Ч.Пүрэвжал гуай ч энэ жишгээс хазайсангүй. Мал өсгөхөд зардал их гарах. Мал эмнэлэг, тэжээл, хашаа хороогоо засч тохижуулахаас эхлээд мөнгө зарцуулах ажил мундахгүй. Байгаль цаг уурын нөхцөлөөс болж төл алдах, хээрийн амьтанд идүүлэх гээд бэрхшээл олон. Энэ бүхнийг үл ажран тууштай хөдөлмөрлөж чадвал мал ашиг шимээ өгдөг. Төрөөс хөдөө аж ахуйн салбарт анхаарч, малчдад ноосны урамшуулал олгодог болоод буй. Өөрөөр хэлбэл, тэдний тушаасан кг ноос тутамд 2000 төгрөг өгч байгаа. Өмнө нь малчид ноос авах гэж ирсэн

захын наймаачинд арилждаг байв. Харин урамшуулал бий болсноор малчдад ашиг тусаа өгч эхэлсэн. Үүнд хоёр мянгат малчин маань сэтгэл хангалуун явдгаа илэрхийлж, төрөөс мал аж ахуйн салбарт явуулж буй бодлого боломжийн санагддагаа хэлсэн. Харин тус сумынхан Хөдөө аж ахуйн биржийн талаар мэдээлэл муутай байгаа аж. Энэ талаар тэрбээр биржийн тухай мэдээ хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр их гарах юм. Бидэнд үйлчилгээ нь төдийлэн мэдрэгдэхгүй байна. Малчны хотонд орж ирээгүй. Ямар журмаар хэдэн төгрөгөөр ноос, ноолуураа өгөх нь ч тодорхойгүй. Малчдад хүртээмжтэй үйлчилж, ноос ноолуураа цуглуулж чадвал улс оронд хэрэгтэй байх гэж боддог тухайгаа ярьсан.

Малчдын амьжиргааны эх үүсвэр нь мал. Тогтмол орлогогүй учраас олсон хэдийгээ зөв зарцуулах шаардлага амьдралаас урган гарч ирдэг. Тиймээс »

► тэднийг хамгийн тооцоотой хүмүүс гэж хэлж болох. Ч.Пүрэвжал гуайнх өнгөрсөн намар л гэхэд 200 гаруй мал амьдаар нь “Мах импэкс” компанид нийлүүлжээ. Жилд ойролцоогоор 20-30 орчим сая төгрөгийн орлого олдог аж. Эднийх олсноо оюутан хүүхэддээ хэдийг нь зарцуулах уу, өөрсдөө өрхийн амьжиргаандаа хэчнээнийг нь хэрэглэх үү гэдгээ бүгдийг нарийн төлөвлөдөг байна. Малынхаа тоо толгойг 2000-д хүргэж өсгөсөн тэрбээр өөрийгөө хоёр идэхгүй хоосон хонохгүй дундаж амьдралтай айл гэж тодорхойлсон.

Биднийг сурвалжлага бэлтгэхээр хоёрдугаар сарын 25-ны 14.00 цагийн үед очиход тэдний мал бэлчээрт гарсан байв. Энд түр өвөлжиж буй учир сайн төвхнөж амжаагүй гэх. Гэхдээ чулуугаар хашаа барьж, дотор нь саравч хийн тусгаарлажээ. Хашаанд ороход өтөг бууц үнэртэж, малын дулаан хэвтэр угтав. Нийслэлчүүд бид өдөр тутмын амьдралын хэмнэлдээ орж, хөдөө эрүүл агаарт гарах нь ховор болоод буй. Ялангуяа өвөл цэвэр агаараар дутагдаж байдаг бидний хувьд малчны хотноос сурвалжлага хийх сайхан байлаа. Хэдийгээр мал төллөж эхлээгүй ч талд адуу янцгааж, ойролцоох хотны зайд хонь ямаа майлалдана. Хөдөө тал малаар дүүрэн, хүн ард нь сэтгэлээр баян амьдарч байна.

Малчин хүний амьдрал цаг наргүй. Үүр хэдэн цагт хаяарна тэр үед ажилдаа гарч, орой нар жаргахад гэртээ орон хоёр нарны хооронд борви бохисхийлгүй ажилладаг. Зарим шөнө амгалан тайван унтахгүй ч үе гарна. Ядаж л чоно, нохойноос малаа хамгаалах хэрэгтэй. Энэ талаар тэрбээр “Ганц хүний хөдөлмөрөөр мал өсгөнө гэдэг хэцүү. Гэр бүлийнхэнтэйгээ хөдөлмөрлөсний хүчинд ийм тооны малтай болсон. Манайх хонь голдуу маллана. Сүүлийн жилүүдэд ямааны тоо толгойд анхаарлаа. Нас ахиад ирэхээр амрыг нь бодож бог мал

маллах гээд байх юм. Би малыг өөрийнх нь төлөөр өсгөдөг. Үүлдэр угсааг нь сайжруулах үүднээс эцэг мал хааяа худалдаж авна. Хамгийн гол нь төлөө сайн бойжуулах хэрэгтэй байдаг юм. 2009-2010 онд зуд болоход манай бог хорогдоогүй. Цөөн тооны үхэр хорогдсон. Үхрийн хэвтэр, тэжээл хоёроос тарга тэвээрэг нь шалтгаалдаг. Жилд 30 орчим тонн өвс хадлан бэлтгэдэг юм” гэлээ.

Төв аймгийн Архуст. 2014 оны хоёрдугаар сарын 25

Сүүлийн жилүүдэд бэлчээр хувьчлах асуудал яригдах болсон. Зарим нь хувьчлах ёстой гэж үздэг бол нөгөө хэсэг нь монгол хүн малаа хаана бэлчээхээ заалгах ёсгүй хэмээх. Харин энэ асуудалд малчин маань арай өөр байр суурьтай байдаг юм билээ. Зарим аймаг, суманд хувьчилж болмоор бэлчээрийн газар байна. Харин ус, бэлчээр багатай газрыг хувьчлах нь буруу. Гэхдээ аль ч газар малын өвөлжих газрыг маш сайн хамгаалж байх ёстой. Манай нутагт Тогтвортой амьжиргаа төслийн хүрээнд малчдад өвс хадах нэг га газрыг дөрвөн айлын дунд хашиж өгсөн. Хур ихтэй байвал өвс ногоо сайн ургана, гантай жил хэцүү. Гэхдээ амьд хүн аргатай болгодог л юм хэмээн хуучлав.

Пүрэвжал гуайнх найман хүүхэдтэй. Зургаа нь дээд боловсрол эзэмшиж, хоёр нь мал дагаж буй. Хүүхдүүддээ мал маллах ухааны талаар зааж

сургадаг гэсэн. Малчид нэг үеэ бодвол мэдээлэл сайтай болжээ. Нийслэлчүүдтэй адил телевизийн 70 гаруй суваг үзэж байна. Тэд улс орны амьдралд болж буй мэдээллээс хоцордоггүй аж. Малчдыг найман хувийн зээлд хамруулна, тэтгэврийн насыг урагшуулахаар ярьж буйг хэдийнэ сонсоод амжчихаж. Энэ тухайд тэрбээр “Олон малтай иргэд хамрагдаж болмоор юм шиг

санагдсан. Улирлаас шалтгаалан орлоготой байдаг бидний хувьд хавар, намарт төлбөрөө өгдөг байвал илүү хүртээмжтэй болно. Малчид тэтгэвэрт гарлаа гээд мал маллахаа болихгүй шүү дээ. Энэ насаа элээтэл малаа эргүүлнэ. Хөдөөд худаг, ус нэн тулгамдсан асуудал байдаг. Төв аймгийн Архуст суманд ч ийм зовлон бий аж. Худаг гаргавал олон талын ач холбогдолтой. Усгүй бол амьдралгүйтэй адил. Ус элбэг байвал малын тарга тэвээрэг, өвс ногооны гарц ч сайн байна хэмээн тэрбээр өгүүлэх.

Эднийх энэ хавар 1000 орчим төл хүлээж авахаар бэлтгэлээ хэдийнэ базаачихаж. Малчны хотонд нялх төлийн дуу цангинах тун дөхжээ. Хавар анхны яргуй цухуйна. Хавар цөн түрж, голын урсгал ширүүснэ. Хавар нүүдлийн шувууд ирж, нялх ногоо ургана. Ай хавар цаг юутай сайхан. ■

ОРОН НУТГИЙН ХӨГЖИЛ

СУМЫН ТӨРХ

Э.ЗОРИГТ

“Mongolian Economy” сэтгүүлийн баг орон нутгийн амьдрал, аж байдлыг сурвалжилдаг уламжлалтай. Тухайлбал, өнгөрсөн жил Төв аймгийн Зуунмод, Сэлэнгэ аймгийн Дулаанхан сумын хөгжлийг сэтгүүлийнхээ хуудсанд буулгаж байсан билээ. Тэгвэл энэ удаа Төв аймгийн Архуст сумын аж байдалтай танилцсан юм.

Хөдөөгийн байдал ажин түжин. Мотоциколь унасан залуус тоос татуулан давхих, үе үехэн үхэр мөөрөхийг эс тооцвол Архуст сум чив чимээгүй. Хаврын улирал хаалга тогшсон ч дулаарах яагаа ч үгүй тул хүйтэн салхи үлээж, цасан шуурга тавина. Жавартай байгаа болоод ч тэр үү, Архуст нэг л буйдхан. Хотоос 120-иод километрийн зайтай. Төв аймгийн Эрдэнэ сумын нутгаас зүүн урагшаа тийм ч холгүй байрлах тус сум уг нь их хөлийн газар баймаар. Хойтгуур нь зүүн аймгийн хар зам зурайдаг бол нутгийн өмнүүр Чойрыг чиглэсэн мянганы замтай. Гэхдээ л энэ хоёр их урсгалын дунд байдаг энэ нутаг мартагджээ гэмээр буйдхан.

Уг сум хоёр багтай. Нэг сумын хоёр баг хэдий ч харагдах байдлын хувьд тэс өөр. II баг нь Архустын сумын төв бол I баг нь төмөр замчдын суугуул нутаг болох Булагтын зөрлөг. Нийт 673 иргэн, 140 гаруй өрхтэй сумын төвийнхөн буюу II багийн айлууд улаан хүрэн өнгөтэй, ногоон хаалгатай хашаагаар ижилссэн харагдана. Цөөхүүлээ болоод ч тэр үү цэвэрхэн, цэгцтэй, хөдөө нутгийн амар амгалан ноёрхсон газрын нэг ажээ. Харин I баг нь 608 оршин суугчтай, илүү хотжуу соёлтой. Төмөр замын өртөөг түшиглэсэн уг багийн иргэд орон сууцанд амьдрах ба халуун хүйтэн ус, боловсон 00-той. Энд төмөр замын сувилалын газар дөрвөн улирлын турш ажиллана. Бөөрөлжүүтийн хануур

Фотог Э.Зоригт

Төв аймгийн Архуст сум. 2014.02.25

хорхой, гурван өнгийн шавар, рашаан устай энэ сувилалын газар хотоос ирэх амрагчдын хөлд жилийн турш дарагддаг аж.

Ядуурал байхгүй гэв үү

Орон нутгийн амьдрал гэхээр л хөгжлөөс хоцорсон, ядуурал ихтэй, хүн ам нь гундуухан, хэлэх үг нь ядруухан байдаггүй гэдгийг Архустынхны амьдрал харуулна. Тус сумын Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын дарга Л.Оюунгэрэл “Манайд ядуу гэхээсээ илүү нийгмийн халамж үйлчилгээ зайлшгүй авах ёстой 15-20 өрх л байдаг. Мөн хөдөлмөрийн насны хэдий ч ажилгүй 100 орчим иргэн бий. Гэхдээ эдгээр иргэн хувийн хашаа, байшинтай. Мөн саалийн хэдэн үнээтэй. Зарим нь тогтмол бус улирлын чанартай ажил хийдэг бөгөөд ямартай ч амжиргаагаа залгуулаад байдаг юм” гэв. Сумын байр байдлыг ажиглахад үнэн гэдэг нь мэдрэгдэнэ. Адаглаад энэ суманд нүд хальтирмаар дүр зураг алга. Согтуу эсвэл амьдрал нь хэцүү болов уу гэмээр хүнтэй л лав таарсангүй. Жижигхэн сумыг барааны газраас харахад алган дээр тавьсан юм шиг элхэн энэ нутаг өө сэвээ нуух аргагүй гэмээр. Тэнд нийслэлийнх шиг нурах дөхсөн хашаа, салхины аясаар хийссэн хог ямартай ч

байхгүй юм билээ. Сумын удирдлагууд аймгийнхаа иргэдтэй ярилцаад ажлын байрыг нэмэхэд ихээхэн анхаардаг аж. Тухайлбал, өнгөрсөн онд сумын хэмжээнд судалгаа хийж орон нутгийн иргэд Аймгийн хөгжлийн бодлогын хэлтэстэй хамтран хэрэгжүүлсэн ажлын байр бий болгох хөтөлбөрийн хүрээнд таван сая төгрөгийг хувиараа бизнес хийдэг иргэддээ буцалтгүй тусламж хэлбэрээр өгсөн байна. Тус хөтөлбөрт хамрагдсан Ц.Лхагвасүрэн “Амьдрал давгүй байна аа. Хүнээс гуйхгүй хүнд илүүчилж чадахгүй болж л байна. Сумын удирдлагууд биднийг их дэмждэг. Тухайлбал, өнгөрсөн жил манайд сая төгрөгийн буцалтгүй тусламж үзүүлж би спорт эмээл хийдэг бизнесээ үргэлжлүүлэх боломжтой болсон” гэв. Уг хөтөлбөрт хамрагдсаны учир нь тэднийх ам бүл тавуулаа. Сумандаа л амжиргааны түвшин доогуурт ордог гэнэ. Уг өрхийн сарын орлого 390 мянган төгрөг аж. Гэрийн эзэн халамжийн 140 мянган төгрөг авдаг. Түүний эхнэр Э.Отгон дунд сургуулийн дотуур байрны жижүүр хийдэг бөгөөд сарын цалин нь 250 мянган төгрөг гэнэ. Мөн хоёр хүүхэд нь хотод их, дээд сургуульд сурдаг аж. Тиймээс сарынх нь орлогыг таван ам бүлд хуваахаар яах аргагүй амжиргааны түвшин доогуур өрхийн »

► тоонд ордог аж. Гэхдээ тэднийхийг ядуу ангилалд шууд оруулах аргагүй. Лхагвасүрэнгийнх бог, бод нийлсэн 100 толгой малтай. Дээрээс нь эхнэр нь завтай үедээ дээл оёж, нөхөр нь хэдэн малаа хариулахаас гадна спорт эмээл урлаад тогтмол бус ч гэсэн хэдэн төгрөг олчихно. Хоёр хүүхэд нь сургалтын төлбөр нэхэх үед нь малаа зараад л төлчихдөг аж. Ингээд бодохоор тэднийх яав ч ядуу ангилалд хамаарахгүй юм. II багийн дарга Н.Нармандах “Манай сумын амжиргааны түвшин доогуур иргэдийн ихэнх нь нэг иймэрхүү л амьдралтай байдаг” гэв. Хөдөө дэх ядуурлын өнгө төрх ийм байдаг бололтой. Архуст сумын Ноёншанд гэх газар мал малладаг О.Сумъяабаатар “Би энэ нутагт амьдардагтаа баярладаг. Хүн ам цөөтэй болоод ч тэр үү, тартагтаа тултал ядарсан хүн үгүй. Тийм хүн гарвал хамтаараа нийлээд л хөл дээр нь босгоод авдаг. Манайх чинь энэ сумандаа л амжиргааны түвшин доогуурт ордог. Тогтсон орлого байхгүй. Ам бүл дөрвүүлээ. 200 гаруй тоо толгой малтай. Хэдэн малынхаа буянд болоод л байна. Ер нь хөдөө нутагт хэрэглээ бага. Түлээ түлшнээс аваад ойр зуурын ихэнх хэрэгцээгээ үнэгүй шахуу хангачихна. Хүссэн газраа хөлөөрөө яваад хүрчихнэ. Ер нь зарлагагүй. Харин сайн л хөлсөө гаргах хэрэгтэй. Тэгвэл орон нутагт нэг үеэ бодвол амьдрал сайжирсан” гэв. Ер нь иргэдийн үгнээс сонсоход хөдөлмөрлөсөн нь сайхан амьдарч болно гэдгийг хэн хүнгүй батлах ажээ.

Сумын гудамж төсөл

Шинэ засаг гарч орон нутгийг хөгжүүлэх сан бий болгосон нь үр өгөөжөө өгөөд эхэлжээ. Архустынханд өнгөрсөн онд 118 сая төгрөг хуваарилагдсан байна. Гэхдээ санхүүжилтээр нь 90 гаруй сая төгрөг ирсэн аж. Энэ мөнгөөр нийт 13 ажил хийжээ. Иргэдээсээ санал авч уг ажлуудыг хийсэн болохоор үр дүн харьцангуй сайн гарсан гэдгийг тус сумын Тамгын газрын дарга Ц.Амарбаясгалан онцолсон юм. Тухайлбал, өнгөрсөн онд иргэдийн хүсэлтээр сумын төвдөө халуун устай болжээ. Иргэдийн оролцоотойгоор халуун усны байрыг ердөө долоон сая төгрөгөөр барьсан байна. Мөн 10 сая төгрөгөөр нь цэцэрлэгийн хүүхдүүдийг тоглоомтой болгожээ. Түүнчлэн сумын нийт өрхийн 60 гаруй хувийг оролцуулсан “Архустайн арвижих”

хоршоог байгуулж, 37 га талбайд газар тариалан эрхлэх орчныг нь бүрдүүлж, худаг гаргаж өгсөн байна. Мөн эрүүл мэндийн төвдөө цэвэрлэх байгууламжтай болсон гээд дурдаад байвал орон нутгийн хөгжлийн сангийн мөнгөөр тэд их зүйл хийжээ. Тэр дундаас онцлох ажил нь сумын хэмжээнд хэрэгжүүлсэн гудамж төсөл аж. Бүх айлын хашааг хүрэн зосоор будаж, цагаанаар хүрээлээд, хаалгыг нь ногоор будаж, өлзий хээгээр чимсэн байна. Сумын төвийн бүх айл нэгэн ижил хашаатай байх нь тун догь. Дээрээс нь уг төслийн хүрээнд гудамж бүрийг гэрэлтүүлэгтэй болгосон байна. Гэхдээ шийдлийн хувьд харьцангуй ухаалаг. Гудамжны болон нийтийн талбайн гэрэлтүүлгийн цахилгааны төлбөр сумын Тамгын газарт оногддог аж. Тиймээс Тамгын газрынхан иргэдтэйгээ ярилцаад I багийн гудамжны гэрэлтүүлгийг шийдэхдээ гэр хорооллын айл болгоны хашаанд гэрэлтүүлгийн шон зоож өгсөн байна. Сумын иргэд тэр гэрлийг өөрсдийн хэрэглээгээр асааж унтрааж хэрэглэх аж. Энэ нь нэг талаар төсөвт дарамт учруулахгүй. Нөгөө талдаа иргэд илүү ухаалаг хэрэгцээнд суралцаж байгаа хэрэг гэдгийг Ц.Амарбаясгалан хэлж байлаа.

Өөр нэг сайн мэдээ

Архустын нутагт франц үхэр ирсэн нь сумынханд төдийгүй Монгол Улсын хэмжээнд онцлох үйл явдал болсон. Өнгөрсөн онд “Хишигтэн нүүдэлчин” ХХК-ийн 1,7 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Франц улсын мах-сүүний хосломол “Монтбейлярд” үүлдрийн 150 үнээ, таван бухын хамт импортолж, нисэх онгоцоор Монголд үхэр ирсэн анхы тохиолдол болсон билээ. Өдгөө 1,5 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 200 үнээний иж бүрэн фермийн барилга болон адууны зүчээ Архуст сумын нутагт баригдаж дуусчээ. Энэ нь хөдөө орон нутагт анх удаа цэвэр бохир усны системийг нь бүрэн шийдсэн фермийн аж ахуй болсон аж.

Францаас ирснээсээ хойш байнга шахуу “карединд” байсан үхэрнүүд өдгөө хөл хорионд оржээ. Шүлхийн сургаар “жуулчин” үхэрнүүдэд өвчин халдаж болохгүй гэсэн тушаал авсан ажилчид хэнийг ч дотогш оруулахгүй байлаа. Тэр холоос ирчихээд ядаж царай зүсийг нь харъя гэж

гуйсан боловч фермерийн ажилчид халгаасангүй. Сураг сонсох нь ээ нэг нэгнээсээ ялгарахгүй алаг эрээн 150 үнээ байгаа гэнэ. Ажилчдаас фермийн аж ахуйн талаар дэлгэрнгүй мэдээлэл авахыг хүссэн мэдээлэл өгөхийг хүссэнгүй. Ямартай ч хөл хорио тавигдахаар хүссэн үедээ ирээрэй гэсэн сайхан үгээр биднийг үдсэн юм. Харин хотод ажилладаг “Хишигтэн нүүдэлчин” ХХК-ийн менежер Э.Солонгоос фермерийн талаар тодруулахад “Манай фермер нь нийт 30 ажилтны багтаамж бүхий ажилчдын байр, 10-15 хүний багтаамж бүхий оффис болон гал тогооны байртай. Мөн манай компани Архустын нутагт 400 га тариан талбайтай тул малын тэжээлийг нутгаасаа бүрэн хангадаг. Фермерээ Архустад байгуулсан нь тус нутагт манай компани газар тариалан эрхлэдэгтэй холбоотой” гэсэн юм. Архуст сумын нутаг нийт 21 мянган га тариалангийн эргэлтийн талбайтай бөгөөд үүнийхээ ердөө гурван мянгыг нь ашигладаг аж.

Асуудал

Хүн ам багатай болохоор жижиг, дунд үйлдвэрлэл хөгжүүлэх нь хэцүү байдаг аж. Айл болгон мал аж ахуйтай боловч саасан сүү, хийсэн цагаан эдээг нь авах зах зээл байхгүй. Дор дороо өөрсдийнхөө амжиргааг хангачихдаг болохоор сумын иргэд дэлгүүр орох нь цөөхөн гэнэ. Дээрээс нь Улаанбаатар хоттой ойрхон тул ямар нэг зүйл хийгээд зарж ашиг олно гэвэл энэ жижигхэн зах зээл ямар ч ашиггүй. Тэрний оронд хотын унаанд суугаад “Нарантуул” зах орсон нь хавьгүй ашигтай гэж байлаа. Тиймээс Улаанбаатартай ойрхон сум орон нутгийн хувьд гаднаас шилжин ирэгсдийг хүлээн авах дургүй байдаг. Гэтэл Архустынханд тулгамдаад байгаа гол асуудал бол аль болох хүн амаа нэмэгдүүлэх юм. Хүн нэмбэл хүнс нэмнэ гэдэг дээ. Хэдийгээр эх, нялхасын эндэгдэл гардаггүй ч залуучууд цөөн, ихэнх нь эрдэм номын мөр хөөж хот газар бараадсан энэ суманд төрөлт маш бага байдаг аж. Өнгөрсөн онд гэхэд ердөө 10 гаруйхан шинэ хүн мэндэлсэн байна. Тиймээс хотод хийх ажилгүй байгаа залуучууд Архуст суманд ирээд аж амьдралаа зохиогоод, мал маллаж, тариа ногоо тариад ч болсон ажил, орлоготой байх нь хэн хэндээ хэрэгтэй юм гэдгийг сумын удирдлагууд хэлж байлаа. ■

БАРИЛГА

ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАГЧДЫГ ҮРГЭЭХГҮЙ БАЙХ НЬ ЧУХАЛ

С.ЗАЯА

Аливаа улс орны хөгжлийг нийслэлийнх нь өнгө үзэмж, байшин барилга, хүмүүсийнх нь амьдралын хэв маяг, амьжиргааны түвшингээр тодорхойлдог гэх. Тэгвэл манай оронд энэ үзүүлэлт ямар хэмжээнд байна вэ. Нийслэлийн хаа сайгүй шинээр барилга сүндэрлэж буйг бид өдөр бүхэн хардаг. Хүүхдийн тоглоомын талбай, ахмадуудын нарлах сүүдрэвч, айлуудын цонхыг халхлан орон сууц барьж, бүтээн байгуулалт өрнөсөөр. Тэгсэн хэр нь гэр хороололд амьдрах иргэдийн тоо буурсангүй. Харин ч эсрэгээрээ. Өдгөө 189 мянган өрх гэр хороололд амьдарч байна. Сүүлийн 2-3 онд жил бүр 30 орчим мянган айлын орон сууц шинээр ашиглалтад оржээ. Нийслэл рүүгээ хүн ам нь төвлөрсөн манайх шиг оронд энэ хангалтгүй тоо гэдгийг барилгын салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагын төлөөлөл хэлсэн. Энэ салбарт гаднаас орж ирэх хөрөнгө оруулалт муу байдаг нь дээрх тоог хойш чангаахад хүргэдэг аж. Тухайлбал, гадаадын хөрөнгө оруулалт өнгөрсөн онд 10 хувьтай байжээ. Тодруулбал,

барилга үл хөдлөхийн зах зээлд гадаадынхан 700 сая ам.долларын хөрөнгө оруулах гэж оролдсон ч ердөө 150 сая ам.доллар л хийгджээ. Энэ нь манайх шиг хөгжиж буй оронд хамгийн бага үзүүлэлт аж. Гаднынхан манайд хөрөнгө оруулахдаа эдийн засгийн өсөлт, хөрөнгө оруулалтын эрэлт, санхүүгийн дэд бүтцийн хөгжил, шинэ зах зээлийн боломж ямар байгааг хардаг байна. Бидэнд хөрөнгө оруулалтын эрэлт өндөр буй ч тэднийг үргээх нь элбэг аж. Энэ нь Монголын барилгын компаниудын нийтлэг алдаа учраас салбарын хөрөнгө оруулалт өссөнгүй хэмээн судлаачид дүгнэжээ. Нийлүүлэлт нэмэгдвэл орон сууцны үнэ тогтворжино.

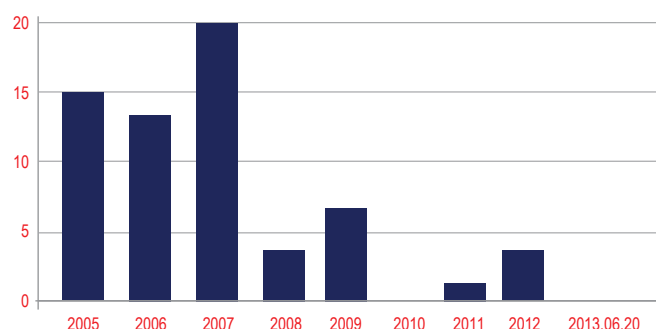
Тиймээс салбарын яамнаас Барилгын хөгжлийн төвтэй хамтран судалгааны баг ажиллуулж эхэлжээ. Тэд улсын хэмжээнд хэчнээн орон сууц баригдаж байна, цаашид хэдээр нэмэгдэх эсэх, эрэлт, иргэд ямар орон сууцанд орохыг хүсч байгаа зэргийг судалж буй аж. Өнгөрсөн онд 20 мянган айлын орон сууц эд хөрөнгийн бүртгэлийн гэрчилгээ авчээ. Харин энэ жил 35-36 мянган айлын сууц ашиглалтад орохоор байгаа аж.

Цемент, арматурын хэрэгцээг дотоодоос хангана

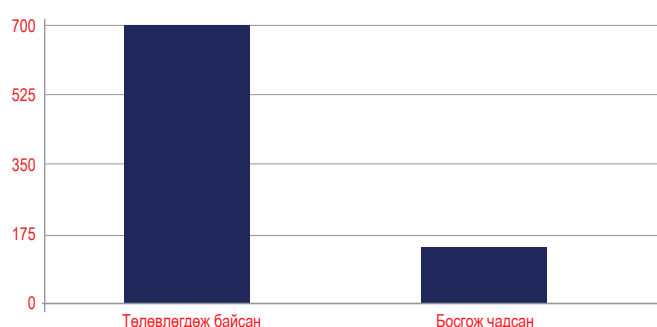
Барилгын салбарын үйлдвэрлэл өнгөрсөн онд 70 гаруй хувиар өсч, нийслэлд 20, орон нутагт долоон мянган айлын орон сууц ашиглалтад оржээ. 17105 иргэн банкны өндөр хүүтэй зээлээс найман хувьд шилжиж, шинээр 14685 хүн зээл авсан байна. 2013 онд дуусаагүй орон сууцны барилгын санхүүжилтэд зориулж 97 компанид 430 тэрбум төгрөгийн зээл олгосны ихэнх нь энэ онд ашиглалтад орох аж. Шинэчлэлийн Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй үнэ тогтворжуулах зургаан дэд хөтөлбөрийн нэг нь барилгын салбарт үргэлжилж байгаа. Харин энэ онд тус яам бодлогоо барилгын материалын үнэ тогтворжуулахад биш, үйлдвэрлэлийг нь дэмжихэд чиглүүлэхээр болжээ. Энэ хүрээнд ирэх он гэхэд Монгол Улс цемент, арматурыг гадаадаас авахаа больж, дотооддоо үйлдвэрлэдэг болох аж. Экспортыг дэмжиж, импортыг орлох төслүүдэд тэрбум төгрөгийн санхүүжилт хийхээ Засгийн газар зарлаад байгаа. Уг ажлын хүрээнд 1151 төсөл ирснээс 50 гаруй нь барилгын салбарт хамаарагдаж буй аж. “Бид өнгөрсөн жилүүдэд гаднаас цемент, арматур авлаа. Одоо энэ чиглэлийн дотоодын үйлдвэрүүд ашиглалтад орж байна. Тухайлбал, Хөтөлийн цемент шохойн үйлдвэр ашиглалтад орсон. Мөн Дарханы, Налайхын үйлдвэр нийлээд жилд 700 орчим мянган тонн цемент үйлдвэрлэнэ. Чулуулаг буталж тээрэмддэг тээрмүүд 300 гаруй мянган тонныг хийнэ. Тэгэхээр барилга барих газрыг нь улсаас өгч, »

Монгол Улсад бүртгэгдсэн ГХО-тай инженерийн барилга байгууламж, барилгын материалын үйлдвэрлэл эрхэлдэг аж ахуйн нэгжийн тоо

Барилгын салбарын гадаадын хөрөнгө оруулалт (2013 оны байдлаар)

Эх сурвалж: Барилга хот байгуулалтын яам

дэд бүтцийг нь шийдэж өгвөл орон сууцны үнэ буурна” хэмээн Барилга, хот байгуулалтын сайд Ц.Баярсайхан хэллээ. Орон сууцны ипотекийн зээлд хоёр чиглэлийн өөрчлөлт оруулах юм байна. Тухайлбал, 80 ам.метрээс дээш талбайтай байр сонирхож буй иргэдэд боломж олгох аж. Амины орон сууцыг иргэд нийлж хороолол хэлбэрээр барья гэвэл нийслэлтэй хамтарч ажиллах ёстой. Түүнчлэн аймгуудад 200 хүртэлх айлын амины орон сууц барих дэд бүтцийн асуудлыг улсаас шийдэж өгч буй. Үүнд барилгын компаниуд хөрөнгө оруулалт хийж, найман хувийн зээлд хамруулах боломжтой юм байна. Мөн Засгийн газрын 118 дугаар тогтоолын дагуу нийслэлийн орон сууцны шинэ хороолол болон гэр хорооллын байршлуудад инженерийн дэд бүтцийн барилга байгууламж, шугам сүлжээ барих ажил үргэлжилнэ. Орон нутагт баригдах 1000 айлын орон сууцны инженерийн шугам сүлжээнд зориулж, “Чингис” бондын хөрөнгөнөөс аймаг бүрт 5-7 тэрбум төгрөг зарцуулах аж. Одоогоор Дорноговь, Өмнөговь, Өвөрхангай, Хэнтий, Сэлэнгэ, Төв, Баянхонгор, Орхон, Дархан-Уул, Булган, Архангай аймагт барих орон сууцны дэд бүтцийг шийджээ.

Социализмын ид бүтээн байгуулалтын үед нийслэлд томоохон хорооллууд босгосон “Байшин үйлдвэрлэх комбинат-1”-ийг сэргээхээр болжээ. Тус комбинат энэ онд ашиглалтад орвол бид улирлаас шалтгаалахгүйгээр байшин барих боломжтой болно. Манай зургийн компаниуд зургаа хийчихвэл барилгынхан тэндээсээ сонголт хийн сургууль, эмнэлэг, орон сууц барих аж. Энэ зөвхөн байшин үйлдвэрлэх комбинатаар хязгаарлагдахгүй хувийн хэвшлийнхэн үүнээс бага хүчин

чадалтай үйлдвэр оруулж ирж байгаа аж. Үүний зэрэгцээ ханын болон дулаалгын материалын үйлдвэр хөгжиж байна. Өнгөрсөн онд 150 гаруй үйлдвэр шинээр ашиглалтад орсон гэх мэдээллийг Барилгын материал үйлдвэрлэгчдийн холбооныхон өгсөн. Барилгын материалын үйлдвэрүүдийг дэмжиж өнгөрсөн онд 260 нэр төрлийн тоног төхөөрөмжийг 2.9 тэрбум төгрөгийн гаалийн, 6.2 тэрбум төгрөгийн НӨАТ-аас чөлөөлсөн байна.

Менежментээ зөв хийх ёстой

Барилга, үл хөдлөхийн салбар уул уурхайтай харьцуулахад маш бага эрсдэлтэй гэж судлаачид үзжээ. Харин хууль эрхзүйн орчин тодорхойгүй байдаг нь гаднынхныг үргээх гол шалтгаан болдог байна. Хөрөнгө оруулагчид манайд орж ирэхээсээ өмнө улс төрийн, зах зээлийн, залилан мэхлүүлэх, ханшийн болон зээлийн эрсдлийг судалдаг аж. Мөн тухайн ашгийг ямар хугацаанд олох гэж байгааг хамтран ажиллах компаниасаа сонирхдог байна. Үүнийг тухайн үеийн эдийн засгийн нөхцөл байдал, инфляци, ДНБ-ий өсөлт зэргийг харьцуулж гаргадаг аж. Өөрөөр хэлбэл, өгөөжийн хэмжээ / санхүүгийн менежмент/ тухайн үеийн инфляцийн хэмжээнээс давж чадахгүй бол хөрөнгө оруулагчийн сонирхлыг татдаггүй байна. Хөрөнгө оруулагч эрсдэлтэй зүйлд мөнгө өгч байсны оронд арилжааны банкуудад хадгалуулсан нь дээр гэж үздэг гэсэн. Харин манай компаниуд хэрэгжүүлэх гэж буй төслөөсөө олох ашгаа яриад байдаг нь нийтлэг алдаа аж. Тиймээс барилгын салбарынхныг менежментээ энэ чиглэлийн мэргэшсэн компаниудаар хийлгэхийг зөвлөж байсан.

Энэ талаар “Юу Эм Си Альфа” компанийн ерөнхийлөгч Б.Наранжаргал “Манайхан ямар нэг байдлаар гаднаас хөрөнгө оруулалт татчихаад менежмент хийлгүй орхидог. Үүний улмаас тухайн хөрөнгө оруулагчийн мөнгө маш том эрсдэлд орох нь бий. Өмнө нь ийм тохиолдлууд гарч байсан учир тэд Монголд дахиж хөрөнгө оруулалт хийхгүй гэдэг. Уг нь, эхний төслөөрөө хөрөнгө оруулагчаа сэтгэл ханамжтай гаргаж чадвал дараагийн хөрөнгө оруулалтыг хийхэд тэд бэлэн байдаг. Гэтэл менежмент хийгээгүйн улмаас хөрөнгө оруулагчийн итгэлийг алдахын зэрэгцээ дахин Монголын аль нэг салбарт хамтарч ажиллах боломжийг хааж байна. Тиймээс оруулж ирсэн мөнгөнийхөө амлалтад болон өөрийн хүсээд буй үр дүнд хүрэхийн тулд менежмент хийх ёстой” гэв.

Бизнесийн эрсдэлээс хамгаалахын тулд татварын орчин, гэрээ хэлцэлд анхаарах ёстой аж. Харин санхүүгийн эрсдэлгүй байхыг хүсвэл төсвөө анхнаасаа зөв хийх нь чухал гэсэн. Нөгөөтэйгүүр санхүүгийн эх үүсвэр, зардал нь баталгаатай байвал төслийн санхүүжилтэд асуудал үүсэхгүй. Харин манай компаниуд энэ тал дээр хойрго ханддагаас төсөл дундаасаа зогсох, мөнгө санхүү нь хүрэлцэхгүй болдог байна. Мөн Монголын санхүүгийн захад банк 96 хувийг эзэлдэг нь тийм ч сайн үзүүлэлт биш аж. АНУ, Канад, БНСУ, Чили зэрэг оронд даатгал, банк, тэтгэвэр зэрэг олон хүчин зүйлд суурилдаг. 2012 онд л гэхэд арилжааны банкаас аж ахуйн нэгжүүдэд 3.8 их наяд төгрөгийн зээл олгожээ. Дан ганц зээл дээр суурилж буй нь энэ салбарын хөгжилд бас нэгэн чөдөр болж байна. Тэгэхээр хөрөнгө оруулагчдын сонирхох хэмжээнд болж байж энэ салбар хөгжих учиртай гэсэн үг. ■

ТОДРУУЛГА:

АНГЛИЙН ВИЗ ХҮСЭХЭД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРЛОО

Их Британи Умард-Ирландын Вант улс тус улсад зорчих эрх буюу виз олгох үйл явцад тодорхой өөрчлөлтүүдийг хийхээр зэхэж байна. Үүнтэй холбогдуулан Бээжин дэх Хятад, Монгол болон Хойд Солонгосын бүс нутгийг хариуцсан менежер Доминик Харди манай улсад ирээд буцлаа. Манай сэтгүүл энэ үеэр түүнтэй ярилцсан юм.

Б.ЭНХ

-Их Британи улсын виз хүсэх үйл явц хэрхэн өөрчлөгдөж байгаа талаар мэдээлэл өгөхгүй юү?

-Их Британи улсын хувьд сүүлийн таван жилийн хугацаанд олон оронд "VAC Global" хэмээх бизнесийн байгууллагатай хамтарч, тэдэнд виз хүсэх төвийг ажиллуулах үйл явцыг даатгах болсон. Шинээр нэвтрүүлж буй энэхүү үйлчилгээ нь иргэдийн таалалд нийцсэн чирэгдэлгүй виз олголтыг санал болгож байгаагаараа онцлогтой.

Гуравдугаар сарын 31-нээс эхлэн дээрх өөрчлөлтүүдийг хэрэгжүүлээд явна. Монголчуудын хувьд өмнө нь Элчин сайдын яаманд визний материал хүлээн авч, шийдвэрлэдэг байсан бол одооноос эхлэн хүмүүсийн сайн мэддэгээр шуудангийн DHL компанийн байранд "Виз хүсэх төв" гэж тусдаа статустай байгууллага хариуцан ажиллана. Ингэснээр тус төвд зөвхөн виз хүсэхтэй холбоотой бүхий л үйлчилгээг төвлөрүүлэхээр болж байгаа. Тухайлбал, орчуулга, фото зураг авах, өөрийн биеэр бус шуудангаар паспортоо хүлээн авах зэрэг үйлчилгээг нэг дор үзүүлнэ.

Хоёр талын гэрээний үндсэн дээр бий болж байгаа бас нэг эерэг өөрчлөлт нь визний ярилцлагад иргэдийг долоо хоногийн дөрвөн өдөр өглөөний цагаар

хүлээн авдаг байснаа өөрчлөн ажлын таван өдөр 9:00-15:00 цаг болгож сунгасан байгаа.

-Виз хүсэх үйл явцыг хялбарчилж, иргэдэд улам ойртуулж байгаагийн хувьд визний хураамжаас гадна нэмэлт төлбөр авах уу?

-Бидний хувьд хүн ам харьцангуй цөөтэй, манай улсын визийг авахын тулд өөр ямар нэг улс руу зорчдог орнуудад энэхүү виз хүсэх үйлчилгээний аргыг хэрэглэж байна. Тиймээс энэхүү үйлчилгээг хариуцан ажиллаж байгаа "Виз хүсэх төв" нь энэ ч утгаараа визний хураамжаас гадна нэмэлт төлбөр авна. Одоогоор нэмэлт төлбөрийг 59 паунд байх болов уу гэж бодож байна.

Өмнө нь визний материалыг энд хүлээн авч, Бээжинд шийдвэрлэн буцаан явуулдаг байсан бол энэ сарын 31-нээс эхлэн Филлипин улсын нийслэл Манилад шийдвэрлэж байх болно. Ингэснээр одоогийнхоос нэг хоногийн өмнө виз олгох боломжтой болж байгаа.

Шинэ гэрээг хэрэгжүүлж эхэлснээр дунджаар хэд хоногийн дотор виз авах боломжтой болж байгаа вэ?

Бидний хувьд одоогийн байдлаар дэлхий даяар дунджаар 15 хоногийн дотор визний асуудлыг шийдэж өгдөг.

Монголын хувьд өнгөрсөн жилийн байдлаар дээрх хугацааны биелэлтийг давуулж, дунджаар 11 хоногийн дотор виз олгож байсан. Манилад виз олголтын үйл явцыг шилжүүлснээр үйлчлүүлэгчдээ нэмэлт зардлаас хамгаалж, хугацааг богиносгох боломжтой болж байгаа.

Нэг хоногийн өмнө визний асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой болно гэдэг нь 10 хоногийн дотор гэсэн үг үү?

Тэгж амлаж чадахгүй. Гэвч аль болох хурдан хугацаанд виз олгох талаас ажиллах болно. Ерөнхийдөө төлөвлөж буй аяллаасаа гурван сарын өмнө визний материалаа өгөх хэрэгтэй. Ихэнхдээ өвлийн цагт ачаалал бага байдаг учир визийг хурдан олгох магадлал өндөр байдаг. Мөн манай улсад бизнесийн зорилгоор ойр, ойрхон зорчдог бол олон удаа нэвтрэх эрх бүхий урт хугацааны виз хүсэхийг зөвлөмөөр байна. Зургаан сараас эхлүүлэн 1,2,5 болон 10 жил хүртэлх урт хугацааны визийг олгодог. Нэг зүйлийг сануулахад хугацаанаас хамаарч виз тус бүр өөр хураамжтай.

-Их Британи улс руу зорчиж буй Монгол иргэдийн тоо өнгөрсөн жилүүдэд буурч байна гэх боллоо. Энэ үнэн үү?

Энэ бол зүгээр дам яриа төдий. Өнгөрсөн жилийн байдлаар манай улс руу зорчиж байгаа монгол иргэдийн тоо таван хувийн өсөлттэй байгаа. Нийт виз хүсч буй иргэдийн 86 хувь нь визээ авч чаддаг бол бизнес эрхлэгчдийн 96 хувь нь манай улсад визний асуудалгүй зорчдог гэх судалгаа байгаа. Одоогийн бидний хийж байгаа өөрчлөлт нь ч бизнесийн орчинд нээлттэй хандахыг эрмэлздэг Засгийн газрын бодлогыг дэмжиж байгааг дэлхий нийтэд харуулах үйлдэл юм. ■

“COAL MONGOLIA-2014”

ӨРСӨЛДӨӨНИЙ ТАЛБАРТ БУЙ МОНГОЛ НҮҮРС

Б.ТОГТОХ

Манай улс энэ онд нийтдээ 31.4 сая тонн нүүрс экспортолно. Ингэснээр төсөвт хагас тэрбум төгрөг төвлөрүүлэх юм. Хэрэв дээрх тооны нүүрсний нэг тонныг нь дунджаар 80 ам.доллараар арилжаалж чадахгүй бол өнгөрсөн оны мөн адил орлого тасарна гэсэн үг. Ийм хариуцлага оноосон нүүрсний салбарт хөрөнгө оруулагчдын дөрөв дэх удаагийн “Coal Mongolia-2014” өнгөрсөн сарын 20-21-нд болж, манай сэтгүүл хэвлэл мэдээллийн албан ёсны түншээр ажиллалаа.

Монгол Улсын нийт экспортын дөрөвний нэгийг эзлэх нүүрс хэмээх эгэл хар металлын өрсөлдөх чадварыг сайжруулах, хөрөнгө оруулалтын таатай орчныг зарласан өнөө жилийн чуулга уулзалт урьд жилүүдийнхээс зах зээлийн илүү хүнд нөхцөлд болсон гэж хэлж болно. Нүүрсний салбарын тухайн жилийн өнгийг тодорхойлдог тус чуулга уулзалтад дэлхийн найман орны төлөөлөгч оролцож, монгол нүүрсний ирээдүйн талаар хэлэлцлээ.

Чуулга уулзалтад тавигдсан илтгэлүүдийн чансаа, оролцогчдын итгэл үнэмшил энэ хоёр өдрийг олон нийтийн анхааралд илүү аваачсан гэж хэлж болохоор. Засгийн газрын шинэчлэлийн бодлого, хөрөнгө оруулалтын таатай орчныг амласан “мессеж” навс унасан нүүрсний салбарт бага зэрэг найдлагын оч бадраасан гэж хэлж болохоор. Ингээд чуулга уулзалтын танхимд ямар яриа, хэлцэл, шинэ содон зүйлс байсныг сонирхуулъя.

Төр алдаагаа зассан уу

Энэ жилийн чуулга уулзалтын нээлтэд Засгийн газрын тэргүүн

Н.Алтанхуяг оролцсон юм. Өнгөрсөн оны аравдугаар сард Хятадад хийсэн айлчлалын хүрээнд ирэх 20 жилийн хугацаанд манайх нэг тэрбум тонн нүүрс урд хөршид нийлүүлэхээр тохиролцсон гэдгээ Ерөнхий сайд дурдаад, томоохон төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэхээр зэхэж байна гэв.

Эдийн засаг, Уул уурхай, Гадаад харилцаа, Сангийн сайд нар гүйцэтгэх засаглалын тэргүүнтэйгээ ийн чуулганы нээлтэд оролцож, байр сууриа танилцуулсанаараа онцлог болов. Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 45 хувиар багассан, Оюутолгойн далд уурхайн санхүүжилт зогссон, нүүрсний экспорт унасан зэрэг хүчин зүйлс давхар нөлөөлж, төр хатуурхсан бодлогоо эргэж харсан нь энэ. Нүүрсний зах зээл таагүй ч гэсэн чуулганд оролцогчдын идэвх, ирц урьд жилүүдийн адил өндөр байв.

Төрөөс эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлогын баримт бичиг, Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль шинэчлэгдэн батлагдсаны дараах чуулга уулзалтад оролцогчид багагүй хүлээлтийг тээж ирсэн нь лавтай.

Геологийн нөөц нь 175.5 тэрбум тонн хэмээн тогтоогдсон Монгол Улс дэлхийд нүүрсний нөөцөөрөө эхний аравт ордог гэдгийг одоо хэн хүнгүй андахгүй байх. Ийм хэмжээний нөөцтэй орны нүүрсний олборлолт сүүлийн зургаан жилд гурав дахин нэмэгдсэн ч экспорт гавьсангүй. Нүүрсний экспортын хэмжээ нь улсын нийт экспортын 26 хувийг эзэлж байгааг Уул уурхайн сайд Д.Ганхуяг “Coal Mongolia-2014” чуулганы индрээс хэлсэн. Гэхдээ энэхүү экспорт нь ханасан үзүүлэлт биш ээ. Үүнээс ч илүү байх боломжтойг салбарынхан хэлж байсан юм. ➤

► Нэг цонхны бодлогын эрэлд

Уул уурхайн сайдын хэлснээр нүүрсний салбарт нэн тулгамдаж буй хоёр асуудал байгаа юм. Нэг нь дэд бүтэц, хоёр дахь нь үнэ. Манай хилийн боомтын нэвтрүүлэх хүчин чадал хангалтгүй, тээвэр, ложистикийн зардал өндөр байгаа нь нүүрсний экспорт алдагдал хүлээхэд хүргэж байна. “Монгол нүүрс” ассоциацийн тэргүүн Т.Наран “Нүүрсээ авто замаар тээвэрлэж байгаа учраас өрсөлдөгч орнуудаас бараг хоёр дахин өндөр үнийг зөвхөн нүүрс тээвэрлэлтэд алдаж байна” хэмээсэн. Түүнчлэн транзит тээвэр, тээврийн тарифын асуудал тодорхой бус, хилийн боомт хүнд суртал гаргасаар байгаа нь нүүрс үнэгүйдэхэд хүргэсээр. Цаашилбал, Гашуунсухайт, Шивээхүрээний боомт 24 цагийн үйл ажиллагаагүй, дээрээс нь олон улсын статусгүй байгаа нь өрсөлдөх чадварт нэрмээс болж байгаа аж. Үүнийг чуулга уулзалтад оролцсон зарим ярьсан юм.

Шалдаа буусан нүүрсний үнэ хэзээ өндийх нь мөддөө бүрхэг хэвээр байх нь. Зах зээлийн байр байдал ч үүнийг илтгэсээр. Манай улсын хувьд коксжих сайн чанарын нүүрсээ олон улсын зах зээлийн үнээр борлуулж чаддаггүй. Бүтээгдэхүүний ангилал, боловсруулалт олон улсын түвшинд хүрээгүй байгаа нь хийх ажил их байгааг сануулах мэт. Худалдан авагчийн тоо цөөн буюу урд хөршөөс өөр сонголтгүй нь зах зээлийг улам муутгасаар байгааг нүүрсний салбарынхан учирлаж байсан. Чуулга уулзалтын эхний шийдэл нь Эрдэс баялгийн биржтэй болох. Ингэснээр нүүрсээ нэг цонхны бодлогоор экспортод гаргах асуудлыг салбарын сайд хөндсөн. Манай улсын хувьд үнийн нэгдсэн бодлого байхгүй байгаа нь худалдан авагчийн “аманд” багтахад хүргэдэг байна. Нэгдсэн бодлогогүйн уршгаар дотоодын аж ахуйн нэгжүүд хоорондоо өрсөлдөж, үнэ унагаадаг болохыг Ашигт малтмалын газрын Нүүрсний судалгааны хэлтсийн дарга Б.Алсүх нэг бус удаа хэлж байсан.

Томоохон төслүүд гараандаа

Нүүрсний зах зээлээ аваад үзэх юм

бол тэргүүн ээлжинд БНХАУ. Үүний дараагаар Япон, БНСУ болон Зүүн Өмнөд Азийн бусад оронд нүүрс нийлүүлэх боломжийн талаар яриа хэлэлцээр яамны түвшинд явааг Д.Ганхуяг сайд дуулгасан. Манайх өнгөрсөн онд нэг тонн коксжих нүүрсээ дунджаар 73 ам.доллараар арилжаалсан. Энэ нь бусад орны дунджаар хоёр дахин бага. Иймээс төмөр замын асуудлыг шийдэхдээ стратегийн гэхээсээ илүү эдийн засгийн ач холбогдолд илүү анхаарах шаардлагатай байгааг чуулганы санаачлагч, “Минфо” компанийн ТУЗ-ийн дарга Л.Наранбаатар онцлоод, нарийн царигийн төлөө гараа өргөсөн гэж хэлж болно.

“Coal Mongolia-2014”-ийн дараагийн нэг нэлээд нухацтай яригдсан сэдэв нь томоохон төслүүд юм. Энэ салбарт хэрэгжих хэд хэдэн том төсөл бий. Түүний нэг нь жилд 50-80 сая тонн хүрэн нүүрс хийжүүлж, 15 тэрбум шоо метр нийлэг шатдаг хий үйлдвэрлэх төсөл. Дараагийнх нь МАК-ийн Адуунчулууны цахилгаан станц, бензиний үйлдвэрийн төсөл. Энэхүү төслийн техник эдийн засгийн үндэслэлийг Уул уурхайн яам болон Эрчим хүчний яам хэлэлцэн баталгаажуулсан бөгөөд шаардлагатай хөрөнгө оруулалт нь 2.7 тэрбум ам.доллар. Хөрөнгө оруулалтаа нөхөх хугацаа нь зургаан жил хэмээн тус төслийн удирдагч Ж.Золжаргалын илтгэлд дурдагдсан. Цахилгаан станц нь 300 МВт-ын хүчин чадалтай байх бөгөөд хоногт зургаан мянган тонн нүүрс зарцуулах юм.

Мөн MCS компани болон БНСУ-ын Фоско группын 50:50 хувийн хамтарсан компани “Багануур Энержи Корпорэйшн” “Нүүрс хийжүүлэх, шингэрүүлэх цогцолбор” төслийг хэрэгжүүлж байна. Уг төслийн нийт хөрөнгө оруулалт нь хоёр тэрбум ам.доллар бөгөөд жилд дунджаар төлөх татвар хураамж нь 100 сая ам.доллар. Төслийн зорилго нь эх орны нүүрсээр шингэн түлш үйлдвэрлэх. Ингэснээр цэвэр хийн түлшээр нийслэлийн агаарын бохирдлыг бууруулах боломжтой.

Монголын шатдаг занарын ассоциацийн гүйцэтгэх захирал Ч.Хашчулуун “Монголд барихаар төлөвлөж буй өдөрт 50 мянган баррель газрын тос үйлдвэрлэх хүчин

чадалтай шатдаг занар боловсруулах үйлдвэрт үйлдвэрлэж болох бүтээгдэхүүнүүд болон тэдгээрийн эдийн засгийн үнэлгээг танилцуулсан юм. Энэхүү төсөл амжилттай хэрэгжсэнээр дотоодын дизель болон бензиний хэрэгцээг хангах бүрэн боломжтой аж. Энэ талаар Ч.Хашчулуун захирал “Занарын дэлхийн хувьсгал ба Монголын эдийн засагт үр нөлөө” илтгэлдээ онцолсон. Шатдаг занар нефтийн бүтээгдэхүүний импортын хараат байдлаас гаргах эрчим хүний чухал эх үүсвэрийн нэг гэлцдэг.

Төмөр зам чухал, цариг бүр чухал

Жил бүр “Coal Mongolia” чуулганаар хөндөгддөг сэдвийн нэг нь төмөр зам ба царигийн асуудал байдаг. Энэ нь хэдий улиг болсон хуучин сэдэв боловч анх сонсож байгаа мэт оролцогчид сонирхон сонслоо. Төмөр замын инженерүүдийн холбооны ерөнхийлөгч Л.Пүрэвбаатар “Царигийн асуудлыг шийдээгүй газар шорооны ажил эхлүүлсэн. Хөрш улсууд хоорондын төмөр замын шугамын чиглэл /уулзах цэг, өртөөний байршил/ зөрсөн. Олон улсын болон дотоодын ямар стандартын төмөр зам барих, хожим яаж нэвтрүүлэх чадварыг нэмэгдүүлэх нөхцөлийг тооцоогүй. Хятадын төмөр зам ба тээврийн асуудал хариуцсан төрийн байгууллагатай гэрээ хэлцэл байхгүй” болохыг илтгэлдээ хөндсөн юм.

Эдийн засагч, нийтлэлч Д.Жаргалсайхан “Нүүрс дагаж хөгжих үү, эсвэл гацах уу” өгүүлэлдээ “Монгол ачааны тэргээр нүүрсээ зөөсөөр л байна. Хятадын зүүн эрэгт очихдоо манай нүүрсний үнэ тээврийн зардлаа оруулаад хоёр дахин өсдөг. “Энержи ресурс” компанийн Тавантолгойн уурхайгаас урд хил хүртэл тавьсан хатуу хучилттай авто замыг Засгийн газар худалдан авч, гуравдугаар сараас бүх машинуудыг нь ашиглах болсон нь орон нутгийн иргэдэд гамшгийн тоосноос хагацах боломж олгоно” гэжээ.

Өнөө жилийн чуулганы содон шийдлийн нэг нь энэ. Нүүрсний салбарын экспортод эзлэх хувийн жин цагийн сайханд буюу 2011 онд 47 хувь байсан бол өнгөрсөн онд 26 хувь болтлоо буурчээ. Эдийн засгийн ►

▶ хөгжлийн дэд сайд О.Чулуунбат “Нүүрсний тогтсон биржгүйн улмаас тодорхой үнэ тогтож чадахгүй байна. Засгийн газраас авто зам болон боомтын төмөр зам, худалдааны асуудлыг энэ онд шийдвэрлэж, нүүрсний экспортыг 30 саяд хүргэх зорилт тавиад байна” гэв.

Дэд сайдын хэлснээр эхний ээлжинд Тавантолгойн нүүрсний бүлэг орд дээр үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүдийг нэгтгэсэн төр, хувийн хэвшлийн хамтарсан нүүрсний экспортын худалдааг хариуцсан аж ахуйн нэгж байгуулах. Цаашлаад үүнд Монголын нүүрсний экспортын компаниудыг элсүүлэх аж. Төрийн зүгээс БНХАУ болон бусад нүүрс худалдан авагч томоохон орнуудтай бүтээгдэхүүнийг урт хугацаанд тогтвортой арилжаалах чиглэлээр гэрээ байгуулах. Ингэснээр нүүрсний салбараа хөл дээр нь босгох төлөвлөгөөг боловсруулжээ.

“Монголын уул уурхайн үндэсний ассоциаци”-ийн ерөнхийлөгч Д.Дамба “Нүүрсний компаниас 21 төрлийн татвар, хураамж авч байгаа нь дарамт. Нүүрсний үнэ уналттай байгаа энэ үед зарим татвар, хураамжийг түр царцаах нь эдийн засгийн голлох салбараа дэмжиж буй хэрэг” хэмээсэн нь чуулганд оролцогчдын талархлыг хүлээсэн юм. Чуулга уулзалтын эхний өдрийн хуралдаанд оролцсон Сангийн сайд Ч.Улаан “Нүүрсийг баяжуулах, боловсруулсан тохиолдолд түүнд ногдох ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөрийн хувь хэмжээ буурдаг. Мөн нүүрсийг угаах, нүүрснээс эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж экспортлоход НӨАТ-ыг тэглэж, буцаан олголт авна” гэж илтгэлдээ онцолсон нь чихэнд чимэгтэй мэдээ байв.

Зах зээл бүхнийг шийднэ

“Нүүрсний өрсөлдөх чадвар зардлын бүтцээс шууд хамаардаг. Тухайн бүтээгдэхүүн /нүүрс/-ээ зах зээлийн үнээс бага зардлаар зах зээлд хүргэж чадахгүй бол тухайн нийлүүлэгч урт хугацаанд оршин тогтнох боломжгүй” хэмээн “Энержи Ресурс” компанийн гүйцэтгэх захирал Г.Батцэнгэл “Монголын нүүрсний салбарын өнөөгийн нөхцөл байдал, тулгарч буй бэрхшээл ба шийдэх боломж”

илтгэлийнхээ тэргүүнд онцолсон. Түүний илтгэлд өгүүлсэнээр энэ онд Хятадын Төмөр ба гангийн үйлдвэрлэлийн нийгэмлэгийн мэдээлснээр урд хөршийн ширэм үйлдвэрлэлийн өсөлт ялимгүй саарах бөгөөд гурван хувийн өсөлт үзүүлэх аж. Эдийн засгийн судалгаа шинжилгээнд үндэслэсэн, зах зээлийн таамгийг дэвшүүлсэн бас нэг сонирхолтой илтгэлийг “Пийбоди Энержи” компанийн Монгол ба Энэтхэг улсыг хариуцсан Ерөнхийлөгч Аршад Саеид хэлэлцүүлсэн юм. Аршад Саеид “Дэлхийн нүүрсний

эрэлтийн өсөлтийн 80 хувь нь Хятад, Энэтхэгт бий болж байгааг тэмдэглээд БНХАУ, Энэтхэгийн нүүрсний импорт 2016 он гэхэд 100 сая тонноор нэмэгдэх төлөвтэй байна” гэв. Үүнээс гадна БНХАУ ашиг багатай уурхайнуудаа хааж байгаа нь манай улсын хувьд ашигтай байх нь дамжиггүй. Мөн дэлхийн нүүрсний жилийн хэрэглээ ирэх гурван жилд 700 сая тонноор өсөх таамаг байгаа аж. Эдгээр эерэг таамаг биелэлээ олж, өрсөлдөөний талбарт буй Монгол нүүрсэнд дахин шинэ боломж олгоосой. ■

ИЛТГЭЛ

XXI-зууны нүүрс: Монголын нүүрсний салбарыг дэлхийн хэмжээнд өрсөлдөхүйц болгон хөгжүүлэх

Пийбоди Энержи” компанийн Монгол ба Энэтхэг улсыг хариуцсан Ерөнхийлөгч Аршад Саеидын “Нүүрсний дэлхийн зах зээл, Монгол Улсад үзүүлэх нөлөө” илтгэлийг товчлон хүргэж байна.

- Нүүрсний үйлдвэрлэлийн шилдэг зарчмуудыг нэвтрүүлсэнээр Монгол Улсын нүүрсний салбар дэлхийн хэмжээнд өрсөлдөхүйц болно.
- Эрчим хүч, гангийн эрэлтийн өсөлтөнд суурилсан дэлхийн нүүрсний хэрэглээ цаашид өсөн нэмэгдэх хандлагатай.
- Ази тивд нүүрснээс хий гаргах төслүүд өргөн хэрэгжиж байна.
- Дэлхийн нүүрсний эрэлтийн өсөлтийн 80 хувь нь Хятад, Энэтхэгт бий болж байна
- Нүүрсний үйлдвэрлэлийн дэвшил нь эрчим хүч, эдийн засаг, байгаль орчны зорилтыг хэрэгжүүлэхэд чухал үүрэгтэй.
- **2014 онд коксжих нүүрсний зах зээл сайжрах төлөвтэй**
- БНХАУ коксжих нүүрсний хамгийн том импортлогч болж байна. Тус улсын дотоодын бүтээгдэхүүний чанар муудсан нь импортыг нэмэгдүүлж байгаа юм.
- 2013 онд далайгаар тээвэрлэгдэх нүүрсний нийлүүлэлт өссөнөөр дэлхийн коксжих нүүрсний үнэ буурсан.
- Шинэ төслүүд удааширч, өртөг өндөртэй уурхайнууд хаагдсанаар 2014 онд эрэлт нийлүүлэлтийг давах бололтой.
- Далайгаар тээвэрлэгдэх нүүрсний эрэлт 2016 он хүртэл 10-15 хувиар нэмэгдэх төлөвтэй байна.
- Үйлдвэржилт, хотжилт дэлхийн гангийн эрэлтийг нэмэгдүүлж байна.
- БНХАУ, Энэтхэгийн нүүрсний импорт 2016 он гэхэд 100 сая тонноор нэмэгдэх төлөвтэй.
- Хятад улс ашиг багатай уурхайнуудаа хааж байна. Уурхайн зардал жилд 10 хувиар өсөж байгаа нь дээрх шийдвэрийг гаргахад хүргэж буй.
- Импортын хэмжээг нэмэгдүүлэх шинэ боомтууд баригдаж байна.
- БНХАУ-ын импортын өсөлтийн улмаас Монгол Улс дэлхийн коксжих нүүрсний экспортод томоохон үүрэг гүйцэтгэхээр байна.

ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ

ЭДИЙН ЗАСГИЙН ЭРХ ЧӨЛӨӨГ ХАНГАХ ТӨРИЙН ҮҮРЭГ

Эдийн засгийн эрх чөлөө. Энэ нь хүн бүрт хамаатай чухал асуудал хэрнээ монголчууд тэр бүр ухаж мэдээд байдаггүй.

“Mongolian Economy” сэтгүүл MHN группын дэргэдэх “Залуу судлаач- Ирээдүйн манлайлагч” сан энэ талаар олон нийтэд ухаж ойлгуулж эдийн засгийн эрхээ мэдэрч, өмгөөлөхөд нь туслах болно. Энэ хүрээнд www.mongolforum.mn-ийн ээлжит

цахим хэлэлцүүлэг хоёрдугаар сарын 4-нөөс энэ сарын 4-нийг хүртэлх хугацаанд “Эдийн засгийн эрх чөлөө Монголд байна уу” сэдвийн дор өрнөсөн. Тиймээс тус цахим хэлэлцүүлэгт ирсэн зарим хуульч, судлаач нарын нийтлэл болон иргэдийн зүгээс бичсэн сонирхолтой тодорхойлолтуудыг хүргэж байна. Эдийн засгийн эрх чөлөө манай сэтгүүлийн байнгын булан байх болно. Энэ талаар www.mongolianeconomy.mn сайтаас сонирхоорой.

Г.АГАР-ЭРДЭНЭ

Үндсэн хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм,

хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна” гэж заасан билээ. Хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, хамгаалах нь төр засгийн сайн санааны үйлс бус, харин Үндсэн хуулиар төр засагт ард түмнээс ногдуулсан үүрэг учраас Үндсэн хуулийн дээрх заалт нь улс орондоо эдийн засгийн эрх чөлөөг бүрэн хангах төрийн үүргийг тодорхойлж байна.

Тэгвэл эдийн засгийн эрх чөлөө гэж юу юм бэ? Энгийнээр тайлбарлавал энэ нь хувь хүний амьдралын чанарын хэмжүүр юм. Та хэрхэн, яаж, юу бүтээхээ, түүнийгээ худалдаалах, бэлэглэх, эсвэл хэрэглэх эсэхээ шийдэхдээ бусдын энэ мэт эрхийг хүндэтгэх тэрхүү боломжийг эдийн засгийн эрх чөлөө гэж ойлгож болно. Эндээс үзвэл хүний өдөр тутмын ажил, амьдралтай холбогдож байдаг учраас эдийн засгийн эрх чөлөө нэн чухал юм. Эдийн засгийн эрх чөлөөг Нобелийн шагналт Амартия Сэн оновчтой гэгч нь тодорхойлсон байдаг. Тэрбээр “Эдийн засгийн эрх чөлөө нь зөвхөн чөлөөтэй эдийн засгийн харилцаанд оролцох боломж бус, харин энэ боломжийг ашиглах чадавхи юм” гэсэн байдаг.

Харин эдийн засгийн эрх чөлөөг хангах төрийн үүрэг гэж юу вэ? Аливаа боломжийг ашиглахад хүн бүр өөрийн бие даасан шийдвэр, сонголтыг хийдэг. Хүний эрх чөлөөт сонголт хийх тэрхүү чадавхи зөвхөн эдийн засгийн эрх чөлөө бүрэн хэрэгждэг тэрхүү нийгэмд л илрэлээ олох боломжтой. Хүн аж амьдралаа авч явахад шаардлагатай хувийн аж ахуйгаа эрхлэх ээлтэй орчинд дарамт, хүнд суртал, хээл хахуулиас ангид нийгэмд өөрийн бие даасан сонголт хийх чадавхитай байх боломжийг бүрдүүлэх нь төрийн эдийн засгийн эрх чөлөөг хангах үүрэг юм. Харин энэхүү боломжийг хэрхэн ашиглах нь хувь хүний эрх агаад үүнд нь төр оролцохгүй байх ёстой.

Харин манай улсад энэ бүх сонгодог уламжлал урвуу хамааралтай явагдаж ирсэн нь эдийн засгийн эрх ➤

▶ чөлөөгүй орнуудын дээгүүрт бичигдэхэд хүргэжээ. Иргэд төрөөс бүрдүүлж өгсөн боломжийг ашиглаж эдийн засгийн эрх чөлөөгөө эдлэх нь бүү хэл, тэрхүү боломжийг төр нь бүрдүүлж өгч чадахгүй байна. Боломжийг бүрдүүлж өгч чадахгүй байгаа хэрнээ иргэдийн эдийн засгийн амьдралд хөндлөнгөөс оролцох, удирдан чиглүүлэхийг оролдож байгаа нь эмгэнэлтэй юм. Манай улсын иргэд олсон орлогынхоо 40 гаруй хувийг хүнсэндээ зарцуулдаг бол Швейцарьт иргэд нь орлогынхоо 10 хүрэхгүй хувиар хүнсний хэрэглээгээ хангадаг гэсэн үзүүлэлт байдаг. Энэ бол бид гаднынхнаас илүү их иддэг гэсэн үг биш, харин орлого төдий чинээ бага байгаагийн илрэл юм. Иргэдийн эдийн засгийн эрх чөлөө хэр хангагдсаныг хэмжих хамгийн энгийн арга бол тухайн улсын иргэдийн олж буй орлого юм. Тэгвэл энэ үзүүлэлтээр манай улс сүүл мушгисан хэвээр байна. Уул уурхайн эрчимтэй хөгжлийн гарааны шатанд ирээд буй гэх манай орны хувьд төр нь эдийн засгаа зөв бодлогоор удирдаж, иргэдийнхээ эдийн засгийн эрх чөлөөг хангах, орлогыг нь нэмэгдүүлэх үүргийг хүлээж буй билээ. Иргэд эдийн засгийн хувьд хараат бус, хүрэлцээтэй түвшинд аж төрж чадаж байна гэмээж төр Үндсэн хуулиар хамгаалагдсан хүний эрх эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засгийн баталгааг бүрдүүлж чадсан эсэх нь нотлогдох учиртай. Товчхондоо бол эдийн засгийн эрх чөлөө нь хүнд байж болох хамгийн наад захын хэрэгцээ хэрхэн хангагдаж байгаагаар тодорхойлогддог байх нь.

Харин энэхүү хэрэгцээ хангагдаж чадахгүй байгаагаас шалтгаалан нийгэмд элдэв төрлийн хэрэг төвөг, хүний эрхийн зөрчил гарч байгаад төр анхаарлаа хандуулж, алдаагаа ухамсарлах учиртай. “Хүний эрхийг зөрчих явдал улс орны хуулийн эрх мэдлээс гадуур сансар огторгуйд бус, харин улс орны дотоодод, голчлон төр засаг, иргэдийн хооронд үүсдэг” гэж Харвардын их сургуулийн профессор, хүний эрхийг хамгаалах чиглэлээр идэвхийлэн судалгаа хийдэг Хэнри Ж.Штайнер хэлсэн байдаг. Иргэдийн эдийн засгийн эрх чөлөөг хангах төрийн үүрэг нь дан ганц эдийн засгийн эрх чөлөөний тухай заалтыг Үндсэн хууль болон бусад хуульдаа зааж өгөх, түүнчлэн хүний эрхийн асуудлаарх олон улсын гэрээнд элсэн орох явдлаар хязгаарлагдахгүй ээ.

Орчин үеийн нийгмийг эрх чөлөө, тэгш байдал, шударга ёсны зарчимд үндэслэсэн эдийн засгийн эрх чөлөөгүйгээр төсөөлөх боломжгүй юм. Хүн түүний жам ёсны эрх болох амьд явах, халдашгүй дархан байх, өөрийн амьдрах аргаа чөлөөтэй сонгох эрх, хувийн амьдралын бие даасан байдал болон бусад эрхээ эдлэх баталгаа нь эдийн засгийн эрх чөлөө юм. ■

“Залуу судлаач-Ирээдүйн манлайлагч” сангийн ээлжит цахим хэлэлцүүлэг “Эдийн засгийн эрх чөлөө Монголд байна уу” гэсэн цахим хэлэлцүүлэгт оролцогчдын www.Mongolforum.mn цахим хуудаст бичсэн шилдэг ишлэлүүдээс хүгээ.

- Эдийн засгийн эрх чөлөө байгаа болоод хувийн хэвшил байнга, үргэлж өсөлттэй байж, тэлж байна шүү дээ...
- Сэтгэлгээний эрх чөлөөнд хүрээгүй цагт эдийн засгийн хараат байсаар л байна
- Монголын эдийн засгийн эрх чөлөө Боролдой, Долдой хоёрын тал еэвэнгийн үлгэр шиг л байна.
- Баян, ядуу, дундаж давхрага гэх ойлголтууд байгаа бол эдийн засаг эрх чөлөөтэй л байна...
- Эдийн засгийн эрх чөлөөг эрх мэдлээр боохоо больцгооё.
- Чамд 100 төг байлаа гэхэд түүнийг чинь яаж маш ухаалаг үрэхийг төр зааж өгч байвал чи эдийн засгийн эрх чөлөөгүй гэсэн үг.
- Бид хөршүүдийнхээ бэлдсэн торонд өөрсдөө гүйж орж түгжээд түлхүүрийг нь тэдэнд шидэж өгдөг.
- Алив зүйлийн оршин тогтнох эх үндэс нь эрх чөлөө юм бол нийгэм нь бүхэлдээ ядуурч, банкууд хүчээ аван хөгжих нь эрх чөлөө юу?
- Байгаа ч юм шиг юм хийх гэхээр байхгүй ч юм шиг, тэр дээр зүүцэн үсрээд хүрдэггүй унаад ирдэггүй алим шиг л байна.
- Төр хэдий чинээ нийтийн эрх ашгийн төлөө гэж уриа лоозон ярьж нийтийн эрх ашгийн төлөө үйл ажиллагаа явуулна төдий чинээ хувь хүний эдийн засгийн эрх чөлөө багасна.
- Хуулийн хүрээнд эрх чөлөөтэй байгаа. Харин хувийн сонирхол, авлигын улмаас бүх зүйл муу харагдаж байна.
- Монгол Улсад эдийн засгийн үр ашиггүй, үр дүнгүй эрх чөлөө л байна даа.
- Эрх чөлөө байгаа..даанч хуурамч талдаа..
- Эдийн засгийн эрх чөлөөг татварын хуулиуд дарангуйлдаг
- Ам.долларт л ганц эрх чөлөө байна. Бид бүтээгдэхүүнээ дотооддоо биш гадаадад зарж байж ойлгох байх.
- Байхгүй! Хэрэв Зукрберг Монгол хvн байсан бол Facebook гэж дэлхийд байхгүй ш дээ.
- Эдийн засгийн эрх эрх чөлөө нь хуульчилсан актаар хориглосон хэм хэмжээний үйлчлэх хүрээгээр илэрнэ. Эрх нь үүргийн малгай. ■

ЕРТӨНЦ

УКРАЙН УУ ЭСВЭЛ ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮХЭЛ ҮҮ?

Б.ЭНХЦЭЦЭГ

Украин улсын хувь заяа хэрхэх тал дээр олон улсын төрийн тэргүүнүүд, эрдэмтэн, судлаачид оюунаа уралдуулж, хэвлэл мэдээлэл тус улстай холбоотой нөхцөл байдал болон шийдвэр бүрийг тэргүүн нүүрэндээ нийтэлсээр чамгүй хугацааг үдлээ. Манай сэтгүүл ч гэсэн уншигчдадаа энэ талаар хүргэж байна.

Украины Ерөнхийлөгч Янукович өнгөрсөн арваннэгдүгээр сард Оростой хийх гэж байсан худалдааны гэрээг Европтой хийхээр санаагаа өөрчилсөн. Үүнтэй холбогдуулан улс төрийн тайван эсэргүүцэл гарч эхэлсэн билээ. Харин дотоодын догшрол хэрээс хэтэрч, гал ноцсоноос үүдэн Европ болон Америкийн удирдагчид тус улсын эсрэг хориг арга хэмжээ авна гэж сүрдүүлэхэд хүрсэн. Нөгөө талаас Оросын зүгээс Радикал сөрөг хүчнүүдийг буруутгаж, энхтайван байдлыг тогтооход бүх хүчээ зориулна гэсэн мэдэгдэл гаргасан юм. Гэвч олон улсын шинжээчид Орос улсыг үймээний сиймхийг ашиглан Украин улсыг буулган авах нь хэмээн тайлбарлаж байна.

Орос эсвэл Европ хоёрын аль нэгийг нь сонгох шахаанд орчихсон Украины хувьд дунд нь наашаа ч үгүй, цаашаа ч үгүй гацсаар байна. Украин ямар нэг хөдөлгөөн хийх тутамд ганхаж буй гол хүч бол тус улсын эдийн засаг. Дэлхийн 51 дахь том эдийн засгийн хувь заяа дээсэн дөрөөн дээр дэнжигнэж байгааг сүүлийн үед гарсан олон улсын эдийн засагт үзүүлж буй нөлөөллөөс харж болох.

"Fox News" телевизийн Үндэсний аюулгүй байдлын шинжээч Роберт Хормат "Эдийн засгийн нөхцөл байдал аймшигтай байна. Энэ улс валютын

нөөцөө алдаж байгаа. Мөнгөн тэмдэгтийн ханш навс унаж, гадаад өрийн хэмжээ эрсдэлтэй хэмжээнд өндөр, одоогийн нөхцөл байдалд гаднаас ямар ч хөрөнгө оруулалт орж ирэхгүй байна" хэмээн хэлжээ.

Экспорт давамгайлсан Украин улсын экспортын голлох түүхий эд нь гангийн төрлийн бүтээгдэхүүн. Өнгөрсөн жил тус улсын эдийн засгийн өсөлт 0 хувьтай байжээ. Өнөөдрийн хувьсгалын шинжтэй үйл явдал болохоос өмнө ч Олон улсын валютын сан, Дэлхийн банкны мэргэжилтнүүд тус улсыг "Яг одоо эдийн засагтаа шинэчлэл хийж эхэл" гэж зөвлөж байсан. Үүнд голчлон хийн түлшний үнийн зохицуулалт, эрчим хүчний салбарын шинэчлэл, төсвийн алдагдлыг багасгах, уян хатан валютын ханшийн бодлого зэрэг багтаж байв.

Түүхэн талаас нь харвал Украин бол Европын нэг хэсэг. Тус улс Европын холбооны дөрвөн улстай хиллэдэг. Тус улсын түүх соёл, нийгэм эдийн засгийн бүхий л хүрээллийг илтгэдэг хотууд нь Европын соёлын салшгүй хэсэг Киев, Львів, Одесса. "Украины асуудал бол Европын асуудал мөн. Украины олон иргэн Европын холбооны орнуудад хуулийн дагуу болон хууль бусаар амьдардаг. Эдийн засаг, улс төрийн үймээн нь илүү олон иргэнийг улсаасаа дүрвэхэд хүргэнэ. Тус улсад нэн тэргүүнд хууль ёсны дагуу сонгогдож, хүлээн зөвшөөрөгдсөн үндэсний Засгийн газар хэрэгтэй" гэж "The Economist" сэтгүүл бичжээ.

Одоогоор тодорхой болоогүй байгаа ч зарим эсэргүүцэгчид ирэх тавдугаар сард Ерөнхийлөгчийн сонгуулийг зохион байгуулахаа мэдэгдээд байгаа. Гэвч хэн ч ялж, төрийн тэргүүн болсон тус улсад жинтэй санхүүгийн тусламж хэрэгтэй. Украины сан хөмрөг улайж байгааг тус улсын багасч буй валютын

"Чи бидэнд Европыг өгч чадахгүй. Бид /Украин/ бол Европ" [Зүргийг www.kyivpost.com](http://3yryuig.www.kyivpost.com)

Украины эдийн засаг

- 2012 ДНБ өсөлт 0.2 хувь
- 2013 оны ДНБ-ий өсөлт 0 хувь
- Төсвийн алдагдал ДНБ-ий 8.4 хувь
- Ажилгүйдэл 7.5 хувь
- Украины мөнгөн тэмдэгт хоёрдугаар сарын 10-наас хойш дахин 6 хувиар унасан
- Газар тариалангийн нөөц бололцоо өндөр
- Үйлчилгээний салбар 8.7 хувийн өсөлттэй буюу хамгийн хурдацтай өсч буй эдийн засгийн салбар
- Хамгийн том эрсдэл нь улс төрийн удааширсан хямрал
- Хэрэглэгчийн итгэлийн индекс 72.5 болтлоо унасан
- Үйлдвэрлэл өнгөрсөн жил 5 хувиар унасан
- Гадаадын хөрөнгө оруулалтаар 183 орноос 137 дугаар байрт жагссан нь харьцангуй доогуур үзүүлэлт

Эх сурвалж: Дэлхийн банк

► нөөц, төсвийн алдагдлын томорч буй ангал, энэ жил төлж барагдуулах ёстой 13 тэрбум ам.долларын өрт тод гэрчилнэ. Өнгөрсөн жилийн арванхоёрдугаар сард Ерөнхийлөгч Януковичтай үзэглэсэн Оросын 15 тэрбум ам.долларын аврал тус улсыг ивээхгүй бололтой. Украин улсад уснаас гарахын тулд дор хаяж 25 тэрбум ам.доллар хэрэгтэйг эдийн засагчид хэлж байна. Эхний ээлжинд яаралтай хэдэн тэрбум ам.доллар дараа нь олон жилийн хугацаатай багц зээл.

Дэлхийн эдийн засгийн доржилт

Украины асуудал савнаасаа халин дэврэх тусам хөрөнгө оруулагчид болон дэлхийн тэргүүнүүд энэхүү тогтворгүй байдал хэрхэн дэлхийн эдийн засагт нөлөөлөх бол гэдэгт санаа зовниж эхэлж байна. Украин улс эдийн засгийн стратегийн ач холбогдол өндөртэй байршилд оршдог. Тиймээс ч Орос болон Европын зах зээлийг холбодог гол гүүр нь Украин төдийгүй голлох үр тариа нийлүүлэгч билээ.

“CNN Money” Украины асуудалд томоохон эдийн засгийг тэргүүлэгчид яагаад анхаарах ёстой таван шалтгааныг тодорхойлжээ.

1. Орос улс Европ тивийн хийн хэрэглээний 25 хувийг хангадаг. Гэсэн ч үүний тал хувь нь Украины нутгаар дамждаг хийн хоолойгоор хангагддаг. Орос хийн хоолойгоо хаавал эрчим хүчний үнийг хөөргөдөг магадлал өндөртэй.
2. Оросын эдийн засаг олон улсын эдийн засгаас гүн хамааралтай. Европын импорт тус улсын дэлгүүрүүдийг дүүргэж, иргэдийнх нь дассан амьдралын хэв маягийг тодорхойлдог. Тиймээс хориг арга хэмжээ тус улсын иргэдэд хүндээр тусна
3. Европ болон дэлхийн худалдаа хүнд цохилтод орно. Хэрэв дэлхийн үр тарианы нийлүүлэлт нэрвэгдвэл нөлөөлөл Европ тивийг давж дэлхийн бусад улсыг хамарна. Учир нь Украин улс дэлхийн улаан буудай, эрдэнэшишийн тэргүүлэх экспортлогчдын нэг.
4. Украин улсын Засгийн газар өрөнд баригдсан учир, тусламж зайлшгүй хэрэгтэй. Тусламжгүйгээр тус улс олон улсад өгөх ёстой өрөө төлж чадахгүйд хүрнэ.

5. Украины нөхцөл хөрөнгө оруулагчдыг хөгжиж буй зах зээлд хандах эрсдэлийн үнэлэмжээ чангалахад хүргэж, хөрөнгө оруулалт саарах үндэс болж мэдэх.

Оросын Ерөнхийлөгч Владимир Путины Украинд цэргийн хүч хэрэглэх зөвшөөрлийг Парламент нь баталсан нь Европын хувьцаа унах үндсэн шалтгаан болсныг зэх зээл харуулсан. Украины тодорхой бус байдал хувьцааны ханшид мэдэгдэхүйц шингэж буй нь энэ гэж эдийн засагчид хэлж байна. Барууныхан Путины үйлдэлд шүүмжлэлтэй хандаж Криймээс цэргээ гаргахыг Оросоос шаардаад байгаа. АНУ-ын парламентын Нарийн бичгийн дарга Жонн Керри Киевд айлчилж, дотоодын засгийн газарт нь дэмжлэг үзүүлэх гэж байгаа аж.

Оросын Төвбанк бодлогын хүүгээ 5.5 хувиас долоон хувь руу огцом өсгөсөн нь рубль чангарахад хүргээд байна. Харин АНУ-ын бизнесийн магнат, хөрөнгө оруулагч Уоррэн Баффет хэлэхдээ “Зөрчил үүссэн учраас хувьцаагаа зарж чадахгүй байгаа. Гэхдээ уналтыг өсөлтийн эхлэл гэж харж болох юм” гэжээ. Бүс нутагт хоёрдугаар сарын захиалгын индекс 53.2-т хүрсэн нь шинжээчдийн таамгаас өндөр байгаа ч нэгдүгээр сарын 54 нэгжээс бага байгаа юм. Үүнтэй зэрэгцэн инфляци нэг хувиас бага байгаа нь дефляци үүсэх эрсдэлийг бий болгож байгаа тул төвбанкыг тэлэх бодлого хэрэгжүүлэх шаардлагатайг Олон улсын валютын сангаас анхааруулаад байна. Тус саналыг Төвбанкны Ерөнхийлөгч Марио Драги дэмжиж байгаагаа илэрхийлээд буй.

ОХУ: Өөдөө хаясан чулуу өөрийн толгой дээр

Путин цэргийн хүчээ Украин руу хөдөлгөж, хяналтаа бэхжүүлэх эрхийг Парламентаас авсан нь Украинд дайны уур амьсгалыг өдөөж, барууныхантай “Хүйтэн дайн” зарлалаа хэмээн Ройтерс мэдээлсэн.

Украины асуудлаас үүдэн тус улсад их хэмжээний мөнгө зээлсэн Оросын банкууд өндөр эрсдэлд орж, шатахад хүргэж байгаа. Үүний зэрэгцээ Оросын рубль 2014 оны эхнээс 10 хувь уначихаад байна. Шинжээчид Орос улсад рублийн ханшийн уналтаас сэргийлэх алхмууд эдийн засгийг нь хямрал руу түлхэж байгааг сануулсаар

байгаа.

“Macro-Advisory” зөвлөх компанийн Москва дахь захирал “Орос улсын хамгийн том асуудал бол одоо хөрөнгө оруулалтын дотогшлох урсгал юм. Ингэснээр тус улсын мөнгө эдийн засагт нь эргэлдсээр байх болно” хэмээн одоогийн нөхцөл байдлыг тайлбарлаад байна.

Орос улс буун дуу гаргаагүй байгаа ч тус улсын хөрөнгийн зах зээл болон мөнгөн тэмдэгтийн ханшид хүчтэй нөлөө үзүүлж эхлээд байна. Орос улсын компаниудын хувьцаа 11 хувиар унаад байгаа. Украинаар дамжин Европын орнуудад хий нийлүүлдэг “Газфром” компанийн хувьцаа л гэхэд ганцхан өдрийн дотор 12.5 хувиар унаж, хувьцаа эзэмшигчид нь 12 тэрбум ам.доллар алдаад байна. Ройтерс агентлагийн мэдээлснээр бол Оросын Төвбанк хурдацтай уруудаж буй мөнгөн тэмдэгтээ аврахын тулд 10 тэрбум ам.долларыг аль хэдийнэ зах зээлд нийлүүлчихээд байна.

Санхүүгийн нөхцөл байдлын шахалтад орсон гадна дотнын хөрөнгө оруулагчид өөрт байгаа рублийг зарж барууны орнуудын валют худалдан авч байгаа үзэгдэл нийтлэг байна. Өнгөрсөн хоёр жилийн хугацаанд жил бүр 60 тэрбум ам.доллар тус улсаас гарч байсан бол энэ оны эхний сард 17 тэрбум ам.доллар Оросын эдийн засгийг орхижээ. Энэ нь тус улсын хөрөнгийн гадагшлах урсгал хүчтэй байгааг харуулж байгаа бөгөөд энэхүү урсгал татрах янз ойрын хугацаанд харагдахгүй байгааг “Alfa Bank”-ны мэргэжилтэн Орлова хэлж байна. Зүүн-барууныхны сөргөлдөөн Орос улсын хувьд урт хугацааны хөрөнгө оруулалтын хориг болж мэдэхээр байгааг мэргэжилтнүүд хэлж байгаа юм.

Хэрэв Орос хөрөнгө оруулалт татаж чадахгүйн зэрэгцээ томоохон олон улсын компаниудтай хамтарч чадахаа байвал тус улсын эдийн засаг зогсонги байдалд орж, тулгарч буй эрсдэлүүд хямрал руу шахна. Эцэст нь энэ бүгд улс төрийн тогтворгүй байдалд хүргэж Путины засаглал доргиж, ганхахад хүргэнэ гэдгийг олон улсын мэргэжилтнүүд анхааруулсаар байгаа. Орос улс Украины төлөө өөрийн эдийн засгийг дэнчинд тавьж байгаа нь эдийн засгийн үхэлд хүргэж ч болзошгүй. Тэгэхээр Орос улсын хувьд Украин мөнгөнөөс илүү гэж үү. ■

МАРТЫН 8

ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН БАЙР СУУРЬ ХААНА ЯВНА ВЭ?

Б.ЭНХЦЭЦЭГ

Энэ жилийн гуравдугаар сарын 8-нд олон улсын эмэгтэйчүүдийн өдрийг дэлхий даяараа 103 дахь жилдээ тэмдэглэх гэж байна. Эл өдөр олон улсад эмэгтэйчүүдийн эдийн засаг, улс, төр, нийгмийн хүрээнд хүрч чадсан ололт амжилтыг дэлгэн харуулах олон үйл явдал зохион байгуулдаг. НҮБ жил бүр уриа дэвшүүлдэг.

Өнгөрсөн жил “Амлалт бол амлалт: Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг зогсоох цаг нь болсон” гэсэн уриатай байсан бол энэ жил “Эмэгтэйчүүдийн эрх тэгш байдлын төлөө гэдэг бол бүх хүний тэгш эрхийн төлөө юм” хэмээх уриаг дэвшүүлээд байгаа. Тэгвэл өнгөрсөн хугацаанд эмэгтэйчүүдийн байр суурь улс орнуудад хэр ахисан юм бэ?

НҮБ-аас гаргасан судалгаагаар 2013 оны эхний байдлаар парламентийн таван гишүүн тутмын нэг нь эмэгтэй хүн байна. Энэ нь дунджаар улс орны шийдвэр гаргах түвшнийхний 20.9 хувь нь эмэгтэй хүн байгааг харуулж байгаа аж. Дэлхийн улсуудын нийт төрийн тэргүүнүүдээс найм нь эмэгтэй хүн байгаа бол 13 нь Засгийн газрыг тэргүүлж байна. Энэ дундаас Руанда улс хамгийн олон тооны эмэгтэй парламентийн гишүүдтэй байгаа бөгөөд гишүүдийнх нь 56.3 хувь нь эмэгтэй. Харин нөгөө талаас дэлхийн 37 улсын Парламентад эмэгтэй гишүүдийн оролцоо 10 хувиас доош байгаа ажээ.

Эмэгтэйчүүдийн оролцоо товчхондоо

- 2011 оны байдлаар 59 орны Парламентийн нийт суудлын 21.8 хувьд эмэгтэйчүүд сонгогджээ

- 2005 оны байдлаар сайдуудын түвшинд сонгогдсон эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 14.2 байсан бол 2012 онд 16.7 хувь болж өсчээ.
- Руанда улсын Парламентийн доод танхимын 80 суудлын 45 суудалд эмэгтэйчүүд сонгогдсон
- НҮБ-ын жагсаалтад багтсан улсуудаас долоо нь эмэгтэй Парламентийн гишүүнгүй
- ДЭЗФ-ын гаргадаг бүх салбар дахь хүйсийн ялгааг харуулсан жагсаалтад Исланд тав дахь жилдээ тэргүүлж байна.
- Монгол Улс 2013 оны ДЭЗФ-ын жагсаалтад 33 орж байна

Манай улс Дэлхийн эдийн засгийн форумаас гаргадаг нийгэм улс төр, эдийн засгийн бүхий л салбар дахь хүйсийн ялгааг харуулсан үзүүлэлтэд 136 орноос энэ жил 33-т орсон нь өмнөх жилээс 11 байр урагшилсан үзүүлэлт болж байна. Эрэгтэй эмэгтэйчүүдийн бичиг үсэг тайлагдсан тэнцвэрт байдлаар дэлхийд нэгдүгээрт орж байгаа бол эдийн засгийн оролцоо ба боломжоороо хоёрдугаарт орж байна. Харин Парламент дахь эмэгтэйчүүдийнхээ тоогоор нэлээд хойгуур буюу 88 дугаарт жагсаж байна. Түүнчлэн сайдын түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн эзлэх байр сууриар 108 дугаар байрт орж байгаа нь манай улсын хувьд хамгийн хойгуур жагсаж буй цөөн үзүүлэлтүүдийн нэг болж байна.

Дэлхийн банк 2013 онд гаргасан “Монгол улс: Хөдөлмөрийн зах зээл дэх жендэрийн тэгш бус байдал, бодлогын зөвлөмж”-дөө манай улсыг

бусад оронтой харьцуулаад улс төр, эдийн засгийн эрх мэдэл болон шийдвэр гаргах түвшинд тэгш бус байдал ихээхэн хэмжээтэй байна гэж дүгнэжээ. Хөдөлмөрийн зах зээлийн хувьд жендэрийн ялгавартай байдал нь ялангуяа, эмэгтэйчүүдийн голлон хийж буй ажлын төрлүүд (ихэнхдээ хөлсгүй хөдөлмөр, бага боловч хувиараа хөдөлмөр эрхлэх болон аж ахуй эрхлэх ажил, жендэрээр ялгарал гарсан ажил мэргэжил) болон тэдний цалингийн байдлаас тодорхой харагдаж байгааг мөн онцолжээ. Үүнээс гадна дээд түвшний удирдах албан тушаалд эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл хязгаарлагдмал байгааг мөн тэд хэлж байна.

Дэлхийн банкны тайланд дурдсанаар, эдийн засагт оролцох оролцоо хийгээд хөдөлмөрийн зах зээл дэх жендэрийн тэгш бус байдал нь эдийн засгийн хөгжилд төдийгүй түүний өсөлтөд ихээхэн уршиг тарьдаг байна. Жишээлбэл, Хүнс, хөдөө аж ахуйн байгууллагын тооцоолсноор, үйлдвэрлэлийн нөөцийг ашиглах эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн боломж тэгш байсан бол хөгжиж буй орнуудын хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл 2.5-4 хувь өндөр байхаар байжээ. Хөдөө аж ахуйгаас бусад салбар дахь эмэгтэй ажилчид болон менежерүүдийн алагчлалыг устгаснаар нэгж ажилчны хөдөлмөрийн бүтээмжийг 25-40 хувиар, Зүүн Азид 7-18 хувиар өсгөх боломжтой гэсэн судалгаа гарсан байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг Жендэрийн үндэсний хорооноос хийсэн судалгаанд оролцогчдын 64.5 хувь

► нь улс төрийн амьдралд эрэгтэй, эмэгтэйчүүд адил тэгш эрхтэй оролцох ёстой гэж үзэж байгаагаа илэрхийлжээ. Гэсэн ч нийгэмд эрэгтэй эмэгтэй хүмүүс адил тэгшээр оролцох ёстой гэсэн хандлага давамгайлж байгаа ч эмэгтэйчүүд нь эмэгтэйчүүдээ дэмжих хандлага илүүтэй байжээ.

Манай улсын хувьд ажил хийж буй эмэгтэйчүүд гэрийн ажлын ачааллыг давхар үүрэх ёстой гэсэн нийтлэг ойлголт нь эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн нийт болон өндөр өсөлттэй салбарууд дахь оролцоонд нөлөөлж байна гэж Дэлхийн банкны мэргэжилтнүүд үзэж байна. Мөн эмэгтэйчүүдийн албан тушаал, өндөр насны тэтгэвэр, ядуурал, ялангуяа өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн ядууралд хүргэхэд ч нөлөөлж байгаа аж. Тухайлбал, эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс эрт тэтгэвэрт гарч болох тэтгэврийн хуулийн заалтыг буруугаар ашиглаж, эмэгтэйчүүдийг тэтгэвэрт гаргасан, ингэснээр тэдний албан тушаал ахиж ажиллах, тэтгэврийн хувь хэмжээгээ нэмэгдүүлэх боломжид сөргөөр нөлөөлсөн тохиолдлууд манай улсад ихээхэн гардаг байна.

Мэргэжилтнүүдийн зүгээс Засгийн газраас эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл багатай уул уурхай, зам тээвэр, бараа бүтээгдэхүүн хадгалах болон харилцаа холбооны салбарт эмэгтэйчүүд ажиллахыг тусгайлан дэмжих арга хэмжээ авч ажиллахыг зөвлөж байна. Ингэснээр эрэгтэй хүн давамгайлан ажилладаг салбарт эмэгтэй хүн ажиллуулахаас сэрэмжилдэг нийгмийн болон соёлын буруу хандлагыг өөрчлөх чиглэлд мөн тус дэм болох аж. Түүнчлэн эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрийн зах зээлийн үнэлэмжийг сайжруулах бодлого нь дээрх хүчин зүйлсийг шийдвэрлэхэд чиглэгдэх шаардлагатай. Улсын секторт авах арга хэмжээнд эмэгтэйчүүд хаана их ажиллаж байгаа, албан тушаал ахихад тэдэнд юу саад болдог, тэдний санааг зовоодог ямар асуудлууд байдаг зэргийг судалж хянах, улмаар тэдгээр асуудлыг шийдвэрлэх стратеги боловсруулах зэрэг багтаж болно гэж гадна дотнын мэргэжилтнүүд үзэж байна. ■

БИЗНЕСИЙН ХҮҮХНҮҮД

ХАТАН НҮҮДЭЛ

Бялуу, амтлаг нандин бүтээгдэхүүний салбарт 16 жил тасралтгүй үйл ажиллагаа явуулж байгаа “Жүр Үр” компанийн өсөлт, хөгжлийн эхний 10 жилийг удирдан чиглүүлж явсан Б.Мөнхзул захирлыг энэ удаа “Мартын-8”-ыг тохиолдуулан сэтгүүлийнхээ “Бизнесийн хүүхнүүд” буландаа урьж оролцууллаа. Дотооддоо болон ОХУ-д санхүү эдийн засаг, бизнесийн удирдлагаар мэргэшсэн тэрбээр өнөөдөр компанийнхаа Хүний нөөцийн газрын захирлаар ажиллаж байна.

Б.ЦЭЦЭН

-“Жүр Үр” компанийг байгуулж байсан тэр үеэ дурсахгүй юу?

Манай бэр одоо компанийн ерөнхий технологич Г.Сарангэрэл маань ШУТИС-д хүнсний технологийн мэргэжлээр сурч байхдаа төрөл бүрийн амттай сайхан бялуу хийж баяр ёслолоор хэрэглэдэг байсан нь энэхүү компанийн эхлэлийг тавих санааг төрүүлсэн. Ингээд 1998 онд гэр бүлийн хүрээнд хүн бүр хувь нэмрээ оролцуулан “Жүр Үр” ХХК-ийн үйл ажиллагааг эхлүүлж байлаа.

-Анх үйлдвэрийнхээ үйл ажиллагааг хэрхэн эхлүүлж байсан бэ?

Анх “Сэрүүлэг” дээд сургуулийн байрны подвольд хоёр өрөө түрээслэн гурван хүний бүрэлдэхүүнтэй ажлаа эхлүүлж байсан бол одоо 300 гаруй ажилтантай, салбартаа тэргүүлэх компани болон хөгжиж байна.

-Эмэгтэй хүний хувьд анхны ажлын байрын өнгө төрхийг ямар байгаасай гэж хүссэн бэ?

-Манай анхны ажлын байр Ард кинотеатрын хойно байрлах ХАУС салбар маань билээ. 2000 оны үед тухтай ярилцаж суух архи тамхигүй тохилог кафе ховор байсан үе. Дийлэнхдээ нэг бол үнэтэй ресторан эсвэл гуанз гэсэн хоёр ангилал байсан. Интерьер дизайныг нь ч гэртээ байгаа юм шиг сэтгэгдэл төрөхөөр хийе гэж өөрсдөө ярилцаад л тохижуулж байлаа.

-“Жүр Үр” компанийн нэрийг хэн өгсөн бэ. Ямар утгатай вэ?

Манай нөхөр өгсөн. Эмийн дээд “Ар үр, Бар үр, Жүр үр” гээд гурван үр байдаг. Нэгдүгээрт хүнс хүнд эм шиг ач тустай эрүүл мэндийг дэмждэг байх, хоёрдугаарт, үр нь өсөн дэвжихийн эхлэл гэж үздэг тул энэ нэрийг сонгосон. ►

► **-Танай бүтээгдэхүүнүүд бусад ижил төрлийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчдийнхээс ялгарах давуу тал нь юу вэ?**

Бид бүтээгдэхүүнээ “Жүр Үр”-ийн өөрийн боловсруулсан технологиор үйлдвэрлэдэг. Дэлхийд бэйкерийн хөгжлөөр тэргүүлэх орнуудын технологи туршлагаас судлан түүхий эдийн сонголт, Монгол хүний амтлах чанар, хэрэглэгчдийн худалдан авах чадвар зэрэгтэй уялдуулан бүтээгдэхүүнээ үйлдвэрлэдэг.

-Богино настай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг онцлогтой компанийн хувьд урт хугацаанд оршин тогтнохын тулд ямар стратеги, бодлогыг барьж ажилладаг вэ?

-Бялууг хамгийн сайн түүхий эдээр үйлдвэрлэж, үзэмж, амт хоёрыг нь төгс хослуулсан байх хэрэгтэй. Хүн сайхан амтыг мэдэрч амьдралдаа баясал нэмж байх учиртай. Харин орчин үеийн технологийн дэвшилтэй холбоотой гарч ирсэн химийн нэмэлтүүдийг хэрэглэхгүй гэсэн бодлогыг чанд баримталж ажиллаж байгаа. Тиймээс манай компани эко технологиор бүтээгдсэн эко бүтээгдэхүүнээр хэрэглэгчиддээ үйлчилдэг онцлогтой. Манай хамт олон шинэхэн, амтлаг бүтээгдэхүүнээр айл гэр бүрт аз жаргал түгээхээр өглөө нартай уралдан ажилладаг эрч хүчтэй, ажилсаг залуусаар дүүрэн.

-Танайх татварт хэдэг төгрөг төлдөг вэ?

-16 жилийн хугацаанд үйл ажиллагаа маань жилээс жилд өргөжин түүнийг дагаад улсын төсөвт оруулах хувь нэмэр маань ч ямагт нэмэгдсээр ирлээ. Өнгөрсөн оны байдлаар хагас тэрбум төгрөг татварт төлөөд байна.

-Эмэгтэй хүний хувьд энэ төрлийн бизнес эрхлээд явахын сайхан нь юундаа байна вэ?

Эмэгтэй хүн олонтой газар эмх цэгцтэй, цэвэр тохилог байдаг. Хүнс гэдэг хүнд энергийг маш хүчтэйгээр дамжуулдаг зүйл гэж судлаачид тодорхойлдог. Тиймээс ээжийн хийсэн хоол амттай байдгийн адилаар эмэгтэйчүүдийн хийсэн бүтээгдэхүүн илүү сайхан болдог

“Жүр үр” компанийн бялуу чимэглэх цех

Фотор Э.Зоригт

гэж боддог. Манай хамт олон “Жүр үр”-ийн амтаар хүмүүний амьдралыг аз жаргалаар хөглөх” нэгэн сэтгэлээр чанартай, сайхан сэтгэлээ шингээсэн зөв энергитэй бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхийн төлөө хичээн ажилладаг.

-Шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэй хүн ажиллахын хэцүү нь юу вэ?

Аливаа айл гэрийн алс хэтийн чухал шийдвэрийг гэрийн эзэн гаргаж гол ноён нуруу болдог ч өнөө маргаашийн ажил, амьдрал, айл гэрийн өнгө төрх, үр хүүхэд, эр нөхөр ямар байх нь эзэгтэйгээс илүү хамааралтай байдаг. Эрэгтэйчүүд хэт зоримог зантай учир дан эрчүүд суугаад шийдвэр гаргахаар эрсдэл өндөртэй шийдэлд хүрчих гээд байдаг талтай тул энэ үед эмэгтэй хүний уран ухаан, уян хатан чанар асуудлыг оновчтой шийдвэрлэхэд чухал үүрэгтэй байдаг гэж боддог. Өөрөөр хэлбэл, хатан нүүдлийг хийж чаддаг.

Манай компанийн удирдлагын түвшинд ч тэр эрэгтэй эмэгтэй удирдагчдын харьцаа ойролцоо байдаг учир зөв шийдвэр гаргаж бизнесээ амжилттай авч яваа гэж боддог.

-Шийдвэр гаргах түвшинд Эмэгтэй хүний сул талыг та юу гэх вэ?

Эмэгтэй хүний хувьд зоримог

эрсдэлтэй алхам хийхээс зайлсхийж аливаа асуудлыг алгуур, аядуу шийдвэрлэхийг эрмэлздэг.

Бусдын санаа бодлыг нэгтгэн эв эеийг хийчээн ажиллах хандлага давамгайлдаг юм шиг санагддаг. Энэ нь нэг талаасаа эрс шийдвэртэй алхам хийхэд цаг хугацаа алддаг сул талтай мэт боловч эрсдэлээс хамгаалах давуу тал ч бас бий.

-Одоо танай компанийн гүйцэтгэх захирлаар эрэгтэй хүн ажилладаг юм байна. Хийж байсан ажлыг тань үргэлжлүүлж яваа хүнийг хөндлөнгөөс харахад хэр санагдаж байна вэ?

Эрэгтэй хүн удирдаж байгаа болоод ч тэр юм уу, хөрөнгө оруулалт тал дээр их ахицтай явна. Эрс өөрчлөлтүүдийг хийж чадаж байна л гэж харж байгаа.

-Бялуу үйлдвэрлэдэг компанийн удирдлага өөрөө ямар бялуунд дуртай вэ?

Би өөрөө чийз болон аарцтай бялуунд илүү дуртай. Манай гэр бүлийнхэн гэхэд хүн бүр өөр өөрийн онцгой сонголттой байдаг. Жишээ нь охин маань аарцтай бялуунд, хүү шоколадтай бялуу, нөхөр цөцгийтэй гэх мэт брэнд болсон бялуунуудаа сонгон хэрэглэдэг. Гэхдээ бидний хүч хөдөлмөр, сэтгэл шингэж бүтээгдсэн болохоор бүх бүтээгдэхүүндээ дуртай, үнэнч хэрэглэгчид нь болдог. ■

MONGOLIA 2014 MINING

INTERNATIONAL MINING & OIL/GAS EXPO

**Буянт Ухаа Спортын Ордон
Улаанбаатар, Монгол улс
2014 оны 4-р сарын 10-12
www.mongolia-mining.org**

УУЛ УУРХАЙ, ГАЗРЫН ТОСНЫ ОЛОН УЛСЫН ҮЗЭСГЭЛЭН 4 ДЭХ УДААГАА

МОНГОЛЫН УУЛ УУРХАЙН:

Хамгийн ТОМ

Хамгийн ОЛОН УЛСЫГ
хамарсан

Хамгийн олон ЗОЧИНТОЙ

Хамгийн ДЭВШИЛТЭТ
ТЕХНОЛОГИЙГ дэлгэн
үзүүлдэг

Хамгийн ЧУХАЛ
үзэсгэлэн

Нийт талбайн 85% нь захиалагдсан!

Mongolia Mining 2014-м оролцож бүтээгдэхүүн үйлчилгээгээ сурталчилхаар Англи, Австрали, БНХАУ, Япон, ОХУ, Турк, Польш, АНУ, Герман, Канад зэрэг дэлхийн 22 орны 120 компани бүртгүүлээд байна.

Их Британы уул уурхайн ассоциацийн гишүүд, олон улсын хөрөнгө оруулагчид, Монголын томоохон уул уурхайн компануудын төлөөлөл, бизнесийн түнштэйгээ уулзах таатай боломж хүлээж байна.

Эрхэм зочин та яг одоо бүртгүүлнэ үү!

www.mongolia-mining.org цахим хуудсаар зочлон бүртгүүлж үзэсгэлэн үнэ төлбөргүй үзэх тасалбараа захиалаарай. Та бүртгэлийн дугаараараа ивээн тэтгэгчийн шагнал 2ш **Blundstone143** уухайнчины гутал хожих сугалаанд оролцох боломжтой болох ба шагналыг үзэсгэлэнгийн үеэр гардуулна.

Та дэлхийн шилдэг технологитой танилцахаас гадна азтан болох боломжийг бүү алдагтун.

ДЭМЖИГЧ БАЙГУУЛЛАГА:

УУЛ УУРХАЙН ЯАМ

ГАЗРЫН ТОСНЫ
ГАЗАР

АШИГТ МАЛТМАЛЫН
ГАЗАР

ЗОХИОН БАЙГУУЛАГЧ:

Утас: 976 11 344488, E-mail: info@mongolia-mining.org

КОМПАНИЙН ЗАСАГЛАЛ

ИТГЭЛЦЭЛ

Б.АЛТАЙ

Компанийн засаглалын үндэсний зөвлөлөөс “Монгол Улсын компанийн засаглалын үндэсний тайлан”-г өнгөрсөн онд гаргасан. Тус тайланд Монголын арилжааны банкуудын засаглалын индексийг тооцоолжээ. Үүнд Компанийн нээлттэй байдал, ТУЗ-ийн үйл ажиллагаа, Хяналт, Зарчмуудын хэрэгжилт гэсэн дөрвөн шалгуур үзүүлэлтийг харгалзан үзсэн аж. Засаглалын индексийн үзүүлэлтийн үнэлгээгээр Монголын банкны салбарын засаглал нь “засаглалын суурь тавигдаж байгаа” гэсэн үнэлгээнд хамрагдаж байна.

Банк тус бүрийн индексийг авч үзэхэд Монголд засаглал төлөвшсөн банк алга байгаа нь тогтоогджээ. Харин засаглал бүрдэж байгаа зургаа, засаглалын суурь тавигдаж буй долоо, муу засаглалтай нэг банк үйл ажиллагаа явуулж байна. Энэ нь Монголын банкны салбарын засаглал төлөвшөөгүй, төлөвшүүлэх хэрэгцээ, шаардлага зайлшгүйн нотолгоо хэмээн засаглалын тайланд тэмдэглэжээ.

Манай улсад сүүлийн 22 жилийн хугацаанд 31 банк байгуулагдсанаас 15 нь дампуурч, гурван банк нэгдэж, нийт 13 банк үйл ажиллагаа явуулж байна. 2005 оноос арилжааны

банк байгуулах тусгай зөвшөөрөл олгогдоогүй. Арилжааны банкны тусгай зөвшөөрөлтэй дээрх банкууд санхүүгийн салбарын 97 хувийг бүрдүүлж, ДНБ-ий 80-90 хувьтай тэнцэх хэмжээний мөнгийг эргэлдүүлж байна. Нийт зургаан банк нь гадаадын хөрөнгө оруулалттай болон гадаадын хувь нийлүүлэгчдийн эзэмшилд байгаа юм. Энэ нь банкны системийн 43 хувийг эзэлж байна.

“Банкны салбар дахь нийт хадгаламж эзэмшигчдийн тоо 2.4 сая, зээлдэгчийн тоо 650.8 мянга. Банкны салбарын нийт активын хэмжээ 15.1 их наяд төгрөгт хүрсэн. Нийт активын 25.6 хувийг мөнгөн хөрөнгө, 9.6 хувийг богино хугацаат хөрөнгө оруулалт, 54.6 хувийг зээлийн өрийн үлдэгдэл, үлдэх 10 хувийг бусад актив бүрдүүлж байна” хэмээн “Монгол Улсын санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлан-2013”-д дурджээ. Тус тайланг Монголбанк, Сангийн яам, Санхүүгийн зохицуулах хороо хамтран жил бүр эмхэтгэн гаргадаг.

Арилжааны банкуудын санхүүгийн тайлан /2013 оны байдлаар/

Голомт банк: Хувь нийлүүлэгчдийн хооронд үүссэн маргаан нэг тийш болж, тус банкиг тойрсон асуудал намжих шиг боллоо. Тус банк 3.7 их наяд төгрөгийн активтай, 320 тэрбум төгрөгийн өөрийн хөрөнгөтэй. Өнгөрсөн онд 47 тэрбум төгрөгийн татварын дараах ашигтай ажиллажээ. Голомт банк 1750 ажилтантай.

Худалдаа хөгжлийн банк: Ардчилалтай нас чацуу гэж хэлж болох Худалдаа хөгжлийн банкны нийт актив 4.7 их наяд, өөрийн хөрөнгө 422 тэрбум, банкны татан төвлөрүүлсэн хадгаламж 1.8 их наяд төгрөг аж. Тус банк 2010 онд 20.7, 2011 онд 48.5, 2012 онд 64.8 тэрбум төгрөгийн

татварын дараах ашигтай ажилласан байна. Өнгөрсөн оны татварын дараах ашиг нь 111.9 тэрбум төгрөг.

Төрийн банк: “Хадгаламж” банкиг өөртөө нэгтгэсэн тус банкны нийт актив 1.8 их наяд төгрөг. Татан төвлөрүүлсэн хөрөнгө буюу хадгаламжийн хэмжээ 1.6 их наяд төгрөгт хүрч 45 хувиар өссөн байна. Банкны чанарын үзүүлэлт болох төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвар 44 хувьтай гарч, Монголбанкнаас тогтоосон шалгуур үзүүлэлтийг 76 хувиар давуулан биелүүлжээ. Төрийн банк өнгөрсөн онд 5.6 тэрбум төгрөгийн ашигтай ажилласан байна.

ХААН банк: 4500 гаруй ажилтантай, 2013 оны “Компанийн сайн засаглалыг хэрэгжүүлэгч оны онцлох Энтерпренер”-ээр шалгарсан. Монгол Улс даяар нийт 520 салбар нэгжтэй ХААН банкны нийт актив 4.8 их наяд төгрөг. Өөрийн хөрөнгө 470 тэрбум, татан төвлөрүүлсэн хөрөнгө дөрвөн их наяд. Татварын дараах цэвэр ашиг 96 тэрбум төгрөг. Банкны нийт зээл 2.4 их наяд төгрөг.

Хас банк: Монгол орны хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж 107 салбар нэгжтэй тус банк 600 гаруй мянган харилцагчтай. 1600 гаруй ажилтантай Хас банкны нийт актив 1.8 их наяд төгрөг. Өөрийн хөрөнгө 179.7 тэрбум. Банкны татварын өмнөх ашиг нь өнгөрсөн оны байдлаар 29.9 тэрбум төгрөг.

Капитал банк: Санхүүгийн үзүүлэлт нь тогтмол сайжирч байгаа банкны нэг. Актив хөрөнгийн хэмжээ 91.2 хувиар, нийт харилцах хадгаламжийн хэмжээ 54.7 хувиар, өөрийн хөрөнгө нь энэ онд 11 тэрбум төгрөгөөр өссөн дүнтэй гарчээ. Тус банк 400 гаруй ажилтантай. Банкны нийт актив 255.8 тэрбум, өөрийн хөрөнгө 23.8 тэрбум төгрөг. ■

Арилжааны банкны ТУЗ-ийн гишүүдийн мэдээлэл

№	БАНК		ТУЗ-ийн гишүүдийн нэрс	Сургалтад суусан эсэх	Гэрчилгээний дугаар
1	ГОЛОМТ	1	Л.Болдхуяг	Тийм	
		2	Ч.Мөнхцэцэг	Тийм	0420014
		3	З.Тэлмүүн	Тийм	0720016
		4	Д.Мөнхтөр	Тийм	0420015
		5	Урс Э.Шварценбах	Үгүй	
		Хараат бус гишүүд			
		6	Ж.Үнэнбат	Тийм	
2	ХААН	1	Хидео Савада	2012.06.26	Seiw Audit Corporation
		2	Ёшиаки Мишима	2012.06.26	Seiw Audit Corporation
		3	Ц.Баатарсайхан	2012.05.23	КЗХТ
		4	Д.Хулан	2012.05.23	КЗХТ
		5	Жемал-уд-дин Кассум	2012.08.21	КЗХТ
		Хараат бус гишүүд			
		6	Роберт Дрессен	2012.08.12	КЗХТ
3	ХУДАЛДАА ХӨГЖИЛ	7	Д.Моломжамц	2012.08.21	КЗХТ
		1	Д.Эрдэнэбилэг	Тийм	220014
		2	З.Шагдарсүрэн	Тийм	220015
		3	Ч.Энхболд	Тийм	220017
		Хараат бус гишүүд			
		4	Р.Коппа	Үгүй	
		5	Т.Цолмон	Тийм	220018
4	ХАС	1	Ч.Ганболд	Тийм	0420 013
		2	М.Болд	Үгүй	
		3	Д.Бат-Очир	Үгүй	
		4	Ричард Ранкен	Үгүй	
		5	Shuji Irie	Үгүй	
		6	Майкл Мадден	Үгүй	
		7	Sabrina Dziurman	Үгүй	
		8	Н.Цэлмүүн	Үгүй	
		9	П.Эрдэнэжаргал	Үгүй	
		Хараат бус гишүүн			
5	ТӨР	10	Б.Саран	Үгүй	
		1	Ж.Ганбат	Үгүй	
		2	Ч.Сайнбилэг	Үгүй	
		3	Ж.Төмөрбаатар	Тийм	53
		4	Б.Батцэцэг	Үгүй	
		5	Д.Болдбаатар	Үгүй	
		6	Т.Доржханд	Үгүй	
		7	О.Алтангэрэл	Үгүй	
		Хараат бус гишүүд			
6	КАПИТАЛ	8	М.Батжаргал	Үгүй	
		9	А.Ганзориг	Үгүй	
		1	Т.Батбаяр	Үгүй	
		2	Б.Ундармаа	Үгүй	
		3	М.Сүхээ	Үгүй	
		4	Б.Норжинлхам	Үгүй	
		Хараат бус гишүүн			
		5	Ш.Гоохүү	Тийм	КЗХТ
		6	Ц.Доржготов	Үгүй	
7	ЧИНГИС ХААН	1	Громов С.Б.	Үгүй	
		2	Донцова А.Г.	Үгүй	
		3	Филиппе Майер	Үгүй	
		4	Л.Ариунаа	Тийм	130009
		Хатаар бус гишүүн			
8	КРЕДИТ	5	Д.Ома	Үгүй	
		1	Волков Михаил Юрьевич	Үгүй	
		2	Мелехов Александр Юрьевич	Тийм	620042
		3	Сазонов Дмитрий Сергеевич	Тийм	620017
		4	Тулин Олег Дмитриевич	Тийм	620016
9	ҮНДЭСНИЙ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАГТ	Хараат бус гишүүн			
		5	Т.Оюунчимэг	Тийм	620018
		1	Б.Баярсайхан	Үгүй	
		2	Ч.Маралмаа	Үгүй	
		3	Ж.Эрдэнэбилэг	Тийм	
10	ХӨГЖЛИЙН БАНК	4	Akira Minamino	Үгүй	
		Хараат бус гишүүн			
		5	Г.Дамбийням	Тийм	
		1	Б.Шинэбаатар	Тийм	0420 004
		2	Б.Батзаяа	Тийм	0630 077
11	КАПИТРОН	3	Д.Болдбаатар	Үгүй	
		4	Ч.Отгочулуу	Үгүй	
		5	М.Баянмөнх	Тийм	0630 055
		Хараат бус гишүүд			
		6	Б.Лхагвасүрэн	Үгүй	
12	ЭРЭЛ	7	Б.Найдалмаа	Үгүй	
		8	Ч.Нэргүй	Тийм	сургагч багш
		1	Д.Дагвадорж	Үгүй	
		2	Б.Мэдрээ	Үгүй	
		3	О.Хүрэлбаатар	Үгүй	
13	УЛААНБААТАР	4	Д.Эрдэнэбаяр	Үгүй	
		Хараат бус гишүүн			
		5	Ө.Ганзориг	Үгүй	
		1	Д.Эрдэнэбат	Үгүй	
		2	Д.Төмөрхүү	Тийм	
14	ТЭЭВЭР ХӨГЖИЛ	3	Д.Сэргэлэн	Үгүй	
		Хараат бус гишүүд			
		4	Б.Эрдэнэсанаа	Тийм	
		5	Рольф Д.Вёрле	сургагч	
		1	Д.Батжаргал	Тийм	
		2	А.Энхмэнд	Үгүй	
		3	С.Уранчимэг	Тийм	220005
		4	Ш.Төмөрбаатар	Үгүй	
		5	Р.Мөнхтуул	Тийм	220004
		1	Д.Энхтайван	Тийм	520007
		2	Н.Цэрэндорж	Тийм	520008
		3	Л.Баян-Алтай	Тийм	520006
		4	Ц.Соёл-Эрдэнэ	Тийм	520010
		Хараат бус гишүүн			
		5	В.Оюунчимэг	Тийм	520011

Эх сурвалж: Банкуудын вэб хуудас, Монгол

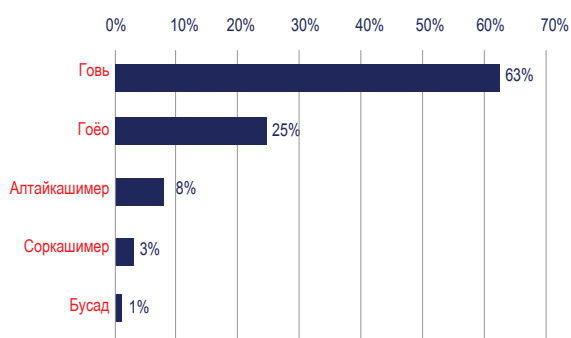
ТОП-20

ДЭЛХИЙГ ХУВЦАСЛАХ МӨРӨӨДӨЛ

"Говь" компанийн бүтээгдэхүүн. 2014.02.20

Дотоодын зах зээлийн бүтэц

Эх сурвалж: МХБ

ЭЗӨРИГТ

Элсээр биш ноолуураар дэлхийд танигдсан Монголын өөр нэгэн говь бол "Говь" ХК юм. Тус компани Монголын ноос ноолуурын салбарын 63, гадаад зах зээлийн 47 хувийг дангаараа эзэлдэг маш том компани. Хувьчлалаас буюу 2007 оноос хойш "Говь" ХК 23.7 тэрбум төгрөгийг техник, тоног төхөөрөмжийн хөрөнгө оруулалтад зарцуулснаар өрсөлдөгч нараасаа ялгаран, олон улсад нэр хүндтэй брэнд болж чадсан байна. Тэр ч утгаараа өдгөө дэлхийн топ таван ноолууран бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчийн нэгт зүй ёсоор ордог аж. Мөн "Говь" компанийн хувьцаа Монголын хөрөнгийн биржийн Топ 20 индексн зэрэглэлд багтсан. Компанийн зах зээлийн үнэ цэнэ 51.6 тэрбум төгрөг бөгөөд нийт 16694 хувьцаа эзэмшигчидтэй, 7801125 хувьцаатай. /Хувьцаа эзэмшигчдийн дэлгэрэнгүйг графикаас харна уу/ Хувьцааны ашгийг харахад нэгж хувьцаа 6620 /2014 оны хоёрдугаар сарын 19-ний байдлаар/ төгрөг байна. Мөн нэгж хувьцаанд зарласан ногдол ашиг жил бүр өсөлттэй явжээ. /Дэлгэрэнгүйг графикаас харна уу/ Ийм үнэлэмжтэй компанийн нийт хувьцааны ердөө 10 хувийг нь хөрөнгийн зах дээр чөлөөтэй арилждаг гэхээр чамлалтай юм. Компанийн удирдлагуудын ойрын зорилго нь дотоодын зах зээлийн 70 хувийг эзэлж, гадаад зах зээлд нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэхэд ихээхэн анхаарч байгаа аж. Энэ зорилго амжилттай хэрэгжвэл компанийн үнэлэмж нэмэгдэж тэр хэрээр хувьцаа эзэмшигчдийн ашиг өсөх юм. Гэхдээ асуудал бий. ►

"Говь" компанийн үйлдвэрийн ажилчид. 2014.02.20

www.mongolianeconomy.mn

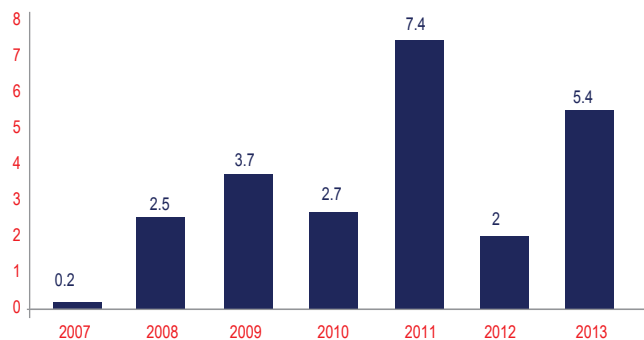
► Үүрдийн өрсөлдөгч

Ноолуурын салбарт хамгийн том өрсөлдөгч бол монголчуудын мөнхийн хөрш Хятад улс юм. Тэд өдгөө дэлхийг ноолуураар хувцаслаж байна. Тоо баримтаас харахад урд хөршид үйлдвэрлэсэн нэг ширхэг ноолууран цамц дунджаар 42.5 ам.долларын үнэтэй. Энэ үнийн дүнгээс зуучлан борлуулагчийн 10 хувийг хасвал 38 ам.доллараар экспортод нийлүүлдэг гэсэн үг. Ийм хямдхан үнэтэй ноолууран цамцыг урд хөрш жилдээ 15 сая ширхэгийг үйлдвэрлэдэг. Гэтэл монголчууд жилд ердөө нэмүү өртөг шингэсэн 700 орчим тонн ноолууран бүтээгдэхүүн гаргадаг аж.Тиймээс Хятадын дэргэд Монголын ноолуурын салбар үйлдвэрлэл балчирдана. Нөгөө талдаа монголчууд жилд 6000-7000 тонн ноолуур бэлтгэдэг бөгөөд үүнийхээ дийлэнхийг урд хөрш рүү ямар ч нэмүү өртөг шингээлгүй гаргачихдаг. Түүнийг нь хятадууд бүтээгдэхүүн болгоод дэлхийн зах зээлд зардаг. Ганцхан жишээ дурдахад л өвөрмонголчууд жилдээ 2000 тонн ноолуур боловсруулаад 1.3 тэрбум ам.доллар олдог бол монголчууд жилд дунджаар 6000 тонн ноолуур авдаг атлаа 300 сая ам.доллар л олдог байна. Эндээс бид ямар их ноолуураа зүгээр шахуу гадагшаа гаргаад байгаа нь харагдана. Харин Монголдоо л хамгийн том нь болох “Говь” компани энэ их ноолуурын өчүүхэн хэсгийг л ашигладаг аж. Тухайлбал, тус компани өнгөрсөн жил 500 мянган ширхэг нэмүү өртөг шингэсэн буюу бэлэн ноолууран бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэсэн байна.

Нөгөө талдаа дотоодын үйлдвэрүүдийн үйлдвэрлэлийн хүчин чадал гэж нэг асуудал бий. Говийн тухайд гэхэд дээд хүчин чадлаараа ажиллаад л жилдээ 700 мянган ширхэг бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх хүчин чадалтай. Тиймээс дотоодын компаниудын технологийн хүчин чадлыг нь нэмэгдүүлэх шаардлага байна. Урд хөршийн хувьд технологийн хувьд давуу талыг хэдийнэ олоод авчихсан. Төр засгаас нь дэмждэг. Ганцхан жишээ дурдахад л урд хөрш дотоодын компаниуддаа экспортын буцаалт гэж өгдөг. Тухайлбал, “Говь” компани 13 сая ам.долларын экспортыг өнгөрсөн онд хийсэн. Хэрвээ манай улс Хятад шиг экспортын буцаалт өгдөг байсан бол “Говь” компани 2.6 сая ам.долларыг буцааж авах нь байна. Мөн тус улсаас экспортын чиг баримжаатай үйлдвэр аж ахуйн нэгжид маш бага хүүтэй зарим тохиолдолд бүр хүүгүй мөнгө зээлж, татварын хувьд чөлөөлдөг аж. Харин үйл ажиллагаа нь тогтворжоод ирэхээр нь татвараа авдгаараа аваад тухайн компани улсынхаа эдийн засагт том хувь нэмэр оруулдаг. Энэ бодлогын хүрээнд ноос, ноолуурын үйлдвэрлэл эрхэлдэг “Жонгшин” гэх жилдээ 2.5 сая ширхэг хувцас үйлдвэрлэх хүчин чадалтай аварга том компани хөл дээрээ босчээ. Монголд ийм тогтолцоо яагаад байж болохгүй гэж. Хэрвээ ийм тогтолцоо бий болчихвол Монгол ноолуураар дэлхийг хувцаслах мөрөөдөл биелэх юм. Ер нь Засгийн газраас ноос, ноолуурын салбарыг хөгжүүлэх урт хугацааны тогтвортой

бодлогыг хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлагатай байна. Нэг тонн эрчим хүчний нүүрс өдгөө 50 ам.доллар хүрэхгүй. Коксжих нүүрсний үнэ 90 ам.доллар, нэг тонн зэс 7200 ам.доллар байхад нэг тонн ноолуураар хийсэн эцсийн бүтээгдэхүүн 251 мянган ам.долларт хүрч байгаа нь Монголд тогтвортой эдийн засгийн өсөлтийг хангахад тус салбар ямар их нөлөөтэйг илтгэнэ. /Говь компанийн төлсөн татварын хэмжээ болон санхүүгийн бусад мэдээллийг графикаас харна уу/ ■

Хөрөнгө оруулалт (тэрбум төгрөгөөр)

Эх сурвалж: Говь ХК

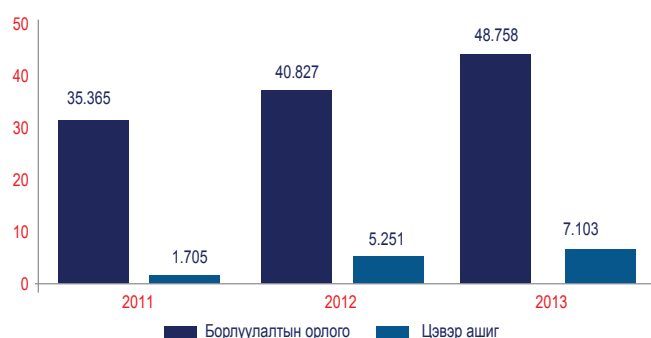
GOV

(2011.01.04-2014.02.07)

Эх сурвалж: МХБ

Орлого ба ашиг (тэрбум төгрөгөөр)

Эх сурвалж: Говь ХК